

4640010220201

САГААН ҺАРААР! САГААЛГАНААР!

1921 оной
декабриин
21-нээ гарана

Буряад ҮНЭН Дүхэриг

Бүтэдэ арадай сонин

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

2012 оной
февралийн 23
Четверг

№ 7 (21855)
№ 7 (770)

Хабарай эхип
хара бар нарын 2
гарагай 5
www.ynen.ru

Буряад Үнэн

Фил ХАБИТУЕВАЙ,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фоторепортаж

ОЛОН ТҮМЭНЭЙ ҺАНАА ТЭГШЭЛЭЭЛ

Дүгжүүбэ

НАНГИН ГАЛАЙ ДЭРГЭДЭ

ДҮГЖҮҮБЭ хадаа монгол литээр Сагаан нарын гарахын урда тээ бэе махабад, ханаан сэдхэл арюудхадар хурал гээшэ. Елена Николаевна болон Андрей Павлович

Замулинтан арбан хоёрдохи жэлээ Дүгжүүбын хуралда оролсоно. Тэрэндэ хабааданайн хүүлдэ сэдхэл, ханаан арюун сэбэр, бэе махабад хүнгэн болодог гэжэ тоолоно. Ти-

хэдэ Чингис Викторович Жамсуевай хэлэнээр, ухаа орохоноо хойшо энэ хуралда хабаадана: «Үглөөгүүр эртэ бодоод, энэ хуралда ошохо гэжэ бэеэ зэһэдэгби. Минии эжы, абамни

багаһаамни хойшо иигэжэ һургаһан хадань, энэ һургаальенъ нангинаар сахижа ябадагби. Үри хүүгэдтээ мүнөө заажа үгэдэг болонхойб. Тэдэмни намайгаа дахаад энэ хуралда ошодог».

САГААН ҺАРААР! САГААЛГАНААР!

Буряад ороной хүндэтэ ажаһуугшад!

Буряад Республикын Правительствын болон өөрынгөө зүгһөө Та бүгэдэниие гараһан Луу жэлээр амаршалнаб!

Буряад арадай хэр угһаа заншалта ёһоор тэмдэглэгдэдэг һайндэр гэ-эшэ – Сагаалган – найдалай, һайхан хүсэлнүүдэй һүлдэ тэмдэг болоһон һайндэр мүн.

Үнгэрһэн жэлдэ манай республикада экономика талаар дэбжэл-тын урагшатай жэл байгаа. Росси гүрэнэй бүридэлдэ Буряад ороной һайн дураараа ороһоор 350 жэлэй оёе бидэ үндэр дээдэ хэмжээндэ тэмдэглээбди.

Энэ ойн баяртай дашарамдуулан, олон тоото социальна объектнүүд бодхоогдоо. Эдэмнай хүн зоной ажабайдалда ехэ хэрэгтэй барилганууд болоно. Энэ баяр ёһололдо манай гүрэнэй элдэб можо нюутагуудһаа, хари гүрэнүүдһээ нюутагаархиднай олоороо зорижо ерэнэн байна. Түрэл Буряад ороной хүгжэн һалбархын тулада энэ жэлдэ һайн үүсхэлтэй шэнэ хэрэгүүд бэелүүлэгдэг лэ. Шэнэ жэл манай республикада бол-босон түхэлтэй байдал зохёолгын жэл гэжэ соносхогдоо. Тиимэһээ бидэ хамтын хүсөөр хото городууды, хүдөө нюутагууды болбосон түхэлтэй болгохобди, харгынүүдые заһабарилхабди, больницанууды, һургуулинууды, хүүгэдэй сээрлигүүды бодхоохобди. Буряад орондо ажаһууа, ажаллаха зохид эрхэ байдал байгуулагдажа, бусадта жэшээ болохо ёһотойбди.

Хүндэтэ нүхэдүүд!

Луу жэлдэ һанаһан, зорихон хүсэлнүүдтнай бэелжэ, айл бүхэн түни түбшэн, зол жаргалтай ажаһууг лэ гэжэ хүсэнэб!

Вячеслав НАГОВИЦЫН,
Буряад Республикын Президент –
Правительствын Түрүүлэгшэ.

Хүндэтэ нюутагаархид!

Буряад Республикын Арадай Хуралай зүгһөө Сагаан һарын һайндэрөөр амаршалнаб!

Хүн бүхэмнай энэ һайндэрые һайн һайхан хэрэгүүдые үүсхэжэ, арюун сэбэр бодолтойгоор угтажа байна.

Заншалта ёһоороо арадай һайндэрэй үедэ залуушуул аха зо-ниие, түрэлхидөө, хүршэнэрөө, нүхэдөө амаршалдаг заншалтай. Манай республикада эбтэй эе-тэйгээр ажаһуудаг бэшэ яһатанай түлөөлэгшэд Сагаан һарые тэмдэглэ-жэ, буряад арадай һайн һайхан ёһо заншалнууды арьбадхалсана.

Энэ һайндэрөөр амаршалаад, Та бүгэдэндэ ажалдатнай амжалта, гэр бүлэдэтай зол жаргал, элүүр энхэ ябахыетнай хүсэнэб.

Хүндэтэ нюутагаархид! Урма баяр-тайгаар Шэнэ жэлые угтажа, хара уһан Луу жэлдэ хубитай, хэшгтэй байхатнай болтогой!

Матвей ГЕРШЕВИЧ,
Буряад Республикын
Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ.

Буряад ороной хүндэтэ ажаһуугшад болон айлшад!

Сибирийн федеральна округоор Россиин Федера-цийн Президентын Бүрин эрхэтэ түлөөлэгшэ Виктор Толоконский гэгшын бол-он өөрынгөө зүгһөө Та бүгэдэниие Сагаан һараар амаршалнаб.

Монгол литээр гараһан Шэнэ жэл эб найрамда-лай, зол жаргалтай, эб нэгэн байлгын жэл болохо гэжэ найдагдана.

Хара уһан Луу жэлдэ гэр бүлэ бүхэн амжалта-тай, азатай талаантай, энхэ амгалан байг лэ гэжэ хүсэнэбди.

Сергей ШИЛИН,
Буряад Республи-кадахи ахмад феде-ральна инспектор,
Россиин Федера-цийн 3-дахи клас-сай бодото гүрэнэй зүбшэлэгшэ.

ХҮНДЭТЭ НЮУТАГААРХИД!

Сагаан һараар амар-шалнаб! Энэ һайндэр хадаа эб найрамдал са-хиха, һаналаа нэгэдэн, бэе бэе ойлголсон ажаһуулгы бэхижүүлгэдэ ехэ нүлөөлдэг.

Буряад орондо олон үндэһэ яһатанай, олон он-доо мүргэл шүтөөнтэй ара-дуудай түлөөлэгшэд эб-тэй эетэйгээр ажаһуудаг. Тэдэ булта Сагаан һарын һайндэрые арюун сэбэр бодолтойгоор, һайхан һанаатайгаар угтадаг.

Буряад Республикын бүхы ажаһуугшадта ам-галан тайбан байдал, зол жаргал хүсэнэб!

Михаил СЛИПЕНЧУК,
Россиин Федера-цийн Федеральна Суглаанай IV зарла-лай Гүрэнэй Дүүмын депутат.

Февралийн 23 - Эсэгэ ороноо хамгаалагшын үдэр

Хүндэтэ ветеранууд. Ээбсэгтэ Хүсэнүүдэй сэрэгшэд!

Буряад Республикын хүндэтэ ажаһуугшад!

Буряад Республикын Правительствын болон өөрынгөө зүгһөө Эсэгэ ороноо хамгаалагшын үдэрөөр үнэн зүрхэнһөө амаршалнаб!

Энэ үдэр – манай гүрэнэй түүхэдэ болон ажабайдалда онсо һанагдаха үдэр - хэдэн миллион эрэгтэйшүүл өөрынгөө һайндэртэ тэрэниие то-олодог. Эдэмнай хэд бэ гэхэдэ, манай хүндэтэ ветеранууд, Ээбсэгтэ Хүсэнүүдэй зэргэдэ алба хэнэн хүнүүд болоно. Тиихэдэ сэрэгтэй албанда бэлдэжэ байһан залуушуул тэрэ тоодо ороно. Росси гүрэнэй сэрэгшэд Эхэ оронойнгоо хилэнүүды нэгэнтэ бэшэ хамгаалжа, шэн зоригой, баатаршалгын, Эхэ орондоо, түрэл арадтаа хэлбэришэгүйгөөр дуратай байһанай үльгэр жэшээ харуулаа.

Энэ һайндэр хадаа Агуу Илалтын һайндэртэй нягта холбоотой һэн тула манай сэдхэлдэ ехэ дүтэ һанагдана. Илалта шэрээлсэһэн хүндэтэ дайнай ветерануудта доро дохинобди, ута һаһа хүсэнэбди.

Эсэгэ ороноо хамгаалагшын нэрэ зүүжэ ябаха гэшээ нэрэтэй түрэтэй хэрэг болоно. Та бүгэдэндэ шэнэ илалтанууды, һайн һайхан хэрэгүүды хүсэнэб. Элүүр энхэ, урма зоригтой ябыт!

Буряад Республикын Президент –
Правительствын Түрүүлэгшэ
Вячеслав НАГОВИЦЫН.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай, Ээбсэгтэ Хүсэнүүдэй хүндэтэ вете-ранууд, сэрэгшэд, интернационалистнууд, Эсэгэ ороноо хамгаалагшад!

Буряад Республикын Арадай Хуралай зүгһөө Эсэгэ ороноо хамгаалагшын үдэрөөр Та бүгэдэниие хани халуунаар амаршалнаб!

Февралийн 23 – хэдэн үеын хүнүүдэй таһаршагүй холбоо, Россиин Ээбсэгтэ Хүсэнүүдэй һүр жабхалан, алдар солье элишэлһэн бүгэдэ арадай эгээл дуратай һайндэрнүүдэй нэгэн болоно. Гэр бүлэ бүхэндэ үбгэ эсэгэнэрэй харуулан баатаршалгы дурдан һанажа байдаг. Тиихэдэ мүнөө үедэ гүрэнэй амгалан байдал хамгаалжа байһан залуу үетэнөөрөө омогорхо-жо байдагбди. Манай арад хадаа нугаршагүй шэн зориг харуулжа, түрэнэн дайдаа хариин дайсаднаа хамгаалжа шададаг.

Эсэгэ ороноо хамгаалагшын үдэр хадаа сэрэгтэй алба дүүргэһэн эрэгтэйшүүлдэ ехэ дүтэ һанагдана. Сэрэгтэй алба гараһан жэлнүүды эрэшүүл һанаһангаа тон шухала шата дабаһанда тоолодог.

Сэрэгтэй үйлэ хэрэгүүдтэ хабаадаһан, өөрынгөө уялга нэрэтэй түрэтэйгөөр дүүргэһэн ветерануудта онсо баяр баясхалан хүргэнэбди. Таанад, хүндэтэ ветеранууд, шэн зоригой болон баатаршалгын бодото жэшээ харуулаад, мүнөө энэ жэшээ дээрээ дороһоо ургажа ябаһан залуу үетэниие Эхэ орондоо дуратайгаар хүмүүжүүлгэдэ эдэбхитэйгээр хабааданат.

Дайнай болон Ээбсэгтэ Хүсэнүүдэй бүхы ветерануудта, тиихэдэ уялгата сэрэгтэй алба дүүргэжэ байһан залуушуулда амжалта, элүүр энхы болон энхэ тайбан байдал хүсэнэб!

Матвей ГЕРШЕВИЧ,
Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ.

ХҮНДЭТЭ НЮУТАГААРХИД!

Буряад арадаймнай эртэ урдын гүнзэгы удхатай заншалаар Сагаан һараа арюун сэбэр бодолтойгоор, һайн һайхан хэрэг ажалаараа бүхы Буряад ороноймнай хүн зон угтажа байна.

Үнгэрһэн Туулай жэлдэ республикам-най экономикын, социальна болон соёлой талааршые ехэ урагшатай, дэбжэлтэтэй байба. Росси гүрэнэй бүридэлдэ Буря-ад ороной һайн дураараа ороһоор 350 жэлэй жабхаланта ойн баярые респу-бликада ажаһуудаг бүхы олон үндэһэ яһатан, Эрхүүгэй болон Забайкалийн хизаарһаа гарбалтай зон бултадаа эбтэй эетэйгээр, хүхюун согтойгоор тэмдэглээ һэн.

Морилжо байһан Луу жэлые урма баяртайгаар, бултадаа нэгэдэн, түни түбшэнөөр, һайхан ёхороо дуулан, аха-мад зоноо хүндэлэн, багашуулаа энхэрэн угтайл даа! Шэнэ жэлдэ баран бүгэдөөрөө амгалан тайбан, зол жаргалтай, хэшгэ буянтай байхатнай болтогой!

Буряадай нюутаг зоной эблэлнүүдэй нэгэдэл.

АНХАРЫТ!

Издательский дом «Буряад үнэн» к празднику Белого месяца реализует журналы «Байкал», «Вершины», «Байгал» (бур. яз.) и «Морин-Хуур» (бур. яз.) как прекрасные подарки по сказочным ценам.

Период выпуска - 2000-2011 гг., цена - 30 руб. за 1 экз.

Обращаться: ул. Каландаришвили, 23, каб. 16. Тел. 21-50-52, 21-60-91.

Пресс-конференци

ҺУНГАЛТАДА БУЛТААРАА ХАБААДАЯ!

Һаяхан Революцийн талмай дээрэ фев-ралийн 18-да үнгэргэгдэһэн 3 мянган зоной хабаадалгатай митингын урда үдэр Буряад Республикын Профсоюзуудай эмхинүүдэй нэгэдэлэй түрүүлэгшэ **А.В.Голых** журна-листнуудтай пресс-конференци эхидхэжэ, мартын 4-дэ болохо Россиин Федерацийн Президентын һунгалтые угтуулан, Буря-адай бүхы ажаһуугшадта зориулагдаһан хоёр Хандалгатай танилсуулаа.

137 мянган хүниие республикын профсо-юзда нэгэдүүлһэн РБ-гэй ООП-гэй дарга уг зорилгонуудаа элирхэйлэн, Россиин Президентые һунгаха, хэн Президент болохоб гэнэн асуудал бидэндэ шухала, юуб гэхэдэ, профсоюзай гэшүүдэй, бүхы зоной эрхэнүүдые, эрхэ сүлөөнүүдые хамгаалан, этигэл найдалай мандадтай хадаа бидэ орон соо найдамтай байдал тогтоохын, үнэн сэхэ, сэхэ сэбэр һунгалтын, социальна гүрэн болохо Россиингаа хүгжэлтын түлөө хүсэл зорилгонуудаа элсүүлнэбди.

Профсоюзай, залуушуулай, олонийтын эмхинүүдэй гэшүүд, спортивна феде-рацинуудай, патриотическа хүсэнүүдэй түлөөлэгшэд, ажалай болон дайнай ве-теранууд энэ һунгалтада эдэбхитэйгээр хабаадаха ёһотой, юуб гэхэдэ, тэрээнһээ Россиин ерээдүй дулдыдана. Журналистну-удай асуудалнуудта А.В.Голых харюусаһан байна. «Республикын Ажалай болон ажа-лаар хангалгын министерство ерээдүйдэ дахинаа байгуулха, тиин профсоюзай гэшүүдэй, ажалшадтай асуудалнуудые шиидхэхэ ёһотойбди» гэжэ Анатолий Вла-димирович онслоо.

Бэлигма ОРБОДОЕВА,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото.

Арадай найндэртэ - аша тухатай бэлэгүүд

СЕМАШКЫН НЭРЭМЖЭТЭ РЕСПУБЛИКАНСКА КЛИНИЧЕСКЭ БОЛЬНИЦА ХҮГЖЭЛТЫН ШЭНЭ ШАТАДА ГАРАБА

Зүрхэ-худалай үбшэнүүдтэй хүнүүд холын хотонууд руу ошонгүй, түрэл Буряадтаа аргалуулха аргатай болобо. Юуб гэбэл, урда долоон хоногто Семашкын нэрэмжэтэ республиканска клиническэ больницын уушханай-хирургийн корпус нэльбэн шэнэлэлгын удаа нээгдээ. Эндэ Буряадай ажаһуугшаднаа гадна Забайкалийн хизаарай, Эрхүү можын, мүн Монголойшые үбшэнтэн шанар найтай аргада орохо жэшээтэй: хэрбээ энээнһээ урид жэлдээ 700 хүнэй аргалуулагдадаг наа, мүнөө 1400 хүниие хангажа шадаха болонхой юм. Энээн тухай Буряадай Президент Вячеслав Наговицын нээлгын баяр ёһололой үедэ соносхоо.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото

- Нэн түрүүн республикыгаа ажаһуугшадые амаршалха байнаб. Зүрхэ-худалай үбшэнүүдтэй ашаг үрэтэйгөөр тэмсэхэ, үбшэнтэнэй наһа утадхаха болон ами наһыень абарха аргатай болобди, - гэжэ Вячеслав Владимирович онсолоо.

Шэнэ байшан соо гурбан таһаг бии: зүрхэ худалай хирургийн, хойшолуулашагүй кардиологиин, кардиореанимаци болон рентгенхирургийн. Таһаг бүхэндэ мүнөө үеын эрхим тоног түхээрлэгнүүд тодхогдонхой. Тиигэжэ мэргэжэлтэд түргэн дары болон зүбөөр үбшэ танидаг, инфаркт болоһон зондо хойшолуулашагүй тухаламжа үзүүлдэг болохонь гээшэ.

Хойшолуулашагүй кардиологиин таһаг хадаа худаланай үбшэнүүдые аргалдаг региональна түб тогтоолгын программада ороно гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Тус түб байгша оной эсэстэ нээгдэхээр хараалагданхай. Анхан ахамад врач байһан Михаил Рябовай хэлэхээр, нээмэл зүрхэн дээрэ жэлдээ 100 гаран операци хэдэг больницанууд иимэ зэргэдэ хүртэдэг юм.

- 15 жэлэй саана түрүүшын туршалгын операцинуудые хэжэ эхилээбди. 2002 ондо тооень олошоруулжа, 2009 ондо Дээдэ технологиин хангалгануудые үзүүлхэ тухай Россиин Правительствын тогтоолдо ороо һэмди, - гэжэ республикын элүүрые хамгаалгын министр Валерий Кожевников хөөрөө. - Харин мүнөө тус корпус нээхэдээ, тад ондоо шатада гараба гээшэбди. Түб тогтоолгын программаар мүнөө жэлдэ 197 миллион түхэриг һомологдохо.

Зүрхэ-худалай үбшэнүүдэй таһагые даагша Батор Донировай хэлэхээр, хэрбээ нёдондо 424 хүн аортокоронарна шунтировани болон стентировани мэтын орёо операцинуудта ороо наа, мүнөө жэлдэ 623 үбшэнтэндэ иимэ дээдэ технологиин аргаламжа дурадхахаар хараалагдана.

Уушханай-хирургийн корпусой нэльбэн шэнэлэлгэ 2008 ондо эхилээ гэжэ һануулая. Тиин республиканска больница шата шатаар шэнэлэгдэхээр, һүүлэй һүүлдэ мүнөө үеын эрилтэнүүдтэ зохимоор медицинскэ комплекс болгогдохо юм.

РЕСПУБЛИКЫН СПИД-ТҮБЭЙ ЛАБОРАТОРИ НЭЭГДЭБЭ

Сагаан харын найндэрэй урдахана Улаан-Үдэдэ СПИД-түбэй Арбитражна лаборатори нээгдэбэ. Шэнэ байшан мүнөө үеын тон түрүү тоног түхээрлэгнүүдээр хангагданхай. Тиимэһээ тэрээндэл адли лаборатори дүтэ наашаһе үгы юм, гүрэн доторнай гансал Пермь хотодо тухай барагай түб бии.

Буряадай Президент Вячеслав Наговицынай байшан нээлгын баяр ёһололой үедэ хэлэхэнэй ёһоор, шэнэ лаборатори үбшэ танилгын ябаса түргэдхэхэ, шэнжэлгэнүүдэй шанар дээшлүүлхэ, мүн алдуунуудые усадхаха боллоно. "Техникэ нилээд хүгжэнхэй гэжэ хараабди. Хүнэй хабаадалгагүйгөөр

шахуу хүдэлдэг шуһа шэнжэлгын хэрэгсэл тон зүб тобшолол гаргаха байна. Тэрэнэй ашаар үбшэн зүбөөр элирүүлэгдэхэ, ашаг үрэтэй аргаламжа шэлэгдэхэ, тиихэдэ бусад хүнүүдэй халдалга һэргылэгдэхэ гээшэ", - гэжэ Вячеслав Владимирович онсолоо.

Гадна мүнөө дээрээ СПИД-түбтэ дэлхэйн эрилтэнүүдтэ зохимо 100 гаран шэнжэлгэ хэгдэдэг наа, лабораторийн нээгдэхэнэй ашаар тэдэнэй тоо бүри олошорхо. Жэшээн, онкологиин үбшэнүүдые, В болон С түхэлэй гепатидүүдые түргэн шууд танилгын арганууд, шэнэ ПЦР-методиконууд хэрэглэгдэдэг болохо.

ВИЧ-СПИД үбшэн республикадамнай 1990 ондо түрүүшынхией дайралдаа. Тэрэ гэхэнһээ хойшо 4806 ушар бүридхэлдэ абтанхай. Энэнь Сибириин федераль-

на тойрогто орходоо 21 процентээр бага юм. Үнгэрэгшэ жэлэй туршада 475 хүн бүридхэлдэ абтаа (СФО-до орходоо, 36,8 процентээр бага). Тиихэдэ ойлгууламжын болон һэргылэмжын ажал үргэнөөр ябуулһанай ашаар залуушуулай дунда халдалгын хэмжээн 2000 оной 54-һөө мүнөөнэй 19 процент болотор эгсэ доошолоо.

Нээлгын баяр ёһололдо хабаадаһан Ольга Медведева болон Валерий Тараненко гэгшэд ВИЧ-тэй хүнүүдэй зүгһөө баяр баясхалан хүргөө. Ольга Валерий хоёр үбшэн тухайгаа мэдэхэн хойноо дүрбэн жэлэй саана айл болоо юм. Мүнөө тэдэ МФЦ-дэ хүдэлдэг, этигэмжын телефоноор хандаһан хүнүүдтэ туһалдаг.

- Бидэндэ адли хүнүүдэй наһан утадхагдаха. Зүгөөр барилгын хоёрдохи ээлжээ-

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото

Нээлгын баяр ёһолол

нэй ашаглалгада тушаагдахада, үбшэнтэндэ туһалха арга боломжо бүришые үргэдхэгдэхэ гэжэ бата найданабди, - гээд Валерий Тараненко хэлээ.

Жэлэй эсэстэ СПИД-түбэй

поликлиникые байрлуулха шэнэ корпус нээгдэхэ юм гэжэ һануулая. 1928 ондо бодхоогдон хуушан модон байшан мүнөө задалагдаад, барилгашад ажалаа эрхилэнхэй.

СОЦИАЛЬНА ХАМГААЛГЫН МИНИСТЕРСТВО ШЭНЭЭР АЖАЛАА ЯБУУЛНА

Республикын ажаһуугшадые социальна талаар хамгаалгын министрствын үргэдхэмэл коллегийн заншалта зүблөөн үнгэрэгдэбэ. Министрэй уялгануудые дүүргэгшэ Анастасия Меринова үнгэрһэн жэлэй туршада бэлүүлһэн ажал хүдэлмэри болон байгша оной хараа түсэбүүд тухай элидхээ.

Тиин 2011 ондо ажаһуугшадые социальна талаар хамгаалгын байгуулгын ажал ябуулгые найжаруулгын ябаса үргэлжэлүүлэгдэхэн байна. Хүдэлмэрийн шэнэ арга боломжонуд, түхэлнүүд нэбтэрүүлэгдээ гэбэл: наһажал зониие харгалзалга, социальна туһаламжын түргэн шууд албан, "наһажал зоной институт"...

Республикын бюджетһээ гаргаша-лагдаһан 4,8 миллиард түхэригэй 77 процентнь социальна удха шанартай түлбэринүүд болон мүнгэн тэдхэмжэнүүдтэ эльгээгдээ юм. 123 мянган гэр бүлэ элдэб янзын хүнгэлэлтэнүүдтэ хүртэхэн байна. Тиихэдэ республикын Президентын үүсхэлээр коммунальна хангалгануудай түлбэрийн гаргашануудые тэхэрюулэн бусаалга, хүүгэдэй сэсэрлигүүдтэ ябаха аргагүй эрэмдэг бээтэй үхибүүдэй гэртэхиндэ мүнгэн туһаламжа болон бусад дэмжэлгын хэмжээнүүд нэбтэрүүлэгдээ.

Байгша ондо гүрэнэй хангалгануудые электрон аргаар үзүүлхэ гуримда шэлжэн оруулха талаар хүдэлмэри үргэлжэлүүлэгдэхэ. Тиин июлийн 1-һээ ажаһуугшад олон ондоо газараар саарһа гуурһа суглуулжа зобонгүй,

электрон аргаар мэдүүлгэ бэшээд лэ, хэрэгтэй дансануудайнгаа ерэхые хүлээхэ болоно. Гадна эрхэтэдтэ гэр бараандань социальна хангалгануудые үзүүлдэг эмхи зургаануудай ажал ябуулгые болбосоруулха, хангалгануудайнь шанар дээшлүүлхэ болон тоолбориень олошоруулха шухала.

Социальна хүгжэлтын талаар РБ-гэй Правительствын Түрүүлэгшын орлогшын уялгануудые дүүргэгшэ Алдар Дамдинов бүхыдөө Министерствын хүдэлмэридэ найн сэгнэлтэ үгөөд, түрүү албан зургаан гэжэ элирхэйлээ.

Гэбэшье, Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хорооной түрүүлэгшэ Александр Стопичев хүн зоной наһаа зобоодог асуудалнуудые нэрлээ юм. Ехэнхидээ хатуу түлшэ худалдан абалгын мүнгэн тэдхэмжэдэ, гэр бараанда үзүүлэгдэдэг хангал-

гануудта, хүүгэдэй мүнгэн тэдхэмжэдэ хабаатай гомдолнууд ородог байна. Гадна олон хүүгэдтэй гэр бүлэнүүдые гэр байраар хангаха тухай хуулида юундэ аяар 7 хүүгэд хараалагданхайб гэжэ олон хүн асуудаг. "Үнэн дээрээ 5-шые хүүгэдтэй гэр бүлэнүүдые гэр байраар хангаа наа, эрхим байха нэн. Теэд бидэ мүнгэн зөөрийнгээ хэмжээнһээ уламжалан, энэ хуули баталан абаабди", - гэжэ Александр Трофимович ойлгуулаа.

Тиихэдэ Россиин Пенсионно жасын Буряадай таһагай хүтэлбэрилэгшэ Евгений Ханхалаев, республикын ветерануудай зүблэлэй түрүүлэгшэ Ревомир Гармаев гэгшэд зүблөөндэ хабаадаа юм.

Тус хуудаһа Дыжит МАРХАДАЕВА бэлдэбэ.

МҮНӨӨННӨӨ БЭЛЭДХЭЛ ЭХИЛБЭ

Хабарай тарилгын хүдэлмэринүүдтэ эртээнһээ бэлдэдэг заншал манай республикын ажахынуудта бии. Тиимэһээ Хүдөө ажахын министерствын үүсхэлээр, министрэй уялгануудыг саг зуура дүүргэжэ байһан Михаил Костриковой хүтэлбэри дор абарай тарилгада бэлэдхэлгын асуудалаар суглаан февральин 10-да үнгэргэгдэбэ.

Буряадай хүдөө ажахын академидэ үнгэргэгдэһэн энэ суглаанда орооһото ургамалнуудыг ургуулжа, нөөсэ алмаха аргануудыг, таряанай ургаса яаж хамгаалха тухай аймагуудай хүдөө ажахын таһагуудыг дагшанар, ажахын хүтэлбэрилэгшэд, агрономууд хөөрөлдөө.

2011 оной таряан ажалай дүнгүүд эндэ согсологдоо. Энэ жэлдэ үнгэргэгдэх тарилгын хүдэлмэринүүдтэ мүнэг зөөри хэр номологдохоб, гүрэнэй тухай зорилготой программаар хүдэлэгшэдтэ ямар тэдхэмжэ, туһаламжа үзүүлэгдэхэ

тухай хүдөө ажахын министрэй уялга саг зуура дүүргэжэ байһан Михаил Костриков тодорхойгоор хөөрөжэ үгөө.

Тарилгын хүдэлмэринүүдыг мүнөөнэй шэнэ, хүсэтэй техникээр үнгэргэхэ асуудалда анхарал хандуулагдаа. Энэ асуудалаар Зэдын аймагай Борьёогой ажахын түрүүлэгшэ Петр Зайцев һанамжа хубаалдаа. Техническэ талаар ажахы зэбсэгжүүлэгшэй һаа, таряан ажал урагшаа ябахгүй гэдэ. Илангаяа үбһэ тэжээл болоод таряа хуряаха комбайнууд, шэнэ комплекснууд ехэ хэрэгтэй, гэдэшыг техникэ худалдажа абаха хүдөө ажахын предпритинуудта гүрэнэй талаһаа мүнгэнэйнь гаршын зарим хубиень дааж абалсаагүй һаань, сэнгын хүшэ хүрэхөөр бэшэ гэжэ Петр Зайцев хэлээ. Гүрэнэй урьһаламжа абажа түлэхэ гэшэ ажахыда ехэ гарзатай, өөдөлүүлхэшыггүй байна гэжэ тэрэ һанамжална.

Хүдөө ажахын ургамалнуудай ургаса ургуулгын гаршыень дааж абадаг "Ингосстрах" бүлгэмэй директорэй орлогшо Л. Башуха-

ева элидхэл хээ. Үнгэрһэн жэлэй дүнгүүдээр 2-3 ажахы ган гасуурһаа ехэ хохидоо гэжэ тэрэ мэдээсэ. Хэлсээ баталжа, энэ эмхитэй хүдэлдэг ажахынуудта ургасынь гандахада, тарилгада гаргашалһан мүнгэнэйнь 50 процентнь шахуу бусагдажа түлэгдэнэ. Тиимэһээ хүлээгдээгүй, аашатай уларилтай манай эндэ ургасын страховани хэбэл дээрэ гэжэ ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ һануулга хэгдээ. Мүнөөнэй байдалаар хабарай тарилгын хүдэлмэринүүдэй гаршыень тусхай эмхидэ даалгаха гэжэ нэгэшы ажахы хэлсээ баталаадүй гэжэ Л. Башухаева онсолоо. Февральин 1 хүрэтэр ажахынуудай страховани хээд байха түсэб дүүргэгдээдүй байна.

Тиихэдэ минеральна үтэгжүүлгэнүүдыг хэрэглэдэг ажахынууд үнинэй мэдүүлгэ үгөөд, мүнөөнөө асаруулжа байха ёһотой аад, ажахынууд энээндэ һаналаа табяагүй байһаар гэжэ Михаил Костриков тэмдэглээ. "Бурятагроснаб" гэхэн хизаарлагдал харюусалгатай бүлгэмэй директор Вячеслав Ангаповай хэлэхээр, манай республикада 5-6 мянган тон-

но минеральна үтэгжүүлгэ хэрэглэнэ, мүнөө үень 2 ажахыһаа энэ бүлгэмдэ захил хэһэн мэдүүлгэ оронхой. Тэрэ коммерческэ предприти аад, ажахынуудтай хэлсээ баталжа гэжэ өөрынгөө талаһаа баһал оролдодоггүй юм хаш. Минеральна үтэгжүүлгэнүүдыг хэрэглэгшэдтэ гүрэнэй талаһаа 70 процент хүрэтэр мүнгэнэй тэдхэмжэ үзүүлэгдэхэ, тиимэһээ сагаа гэжэ байнгүй, хэлсээ баталхыень Михаил Костриков дурадхаа.

2012 ондо ямар хүнгэлэлтэйтэйгөөр ажахынууд гүрэнһөө урьһаламжа абаха аргатайб гэхэн асуудал энэ суглаанда хэлсэгдээ.

АРАД ЗОНДОО ТУҢАТАЙ ХҮДЭЛӨӨН

Буряад орондо мүнөөнэй байдалаар 700 ниитын өөһэдын хүтэлбэрин эмхинүүд (ТОС) байгуулагданхай. Тэдэнэй дунда эрхимүүдыень элирүүлхэ зорилготойгоор конкурсносохогоһон байгаа. Тэрэнэй дүнгүүдээр оперо, баледэй театрай ордондо территориальна ниитын өөһэдын хүтэлбэрин эмхинүүд шагнагдаба.

Буряад Республикын Президент – Правительство Түрүүлэгшэ Вячеслав Наговицын энэ конкурсно шалгарашадыг амаршалжа, үгэ хэлээ. Засагай зургаануудай болон арад зоной хоорондо нягта харилсаа холбоо тогтоолгодо ниитын эдэ эмхинүүд ехэ үүргэ дүүргэжэ байна гэжэ Вячеслав Наговицын тэмдэглээ. Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ **Матвей Гершевич** депутатуудай зүгһөө илагшадые амаршалаа. Арадай Хуралай депутатууд нютагуудай ниитын өөһэдын хүтэлбэрин эмхинүүдтэй нягта холбоотойгоор хүдэлдэг гэжэ тэрэ тэмдэглээ.

Табан номинацинуудаар илагшад тодруулагдаа. Тэдэндэ дипломууд болон мүнгэн шангууд барюулагдаһан байна. Республика дотор тоологдожо байһан 700 ниитын иимэ эмхинүүдэй дундаһаа 334-ниинь конкурсно хабандаа. ТОС-уудай дунда нэгдэхэ һуури эзэлэгдэгшэдтэ – 250 мянган түхэриг, хоёрдохи һуури эзэлэгдэгшэдтэ – 150 мянган түхэриг барюулагдаа.

Тэдэнэй дунда **Хэжэнгын аймагай Доодо Худанай сомон** "Найдал" гэхэн территориальна ниитын өөһэдын хүтэлбэрин эмхи хоёрдохи һуури эзэлэжэ, **250 мянган түхэригөөр урмашуулагдаа.** Энэ эмхин хүтэлбэрилэгшэнь – **Дашима Бадмаевна Бальжирова.** Тэрэнэй хэлэхээр, ТОС-уудай байгуулагдажа эхилхээр нютагтань ехэ ажал хүдэлмэри

ябуулагдана. Мүнгэнэй талааршы ехэ туһатай гэжэ тэрэ тоолоно.

"Доодо Худанай сомон" гэхэн муниципальна байгуулгын бүридэлдэ гурбан нютаг ородог: Ородой Адаг, Ород, Худанай Үртөө. Эдэ гурбан нютагуудаар хамта дээрэ найман ниитын иимэ эмхинүүд байгуулагданхай, нютаг зоной эдэбхи үүсхэл бадаруулжа, ажаһуугшадта хэрэгтэй, туһатай хэрэгүүдыг бүтээнэ. Иимэ эмхинүүд нютагайнгаа зоной ажабайдал һайжаруулха зорилготойгоор ехэ хүдэлмэри ябуулна. Нютаг бүхэндэ үбгэд, хүгшэдтэ ехэ туһаламжа үзүүлнэ.

- Наһатай хүнүүдтэ хабар болоходо, газарын хахалжа үгэдэгбди. Тиихэдэ айл бүхэниг уһатай болгохо гэжэ оролдожо байнхайбди. Айл бүхэний газар скважина малтаха хэрэг ябуулагдажа эхилэнхэй, - гэжэ Дашима Бальжирова хөөрэнэ. – Энээнһээ гадна һара бүхэний һүүлшын амаралтын үдэр тосхоной үйлсэнүүдээр ашаанай машина ябаад, бог шорой суглуулжа, тухай заагдаһан газарта абаашажа хаядаг.

- Доодо Худанай сомон нютагуудаар олон зоной хабандаалтай хэмжээ ябуулганууд ходо үнгэргэгдэжэ байдаг. Тэдэниг эмхидхэжэ үнгэргэлгэдэ нютагай олзын хэрэг эрхилэгшэд, ажаһуугшад шадалаараа туһалжа байдаг. Жэшээлхэдэ, Сагаан һарын һайндэры нютагай зон эбтэйгээр, эмхитэйгээр тэмдэглэдэг. Монгол литээр гараһан Луу жэлыг угтажа, бүхэ барилдаан, "Гэсэр", "Дангина" гэхэн конкурсы, шатар наадан эмхидхэгдэжэ байнхай. Тэрэшэлэн "Найдал" гэхэн ниитын эмхин гэшүүд "Худан гол" гэжэ нэрлэгдэһэн газетэ гаргадаг болонхой. Түрэнһэн үдэрнүүдээрнь мартангүй нютагайхидаа амаршалдаг болон бусад һонинуудыг бэшэжэ байдаг. Нютагай ажаһуугшад һарын нэгэ барлагдадаг энэ газетэ һонирхожо уншадаг.

Ородой Адаг ню-

тагта ниитын өөһэдын хүтэлбэрин дүрбэн эмхи тоологдоно. Нэрлэбэл, "Родничок" (түрүүлэгшэнь С.П.Содбоева), "Улзытэ" (түрүүлэгшэнь С.Ц. Базардашиева), "Баяр" (түрүүлэгшэнь Б.С.Бальжирова), тиихэдэ "Найдал" (түрүүлэгшэнь Д. Б.Бальжирова).

Энэ сомондо бүхыдөө 1200 хүн ажаһуудаг. Тэдэнэй 736-ниинь ниитын өөһэдын хүтэлбэрин эмхинүүдэй ажал хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабандаадаг.

Дашима Бальжировагай хэлэхээр, "Ниитэ нэгэн Росси" гэхэн партиин Буряадай региональна таһагайхид эндэхи поселенидэ 2,5 миллион түхэриг мүнгэ үгэһэн байгаа. Энэ мүнгэ зөөрөөр Ородой Адаг нютагай врачэбнэ амбулатори заһабарилагдаа, харин дотор талынь ТОС-ой гэшүүд сугларжа шэмэглэн гоёһон байна. Энэ врачэбнэ амбулатори өөрынгөө ээлжэндэ тухай конкурсно хабандаа, 500 мянган түхэриг шүүһэн байна. Энэ мүнгөөр медицинын онһон хэрэгсэл худалдажа абаһан байна. Аймаг соогоо бэрхэ эмшэн гэжэ тодорһон Галсан Доржиевич Гагатов эндэ хүдэлдэг. Тэрэ нютагай зоной шүдэ эмнэдэг юм. Тиихэдэ уялгата медицинын гаршыень дааж абадаг жасын Буряадай Территориальна управлениин хүтэлбэрилэгшэ Д.Б. Самбуевай туһаар нютагай амбулаторидо Япон гүрэнэй аппаратура тодхогдонхой.

Ниитэ зоной дунда ажал хүдэлмэри эдэбхитэйгээр ябуулжа байһан "Доодо-Худанай сомон" гэхэн муниципальна байгуулгын захиргаан энэ жэлэй конкурсын дүнгөөр 370 мянган түхэригөөр урмашуулагдаа.

Нёдондо үнгэргэгдэһэн конкурсно 250 мянган түхэригөөр урмашуулагдаһан байгаа гэжэ Дашима Бальжирова хэлээ.

Ородой Адаг нютагта амаралтын болон соёлой парк түхээрэгдэжэ байнхай. Энэ

Суглаанай үедэ

удаа абаһан мүнгэ зөөрөөр тэрэниг түхээржэ дууһахабди гэжэ һанажа байһанаа Д. Бальжирова элирхэйлээ.

Ород гэжэ нютагаһаа 5-6 модоной зайда оршодог аршаанта газар бии. Илангаяа эхэнэр хүнүүдтэ ехэ туһатай. Энэ аршаан булагай оршон газарта байра байдал түхээрэгдэнхэй, аймагай ажаһуугшадһаа гадна республикын ондоо нютагуудһаа хүнүүд эндэ зорижо ердэг, амардаг, бэе махабадаа эмшэлүүлдэг. Ородой аршаанай байра байдал эндэхи захиргаан ниитын өөһэдын хүтэлбэрин эмхинүүдэй туһаламжаар заһабарилха, болбосон түхэлтэй болгохо хүсэлтэй. Худанай Үртөө, Ород нютагуудаар спортивна зал түхээрэгдэнхэй, спортын зүйлнүүдээр хүнүүд бээе һоридог. Тиихэдэ Ород нютагта фельдшерскэ пункт баригдажа эхилэнхэй. Ниитын өөһэдын хүтэлбэрин эмхинүүдэй гэшүүд энэ барилгада туһална. Энээнһээ гадна Ородой Адагта хүүгэдэй сэсэрлигэй байһан һэльбэн шэнэлэгдэхэ түсэбтэй.

Тиихэдэ энэ суглаанда Зэдын аймагай Гэгээтэйн хүдөөгэй байгуулгын толгойлогшо **Валерий Ринчидоржиевич Цыренов** хабаадаа. Гэгээтэй нютагта табан ТОС байгуулагдаһаар хоёр жэл болоо гэжэ тэрэ хөөрөө. Ехэ урагшатай,

туһатай хүдэлөөн республикадаманай боложо байна гэжэ тэрэ тэмдэглээ. Иимэ ниитын эмхинүүд арад зондо туһатай, ехэ ажал ябуулна гэдэ. Гэгээтэй нютагаархид хүгшэд үбгэдыг, үхибүүдыг аршаан абаашажа, амаруулдаг заншалтай. Тэрэшэлэн Гэгээтэй тосхоной Ленинэй нэрэмжэтэ үйлсын ТОС хүүгэдэй нааданай талмай ехэ зохидоор түхээрэнхэй гэжэ Валерий Цыренов тэмдэглээ. Нютагайнгаа түхэл шарай болбосон түхэлтэй болгохо талаар ехэ ажал ябуулнабди гэжэ тэрэ онсолон тэмдэглээ.

Буряад ороной хүдөө нютагуудай үйлсэнүүдээр хубагдажа байгуулагдаһан территориальна ниитын өөһэдын хүтэлбэрин эмхинүүд муниципальна байгуулгын захиргаан бүхэндэ ехэ туһатай гэжэ саг харуулна. Тиимэһээ гүрэн түрын талаһаа эдэ эмхинүүдэй хүдэлмэри ехэ дэмжэгдэжэ, мүнгэ зөөрин талааршы туһаламжа үзүүлэгдэжэ байна гэшэ. **Республикын толгойлогшо Вячеслав Наговицынай энэ суглаанда хэлэхээр, иимэ ниитын эмхинүүдыг хүгжөөлдэжэ байгша ондо 30 миллион түхэриг һомологдохо юм. Энэнь нёдондонойхидо орходоо хоёр дахин ехэ болоно.**

Эльвира ДАМБАЕВА, манай корр.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИИН ТҮСЭБ

2012 оной феввалиин 20-24

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ СОВЕДЭЙ ЗҮБЛӨӨН

Зүблэхэ зүйл:
1. Арадай Хуралай ээлжээтэ 26-дахи сессидэ зүбшэн хэлсэгдэхэ асуудалнууд

21.02 9.00
Арадай Хуралай бага танхим
2. «Буряад Республикын дэбисхэртэ инвестиционно ажал ябуулгыг гүрэнэй талаһаа дэмжэхэ тухай» Буряад Республикын Хуулиг бэлүүлгын ябаса тухай
3. Арадай Хуралай Хүндэлэлэй грамотаар шагнаха тухай

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ М.М.ГЕРШЕВИЧЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН

Зүблэхэ зүйл:
1. Арадай Хуралай хороонуудай 2012 оной феввалиин 13-һаа 17 хүрэтэр дүүргэнэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэд: хороонуудай түрүүлэгшэнэр)

20.02. 11.00 Арадай Хуралай бага танхим
2. Арадай Хуралай 2012 оной феввалиин 13-һаа 17 хүрэтэр үн-гэргэгдэнэн хэмжээ ябуулганууд тухай эмхидхэлэй таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)
3. Арадай Хуралай хиналтын документнүүдые гүйсэдхэлгын байдал тухай эмхидхэлэй таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)
4. Буряад Республикын хуулинуудые федеральна хуули ёһонуудтай зохилдуулгын хойноһоо хиналта тухай (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)
5. Арадай Хуралай 2012 оной феввалиин 20-һоо 24 хүрэтэр

түсэблэнэн хэмжээ ябуулганууд тухай (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)

6. 2012 оной феввалиин 13-һаа 17 хүрэтэр Хуули ёһоной управлениин дүүргэнэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэ А.И.Ускова)

7. 2012 оной феввалиин 13-һаа 17 хүрэтэр Мэдээсэлэй-шэнжэлэлгын управлениин дүүргэнэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэ Э.Б.Намдакова)

8. Арадай Хуралай ажал ябуулга тухай республикын хэблэлнүүдтэ 2012 оной феввалиин 13-һаа 17 хүрэтэр олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ толилогдоһон материалуудай шэнжэлэл тухай тухай таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ С.Б. Хайдапова)

III. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХЭРЭГҮҮДЫЕ ЭРХИЛЭГШЭ – АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ В.Б.ЭРДЫНЕЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИЛГЫН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

Зүблэхэ зүйл:
1. Буряад Республикын Арадай Хуралай 2012 оной феввалиин 20-һоо 24 хүрэтэр түсэблэнэн хэмжээ ябуулганууд тухай

20.02 13.30 Арадай Хуралай бага танхим
2. Буряад Республикын Арадай Хуралай хиналтын документнүүдые гүйсэдхэлгын байдал тухай
3. Элдэб асуудалнууд

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДАТ

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай,

аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон

(түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

Зүблэхэ зүйл:
"Захиргаанай талаһаа хуули эбдэлгэнүүд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

20.02 14.00 каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, үндэһэтэнэй асуудалнуудай, залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон

(түрүүлэгшэнь В.Р.Булдаев)

Зүблэхэ зүйл:
Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ 26-дахи сессийн зүблэхэ зүйлдэнэ оруулха асуудалнууд

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон финансын талаар хороон

(түрүүлэгшэнь Ц.Д.Э.Доржиев)

Зүблэхэ зүйл:
"Республикын 2012 болон 2013 ба 2014 онуудта түсэблэгдэнэн бюджет тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон

(түрүүлэгшэнь А.С.Скоцырская)

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикын гүрэнэй эрхэтэнэй албан тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

20.02 14.00 каб.323

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон

(түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

Зүблэхэ зүйл:
"Хуулиин наһа хүсөөгүйшүүлгын хуули эбдэлгэнүүдһээ һэргылхэ талаар республикын хуули ёһонуудые бэлүүлгын ябаса тухай" гэнэн темээр "дүхэриг-шэрээ" үнгэргэлгэдэ бэлдэхэ тухай

20.02 14.30 каб.218

"Хүүгэдтэй гэр бүлэнүүдые гүрэнэй талаһаа дэмжэхэ нэмэлтэ хэмжээнүүд тухай" федеральна хуулиин түлэб тухай

15.30 каб.218

Буряад Республикын Арадай Хуралай экономика политикын, байгаалиин нөөсөнүүдые хэрэглэлгын болон оршон тойронхи хамгаалалгын талаар хороон

(түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикын дэбисхэртэ инвестиционно ажал ябуулгыг гүрэнэй талаһаа дэмжэхэ тухай" Буряад Республикын Хуулиг бэлүүлгын ябаса тухай

21.02 14.00 каб.203

IV. ЭРХЭТЭДЫЕ ХҮЛЭЭН АБАЛГА

Ц.Б.Батуев – Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо

20.02 14.00-17.00 каб.233

"Минии Сагаан нара" гэнэн конкурсно

Уласхоорондын Ёохорой һайндэртэ зорюулагдана

ЁОХОР ҮНГЭРГЭДЭГ ҺАЙХАН ЗАНШАЛТАЙ БАЙГААБДИ

Баргажан голой эгээ хойто захын Дэрээнэй сомоной Лениней нэрэмжэтэ колхозой ажахы дайнай үедэ, дайнай дүүрэнээр хойшонхи жэлнүүдтэ ажахыгаа, соёлой, гэгээрэлэй байдал адли тэгшээр хүгжөөгөө һэн.

Энэ хэрэг имаггал колхозой түрүүлэгшэ, Лениной орденной кавалер Очир Эрдыниевич Эрдыниевһээ эхитэй. Комсомольско эмхиин секретарьнууд Надмитцырен Санжиев Тооголой Данзанов гэгшэдэй үүргэ ехэ бэлэй. Клубта, улаан булангуудта, полевой станда, Улагана мүрэнэй эрьедэ Амаралтын паркда, түрэдэ, нааданда, бүхы һайндэрнүүдтэ ёохор үнгэргэдэг һайхан заншалтай байгаа.

Зон сэдхэлэйнгээ гашуудал мартажархиха,

залуушуул танилсажа, нүхэсэжэ, айл болохо олон ушар үзэгдэхэ. Ирагуу гоё хоолойгоороо Еши Мунгунова, Доду Аюшиева-Сансанова, Мэдэма Рабданова-Улзытуева, Цырема Ешиевна-Догданова, Цырема Дондупова, Дамба Цыремпилов, Бата Тыхеев, Жигмит Бадалаев, Бальжинима Мунгунов гэгшэд ёохорто зоной дундаһаа онсо шалгардаг бэлэй. Хүшэгээрэй 7 жэлэй нургуулиин багша Бадма Михайлович Надагуров баас хоолойгоороо ёохор наада шэмэглэдэг бэлэй. Наяхан телефоноор Аргата нютагай Будажап Гармаевич Арсаланов нютагайнгаа ёохорой дуунуудые "Үнэндэ" бэшйт гэжэ хандаба. Сагаалганай үедэ баргажан буряадууд сэнгэжэ, бэе бэе амаршалжа, иимэ ёохорнуудые наададаг байгаа.

Гүйдэлгүй мориндоо
Гүрбэл минаа шамай даа,
Гүрбэл, шүрбэл наадандаа
Ёохор зугаа шамай даа!

Модон тээлиин хүсэндэ,
Монсолдоһон бэемнай
Эжы, баабайн хүсэндэ!

Нэгэ рюмкэ архида
ногтохо гээшэнь ямаршьеб!

Тандаа, намдаа хүнгэрхэ!

Аа, һээ комсомол яас
Аа, һээ коммунизм яас,
Арбан табан хургаяа
Адхан байжа хатараяа!

Ерэн табан остоолбо
Ербэйхэдэ һайхан даа.
Түраан, гараан нютагнай
Дунгюур татаад гоё даа!

Нааданай малгаар гэхэдэ,
Нахилзаан бэемнай,
Түрын малгаар гэхэдэ,
Түхээрһэн бэемнай!

ногтуу ахай ерэжэ,
Ёохор наада гутаагаа,
Ахир ахай ерэжэ,
Арадай ёохор гутаагаа!

Хүбөөгүй тогоомнай
Ямар тогоон болохоб даа,
Хүбүүдгүй ёохорнай
Ямар наадан гээшэб даа!

Аман соохи баяраа
Хэлсэн байжа хатараяа,
Хоолой соохи зугаае
Холбон байжа нэгэдэе!

Дуугай юундэ ябахамнайб,
Дууладаг дуугаа дуулая,
Мэтиин юундэ ябахамнайб,
Мэдэдэг дуугаа дуулая!

Шэнэ гэрэй үүдэндэ
Шэбхи болотор хатараяа,
Шэнээр ераан бэриез
Худагы болотор хатараяа!

Дэжиим сабхиин шэнэдэ
Дулаан нажар байдаг һай,
Дундуур залуу ябахадам,
Ёохор наадан байдаг һай!

Сеялкэмнай сезондоо
Сээдлэнгүй яахаб даа,
Симпатимнай залуудаа
Зугаалсангүй яахаб даа!

Хороом сабхиин шэнэдэ
Ходо нажар байдаг һай,
Холшор залуу ябахадам,
Хурим, наадан байдаг һай!

Мухариһан тэргэмнай

Нэгэ хүниин нааданда
Эсэхэ гээшэнь ямаршьеб?

Табагай танай хүндэ лэ
Табан хүнтын шулуутай,
Тайлаад саашань хаяйтэ

Бурьялан урдаа Баргажамнай
Боолон Түмэрһөө эхитэй,
Бадаран һалбараа байдалнай
Багша Ленинһээ эхитэй!

Владимир БАТОНОВ.

УРМА ЗОРИГТОЙ, СЭСЭН БОДОЛТОЙ ЯБАХЫЕТНАЙ ХҮСЭНЭБ!

Россиин Буддын шажанай заншалта Сангхын толгойлогшо, Бандида Хамба лама Дамба Аюшеевтэй Александр Махачкеев Сагаан харые угтуулан хөөрэлдэһэн байна. Энэ хөөрэлдөөн – уншагшад ай анхаралда.

- Бандида Хамба лама, Россиин Правительствын Түрүүлэгшэ Владимир Путинай заншалта шажан мүргэлэй эмхинүүдэй толгойлогшонортой уулзалгын үедэ, хүдөө нютагуудые болон заншалта мал ажал хэргээн хүгжөөхэ тухай Та хэлэһэн байнат. Зүгөөр оюун сэдхэлэй, шажанай асуудалнууд дайрагдаагүй. Владимир Путин болон энэ уулзалгада хабаадаһан бусад хүнүүд энээндэ ямараар хандааб?

- Бидэ арад зоной ажабайдалтай нягта холбоотойбди. Юундэб гэхэдэ, манай дасангууд хүдөө нютагуудаар байна. Тиимэһээ тоонто нютагаа, түрэл тосхоноо орхижо, хүнүүд ондоо тээшээ бү ябаһай гэжэ бидэ эгээл түрүүн хүсэдэг байнабди. Хүдөө нютагай байдал хүн зоной үдэхэ, олон болохо хэрэгтэ нүлөөлнэ. Хото газарта байһанда орходоо хүдөөгэй һуурин тосхонуудаар ажаһуудаг хүнүүд олон үхибүүтэй байдаг. Хэрбээ хүдөөдэ хүн хайн байгаа һаа, хэзээдэһе хото руу нүүхэгүй. Мүнөөнэй байдалһаа уламжалан, хүнүүд хото руу зөөхэ баатай болон.

- Та, хүдөөгэй байдал найжаруулбал, түб аймагууд руу хүн зоной зөөхөнэ бараг болохо гэжэ найдана гүт?

- Ажаһууһан газарһаа хүнүүдэй ондоо тээшээ зөөхөгүй тула би бүхыгөөрөө оролдоноб. һүүлэй үедэ бидэ буряад үүлтэрэй хонидые, үхэрнүүдые, моридые нютагтан бусаажа үсхэбэрлэхэ гэжэ оролдогго гарганабди. Коммунистуудай үедэ Голланди гүрэнһөө үхэрнүүдые, хонидые асаржа үсхэбэрлэдэг байгаа. Манай байгаалида таарахагүй мал асардаг байһан. Харин заншалта буряад үүлтэрэй адууһа мал нютагай эрхэ байдал-

да ядахагүй, хүрэгыншые олон болохо аргатай байна ха юм. Зон мал тэжээхэ бэшэ, мал зоноие тэжээхэ ёһотой. Тиимэһээ адууһа малаа үсхэбэрлэжэ, хайнаар ажаһуудаг болоболнай, хүнүүд ондоо тээшээ ябахаяшые болихол даа.

- Бандида Хамба лама, танай хүтэлбэри доро дасангууднай эрын гурбан наада эдэбхитэйгээр хэргэжэ эхилэнхэй. Эрын гурбан наадаар Сангха өөрын федераци нээхээр боложо байна бэшэ гү?

- Хүнүүдтэ хараха наадан хэрэгтэй. Хүдөөдэ ажаһуудаг хүнүүд иимэ үзэгдэлнүүдһээ гээгдэхэ ёһогүй. Тиимэһээ бидэ бүхэ барилдаагаар, һур харбалгаар, мори урилдаагаар мүрысөөнүүдые үнгэргэнэбди. Хүнүүд элүүр энхэ ябаһай гэжэ хүсэнэбди. Аха классуудта 60 килограммнаа дээшэ шэгнүүртэй хүбүүн үгы гэжэ харахадаа, һанаата болонобди. Энэнь муу эдээ хоолһоо болоно. Манай хэрэглэдэг эдээ хоолой 50 процентнь гадаадаһаа асарагдана ха юм даа. Тиимэһээ мал ажал эрын гурбан наадан хоёр таһаршагүй холбоотой. Буддын шажанай дасангуудта, ехэ хуралнуудта эрын гурбан наада үнгэргэдэг заншалтай байһан юм. Бидэ энэ заншалаа хэргэжэбэ гээшэбди.

Энэмнай хадаа арад зоной урма зориг үргэхэ, дороһоо ургажа ябаһан залуу үетэниие энхэ элүүрээр хүмүүжүүлхэ арга болоно. Бадминтон гү, али теннис наадаха гэшэ манда тиимэ шу хала бэшэ. Эрын гурбан наада хүгжөөхэ гэжэ бидэ бүхыгөөрөө оролдохобди. Тиихын тула спортсменүүдые, тренернүүдые урма зоригой болон материална талаар дэмжэхэ хэрэгтэй. Тоонто нютагтаа бүхэ барилдаанай талаар һурган хүмүүжүүлэгшэ, хоригшо тренер хүндэ би өөрөө туһалдагби. Нютаг бүхэндэ манай ламанар иимэ туһа хүргэхэ гэжэ оролдоно.

- Үнгэрһэн зуун жэлэй эхиндэ олон тоото ламанартай томо дасангуудай байһан, буддын шажанай дэлгэрһэн "алтан саг" гү, али бодото байдалтай нягта холбоотойгоор ажаһуужа, буддын шажан мүргэлэй гүн ухаае эдэбхитэйгээр дэлгэрүүлжэ байһан лама санаартан танда дүтэ һанагдана гү?

- "Алтан саг" байһаниинь хэлсэнгүй. Мүнөө үе болотор бүрин бүтэн үлэһэн зүйлнүүдын мүнхэдөө сахигдаха ёһотой. Хорин нэгэн Хамба ламын тоонто нютагуудай, Буряадтахи буддын шажанай гоё һайханиие бүхы дэлхэйдэ харуулжа эхилэн-

хэйбди. Эдэмнай манай нангин газар гэшэ. Буряадууд мүргэл шүтөөнтэй иимэ газарнуудта сугларжа, эрын гурбан наада үнгэргэжэ байха ёһотой.

- Та, үүр сүхал, дошхон зан гэхэ мэтэ аашануудые хайшан гээд дарадагбта?

- Ушар шалтаггүй үүр сүхал гэшэ бээдэ муу нүлөөтэй. Ушаргүйгөөр сүхалдажа болохогүй. Сагаалмар зантай байха хэрэгтэй. Харахада сүхалтай гэжэ һанахаар аад, дотороо даруу номгон хүнүүд байдаг. Махагала гэжэ бурхан харахада дошхон, үнэн дээрээ хайрлаха, нигүүлэсхы, нимгэн сэдхэлтэй.

- Мүнөө үедэ оюун сэдхэлэй талаар багшатнай хэн бэ?

- Хамба лама Итигэлов. Хойноһоонь нарин ажаглалта үдэр бүхэндэ хэжэ байдагбди.

- Бандида Хамба лама, Луу жэлнай ямар байхаб? Манай уншагшадта юу хүсэхэ байнабта?

- Буряад ороной ажаһуугшадые Сагаалха гэжэ мэндэ ябаһан зоной һайндэрөөр амаршалнаб. Ажабайдалтай урагшатай байхыень, Та бүгэдэнэй энэ жэлдэ тэсэмгэй, урма зоригтой, сэсэн бодолтой ябахыетнай хүсэнэб!

Эльвира ДАМБАЕВА бэлдэбэ.

САГААН ҺАРА

Хүгжэмынь В.Пангаевай Үгэнь Н.Соктоевой Буряад зоной дуран болгон Энэхэн дуугаа дуулахам. Сагаан харын сэржэм үргэн Энэхэн үрээлээ зориулхам.

Дабталга: Сагаан харын һайндэр – Сагаан харын найрта Булагнай эхитэй байг, Булгамнай эхтэй байг, Байгашнай оёоргой байг, Байдалнай сэлмэг байг.

Сагаан һараа угтан, угтан, Үбгэд, хүгшэд элүүр энхэ, Сагаан харын сэржэм үргэн, Ерээдүйн жэлые золгоһой. Дабталга.

Сагаан һараа угтан, угтан Залуу хүүгэд, амар мэлдэ, Сагаан харын сэржэм үргэн, Хүлээһэн жэлээ угталай. Дабталга.

САГААЛГАН

Хүгжэмынь Б.Наранбаатарай Үгэнь Г.Чимитовэй Газаамнай – үбэл: Газарнай саһан дор дуурапал. Хүндэтэ Шэнэ жэл ерэжэ, Хүн зоноо хүхэсэжэ байна лэ.

Дабталга: Сагаалган, Сагаалган – Бурхашдаа мүргыт. Сагаан эдээгээ дэлхэйдэ үргыт.

Сагаалган, Сагаалган Саяан дээгүүр сахиһна, Байгал дээгүүр бадарна.

Досоомни хабар... Доһолһоор морилхо дүтэлөө, Хонидһай эбтэйгээр эхирлээ, Хорёондоо олоороо хүрглөө. Дабталга.

Зосоомни – дурап... Золгой жэл оршобо янзатай. Хоюулаа, инагни, зэргэлээд, Ходоодо абая жаргалтай. Дабталга.

САГААН САРЫН

УГТАЛГА

Дуун

Сарьдаг уулын оройгоор Саһан бүрхирхөө болёо. Сагаан сарые угтажа, Сагаан эдээгээ бэлдээл!

Дабталга: Золгожо угтагы, Сагаалжа ерэгты, Зоноороо булта хүлээнэбди, Сагаалжа ерэгты! Таглиин дабаанай эхээр Тэрэлжын үнэр анхилаа. Сагаан сарамнай ерэлэй, Золгожо уулзаха саг ерээ.

Дабталга.

Хаан уулын оройгоор Хабарай шэнжэ ороо. Сагаан сара дүхөө, Сагаан эдээгээ бэлдээл! Дабталга.

ТҮРЭНЭН ҮДЭР

Аша хүбүүн Арсаландаа зориулнаб

Эжы абын хэшгнээ, Эхын умайһаа түрөөб. Үлгын дуунай һайханда Үдэр хүнөөр ургаа һэм. Нэгэл наһанайм жаргал, Нэгэл заяанайм хуби, Нэгэл үеын дуран, Нэгэл түрэнэн үдэр. Хүгшэн эжын һургууляар Хубитай, заяатай хүн болооб. Түбэд номой хууляар Томоотой хүн болооб. Нэгэл наһанайм жаргал, Нэгэл заяанайм хуби, Нэгэл үеын дуран, Нэгэл түрэнэн үдэр.

Галина ТУДИНОВА.

Ивалга һуурин.

"Мини Сагаан Һара" конкурсно

Солбон хүнгэн алхалдан, Сагаан Һарада сагаалнал.

САГААН ҺАРА

Монгол харын дүйсэн үдэр Монгол угсаатан нангинаар хүлээн, Магнайһаа абан һунажа мүргэн, һайхан сэдхэл бээдээ шэнгэн, һанан-һанан бурхандаа зальбаран, һама сахюуса хүлээн байнал. Гурбан юртэмсые эрьегшэ һама бурхан морилон буужа, һайхан зүүдэндэ эрьен ерэжэ, Шэдитэ адис хүртөөн үлөөхэл. Саг алхаха - нангин шата.

Жэлһээ жэлдэ - гаталха үйлэ. Сагаан харын нэгэн шэнэһээ Сагаан сэдхэл, сагаан харгы Сагай хүрдэ дахин эрьюулхэл. Айл аймагнай, арад зомнай Арьяа баалын магтаал Аман соогоо уншан, Арюун харгы, ута наһа Сэдхэн, жарган үрээхэл. Сагаан Һараар! Сагаалганаар!

О.Ц.ДОНДУКОВА, багшань. Долгор-Сүрэн ЕШИЕВА, А.ДОРЖИЕВАЙ нэрэмжэтэ Асагадай интернат-һургуулийн шаби.

САГААЛГАН

Сагаан Һара! Сагаалган, Сагаан сэдхэл, сагаан эдээн. Аба, эжын һургаалаар Ашата үрээл үрээжэ, Арюухан сэдхэл сэдхэн,

Аятай зохидоор сагаалхал. Амтатай сайгаа шанажа, Амтан эдээгээ дэлгэжэ, Айл аймагаараа баяртай Сагаан Һараяа угтахал. Сарюун жаахан багашуул Согтой хүхюун хүтэрэлдэн,

Һанаа зобоомо асуудал

- Сайн байна, Булад Бастуевич. Буруутнай булшантай, даагтанай далантай гү?

- Бараг. Булшантай, далантай, тобир тарган даа!

- Үшөө нэгэ жэлнай алдараад, дабалтануудаа амжаад ябашань лэ. Морилхоёо байһан Сагаан һараар амаршалхыемни зүбшөөгүт...

- Үргэлжэ уншадаг «Үнэн» газетын хуудаһан дээрэ һанаһанаа хэлэжэ, сэдхэлээ ханааха болоһондоо угаа баяртайб. Ушар тиимэһээ энэ хэблэлэй бүхы хүдэлмэрилэгшэдтэ, түрэл арадтаа Шэнэ жэлэй амар мэндые айладхаад, амгалан байдал хүсэн үрээһэб.

- Жэнхэни буряад заншалаар танай золгоһомни үшөө нэгэ ушартай. Танай хараа бодол, эрмэлзэл, эр-

гэжэ заһахаб?

- Хүнэй зосоохи ажабайдалһаань лэ дулдыдадаг бэшэ гү?

- Тиимэ. Засаг түрэ юунэй тула зохёогдооб? Хүнэй ажабайдалые зүбөөр эмхидхэхын, гуримшуулхын, һайжаруулхын тулада бэшэ гү? Теэд мүнөө арад зон засагта һүзэггүй болонхой. Тиибэшье хахуулидань хабшу-

Түбэд, мүнөө Япон гүрэн зэргэ шэглэлтэй, Швейцари...

- Балгад мэтэ гүрэн ерээдүйдэ байгуулагдажа болохо гээд найданат. Энэ найдалтнай юун дээрэ үндэһэлнэб, танай ганса хүсэл дээрэ гү?

- Буряадуудай дунда Балгад хушуун тухай ябаган зугаа байгаа хадаа урданай юумэн дан-

Буряад арадай ерээдүй мүнөөдэрэй байдал дээрэ үндэһэлхэ гэжэ һанахань хэсүү байна. Манай гэхэ малгайгүй, манаха малаашье үсөөлжэ, үндэһэн ажалаа алдаха тээшээ хараһан буряадуудые юун хүлээнэб?

Бидэнэрэй үе саг иигэһээр үнгэрбэ гэлэй, теэд үхибүүднай, аша, гуша, дүшэ гэжэ байха. Тиимэ тула дары түргэн хүдөө руугаа даралдаа гээд уряалха бэшэ, урдахи-хойнохитойл байгаа һаамнай, зүйтэй гэжэ багсаалай. «Эрьехэ наран, эрьелдэхэ газар, эблэрхэ галаб» гэдэг арадай үнэтэ үгын үнэниие Сагаалганай үмэнэ буряад эрдэмтэн һасаранай Буладтай эрхилһэн хөөрөлдөөн батаар гэршэлбэ.

Һасаранай Булад

МАЛАА МАНАХА САГНАЙ МАНДАА ГҮ?

дэмэйтнайшье хүдэлмэри буряад арадтаа хабаатай гүб даа. Үндэһэн буряад үүлтэрэй табан хушуу малаа һэргээжэ гэхэн нангин хүсэлөө хүсэлдүүлһээр ябанат. Энэ хэрэгэйтнай эхин дээрэ бусая.

- Буряад хэлэнэй бүхы багшанар, танайшье хэблэл мүн баһа намтай адли нэгэл зорилго дахана гээ һаамни, хэншье буруушаахагүй. Уладыемнай урбуулһан урдахи зуунай аймшагтай алдуу заһахаяа оролдонбди.

Засаг түрые жолоодогшын эрид буруу шийдхэбэри удаан сагта соностодог, хүнэй ажабайдалые халтылгэдэг байна. Үе зон түрэлхи хэлээ шудалаагүй урган үндыһэн аад, яагаад үри һадаһадаа буряадаар харилсажа һургахаб даа? Олон мянган жэлнүүдтэ олзоборилжо байһан үндэһэн малаа һалгаад, ерүүл мал ашаглааша болоод, бидэ, буряадууд, «турлааг нугаһа һажаажа, нуурта орожо үхэбэ» гэдэгтэл болообди. Тиимэһээ үеһөө үе дамжан, энэ аймшагтай алдуу амияа мэдүүлээд лэ байха байна.

Иигэхэдээл ажабайдалай хоорондохи нангин холбоон таһарна бишуу. Урдань үбгэ эсэгэнэрэймнай, элинсэг хулинсагаймнай эгээл нангин байһан юумэн сэнгээ алдана. Иимэ байха ёһогүй. Хүнэй амиды байхадаа хэһэн һайн юумыень саашан халан абажа үргэлжэлүүлхэ, бүри ехээр арьбадхаха байгаабди. Харин мүнөө тиигэнгүй хуу муушалаад, хамаг юумые хуу хардаад, нёлбоод, нэгэшье һайн юумые үлээнэгүйбди. Иигэжэ байхада, саашадаа ажабайдал яагаад һайжарха, сэхэлдихэ юм. Мүнөө худалша хүн хойморто, үнэншэ хүн үүдэндэ гэжэ тон зүб болоод байна.

Гэр бараанай һандарха, хуушарха гэшэ сагай ябадал. Энэ эниие заһажа болохо. Харин хүнэй зосоохи мүнөө хайшан

улагдаад лэ байдаг гэжэ ажагладагби. Хүн гэшэ һайн тээшэ таталдадаг. Тиимэһээ һайниие найдүүлһан хоһон хубхай аман үгэдэнь үнэншэһэн лэ байна. Аяншалга, инфраструктураар хангаха гэхэ мэтын үгэнүүдтэ би оройдоо этигэдэггүйб. Монгол туургата арадууд, тэдэнэй тоодо буряадууд өөрын онсо һууритай, ажахытай.

Бодоод үзэгты, бидэ бусадһаа һайнаар юу бүтээхэ арга боломжотойбибди? Бүхэдэлхэйдэ ирагуу дуушаднай мэдээжэ, үшөө тиихэдэ уян нугархай хатаршаднай, шандаһа ехэтэй барилдаашаднай, мэргэн харбагшад, уранаар урлагшад... Эдэ бүгэдын эшэ үндэһэн - мал ажахы. Теэдшье гол үндэһэниинь үгырхэ тээшэ болонтоо. Тиимэһээ бидэ үлэһэн «тооһыень» залгижа ябанабди.

- Буряад арад буддын шажанда хүзэгтэй. Номнолойнь ёһоор, тэсбэрэитэйгээр хүлээхыемнай баадхана бэшэ гү?

- Минии һанамжаар, хүн адагусан хоёрой гол илгаань — хүзэг. Гүн ухаатай тула хүн һүзэглэхэ эрилтэтэй, һүзэглэдэгшье.

Харин элдэб эсын шажануудай, намуудай, ниитэ хүдэлөөнүүдэй ашаар үсөөхэн бүлэг зон бэшэнэе мүлжэнэ, хүзүүн дээрэнь һууна, тархиень эрьюулнэ гэжэ һанагдана.

Шажан мүргэлдэ хандасамни хэрюүхэншье һаа, һүзэгтэйб гэжэ зосоогоо бододогби. Теэд тэрээнгүй яажа ажамидархабши даа?

Үнгэрэгшэ зуунай эхин багта Балгад гүрэн байгуулха талаар нотагаархинаймни ябуулга гаргаһаниинь намда угаа зохисотой байдаг. Буддын шажанай гүн ухаанай үндэһэн дээрэ буушүүгүй буряад гүрэн бодхоохо гэхэн үүсхэлын мүнөөшье хүн зоной дунда суурятаһаар. Магад, ерээдүйдэ иимэ гүрэн үнэхөөрөө мандаха аалам. Дэлхэйн түүхэдэ жэшээнүүд бии,

шье ула болоогүй, мартагдаагүй гэшэ. Энээн тухай түүхэ бэшгэлдэнайшье дурдана, дурсана. Тиимэһээ найдал бии. Теэд ганса минии бэшэ, бүхы хүн түрэлтэнэй эрмэлзэл, найдал энэ Диваажинай орон шүү. Хүн амитан ямаршье гүрэндэ байг, эбтэй эетэй, элүүр энхэ, үнэр баян лэ һаань, болоо бэшэ гү?

- Урдахи зуун жэлнүүдтэ харин эрдэмтэдэй буряадууд тухай ажгалтанууд үнэхөөрөө зүб бэшэ гү? Ноёдой урда дохижол шадаха, аймхай, хүзэггүй, урбадаг, хүдэлсэ багатай гэхэ мэтын һанамжанууд. һайн таланууднай алин бэ?

- Ойн модод үндэртэй набтартай, хүн зон һайтай муутай. Теэд һайн зониние һураггүй олон. Хүнэй һайниие бэдэржэ, хүнэй һайнай түлөө тэмсэжэ һураха хэрэгтэй. Ажамидарал гэшэмнай тэмсэл шүү. Гэхэдэ бидэ, хүнүүд, угаа һайжаруулхын хэрэг хэхэ байгаабди. Тиигэхын тулада нэн түрүүн эрэ хүниие олон һамга абаха арга олгуулха хэрэгтэй.

- Хүнэй зосоохи жэжэрээ, хүнэй амжалтын түлөө үнэхөөрөө баярлаха, дэмжэхэ, һайниинь үргэхэ зон байгаашье һаа, тон хоморой болоо бэшэ аал?

- Хүнэй амжалтада ехээр баярлахаарнь яахамнайб. Зондо туһа хүргэжэ, дэмжээл һаань, болоо гэшэ. Яаба хэбэшье саг бүхэндэ өөрын баатарнууд бии болодог ха юм.

- Хэлэ аман, хоб-жэб соогоо оролдошоод, атаа мээһэнһээ бэе бээе эдилсэжэ байһан хэдыхэн зуугаад мянган буряадууд үшөө хоорондоо нотаг нугаараа хубаржа илгарнабди.

- Эбтэй болоо һаамнай һайн байгаа. Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн эблэлые ударидаһан хэлэ, бэшгэй эрдэмэй доктор Бата Баяртуев эблэрүүлгын ажал ехэ ябуулдаг байгаа.

Нүлөөниинь мүнөөшье үзэгдэдэг. Минии һанамжаар, буряадууд ехэнхидэ тон адлинууд.

- Хүн бүхэн хамараа хараад, мүнөөдэр намдал һайн байгаа һаа, хамаагүй болонхой бэшэ гү?

- Ноёд һайдһаа энэ жэшээтэй. Тиимэһээ засаг баригшадые үргэлжэ һэлгэхэ байгаабди. Эрээд лэ шэнэлэгдэдэг эхэ байгааалин жама ёһо. Тэрээн шэнги ноёдые үлүү гаргангүй шэнэлжэ байха хэрэгтэй. Гол зэбсэгнай — һунгалта болоод үгэнэ. Тиимэ тула арад зон һунгаха эрхээ алдаха ёһогүй. Байн байн, урагшаа һанаатай, бэрхэ ударидагшадые шэлэжэ һурана аабзабди. Бидэл, мүнөө байһан ноёд, танай абарал гэдэгын тон буруу. Хирэ-хирэ болоод лэ һэлгэгдэхэдээ, засаг баригшад мүлирэн һайжарха.

- Хүдөөгэй юрын малшанһаа нэгэтэ иигэжэ дуулаһан байнаб: «Бүүбэй» үүлтэрэй үгы һаа, юу хэхэ, яажа холойгоо тэжээжэ байгаа гэшэбибди». Энэ буряад «бүүбэй» үүлтэрэй хонидые та бүтэһэн хүнүүдэй нэгэн гэшээт. Буряадта мүнөө 300-гаад мянган толгой хонид тоологдоно, эдээнэй хонин бүхэн соо «бүүбэй» шуһан бии. Тиимэ һэн тула, та угаа баян хүн болоо ёһотойт. Зүб гү?

- Буруу. Тад буруу гэхэһээ ондоо юумэ хэлэһэнэй үлүү. Хэды шэнээн баянаа хэлэхээ эшэдэһээ хүрэхөөр.

- Табан хушуун малай нэгэниинь болохо үхэр мүнөө Буряадта үгы гэдэгта, үнихэнэй. Энэ буряад үүлтэрэй үхэртэй болохын арга Буряадай засаг түрынхид бэдэрхэбди, мүнгэ һомолхобди гү, али һомолообди гэхэнь дуулдаг. Энэ хэрэг хэр бүтэжэ байнаб?

- Үгы!!! Огто бүтэнгүй. Хуу худал. Энэ хадаа жэгтэй юм. Мүнөөдэрэй байдалаар буряад үүлтэрэй үнээдые бууса руунь

бусааха талаар һохоршье сагаан һомологдоогүй. Гансал хоһон үгэнүүд, хэндэшье хэрэггүй, ямаршье бүтэмжэгүй обоо хүбөө саарһанууд ноёдһоо ноёдто дамжуулагдана. Буряад арад энэ малаа һөөргэнь бии болгоогүй һаа, дутуутайл байхабди. Хосоролтынгоо харгы руу алхам хэхэмнай гэшээ.

- Теэд республикымнай хубаарин мүнгэн (бюджет) хаанашье хүрэнэгүй гээд, Арадай Хурал болон эмхи зургаанууд хэлэдэг гүб даа.

- Мүнгэн ходо дутажал байгаа юм ааб даа, хэзээ үлүү гараа гэжэ дуулаа һэмта? Харин хүдөө ажахыда зорюулһан нэгэ жэлэй мүнгэнһөө газарта булад хаядаг хубиинь энэ айхабтар шухала хэрэгтэ ябуулаа һаань, хэрэг бүтэжэ, арад зоной һүр хүлдэшье бодохо һааб даа.

- һайн даа. Ябуулжа байһан энэ ажалдатнай амжалта, элүүр энхые, амгалан байдал, зол жаргал танда, танай үри хүүгэдтэ хүсэе.

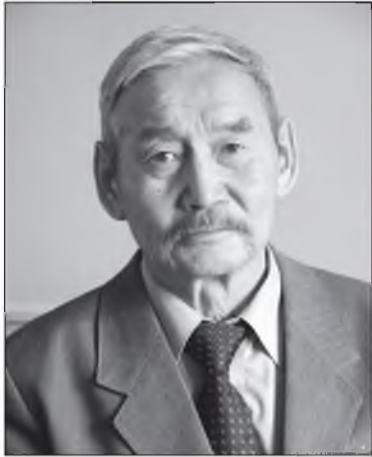
Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА.

Зүб гү?
Ганса түхэрээн Түгнэдөө бэшэ, бүхы Буряадтаа түрүү зэргэдэ «Искра» ажахын алтан таряалан дээрэ жэгтэй нэгэ арсалдаан болоһон. Жэл бүриин ган гасуур, тэрэнэй хойшолон тухай Мухар-Шэбэрэй шэмээшэгэй гомдолоо мэдүүлхэдэнь:
- Хохидол ехэтэй, гаргашань бусаагдадаггүй гэнэт. Тиимэһээ орооһо тариһанай хэрэгтэй гү? - гээд, Булад аха урдаһаань асууһан. Уншагшад, танай хариу хүлээнэбди.

Нүхэр тухай сэдхэлэй үгэ

ЭРЭ ХҮН ЗОРИҢОНДОО...

Цырен-Даша НИМБУЕВ Хэжэнгийн аймагай Ажалша-Бургаастай нютагта 1942 оной хара уһан Морин жэлэй үбэлэй адаг февраль нарын һүүлшын үдэр алтан дэлхэйдэ мүнхэлэн түрэнэн намтартай. Энэмнай Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуу-эхэ дайнай эгээл хушэр хүндэ, бэрхэшээл түбэгтэй үе байгаа. Иимэ хэсүү сагай тохёолдоод байгаашье наань, тэрэ Хэжэнгэ, Худан голнуудайнгаа уһаар ундаа харяжа, сээжээ элмээжэ, эсэгэ малаан Шалсаана бүүрал баабайдаа мүргэжэ, улаан бургааһаар мори хээд, сээсэгтэ ногоон нуга голнуудаарнь сэнгэн наадажа, урган үндыгөө һааб даа.

Цырен-Даша хубүүнэйнгээ (хожомын Тимофей гэжэ нэрэ-тэй болоһон) найма наһандаа хүрэжэ ябаханда, түрэнэн эхэ Гэлэгма хүндөөр үбшэллэн юм. Нэгтэ хубүүнэйнгээ газаһаа орожо эрэхэдэ, эжын дуудада, монсон харахан толгойнь эльбэжэ, иигэжэ гэрээд үгээ хэлэ хэн ха: "Хубүүни, бэем ехэл муу байна, бурхандаа мордошоо һаам уйдажа, гашуудажа бу ябаарай. Бэээ шангалаад, зоригго мохонгүй, үнэн сэхэ ябаарай даа. Хубүүни, би шамайе тухандаш хүргэжэ шадабагүйб. Нүрүүли хэжэ, хүнэй зэргэ боложо, зон нүхэдтөө хүндэтэй, нютаг нугадаа алдар нэрэтэй, ашатай тунгатай ябаарай даа. Юрэдөөл, эрэ хүн зорихондоо гэдэг ха юм даа", - гэжэ һулахаһаанар хэлээд, мээхэйгээр таалажархихадань, эхынгээ энхэрэлдэ һүүлшынхией хүртэжэ байнаб гэжэ Цырен-Даша хубүүхэн хаанаһаа ойлгохо хэм даа...

Уданшьегүй хубүүнэй урдаа хараха эгээл дүтын хүн Санжима нагаса эжынгээ мордошоходо, газар уһан дээрэ гансаараа үншэн үлэһэн юһэтэй Цырен-Дашые дүтэшгэ түрэлэй Сэбэгэй Галдантан үргэлсэһэн, харалсаһан юм. Хэр угһаа хойшо буряад зон үншэрһэн үхибүүе орхидоггүй, али бүхы аргаараа өөһэдөө үргэхэ гэжэ оролдодог заншалтай байһан гүб даа. Тиин бага балшар наһандаа үншэрхэдөө, нютагайнгаа үбгэд, хүгшэдтэ заалгажа, хуушан монгол үзэг бэшэгтэ һураһан, түбэд хэлэ ойлгохо болоһон байгаа.

Мүнөө болоходо, тэрэ үедэ үншэржэ, үлдэжэ, дааража, айл зайжа ябаа нэм гэхэ аргамни үгы, үргэһэн айлхайһаа байха, нютагай зон яһала хайрлажа, зүһэмг хилэмэээ хубаалдажа, ороһон лэ газарташ аяга сай, табаг шүлэ харамнаха айл байгаагүй. Теэд бага үхибүүндэ түрэнэн эхын дулаахан гарые, энэрхы сэдхэлые, амтатай эдээ нэлгэхэ юмэн хаана байхаб даа. Илангаяа зүб һургаал хэлэхэ, саашанхи харгыеш заажа үгэхэ хүн дуталдагша хэн гээд ханагшаб. Ухаа хүсэд ороогүй үхибүүн алдуу эндүү гаргажа, буруу харгыда ороходо болохол ха юм даа, - гэжэ Тимофей Нимбуевич мүнөө дурсадаг. Энэ хадаа анханһаа боро бодолтой, бурханай үршөөһэн табисуураар ханаһандаа хүрэхэ, харбайһанаа абаха, зорихоноо бэлүүлжэ шадаха хүнэй шэнжэ шанар ха юм даа. Тиигэжэ 5-дахы класһаа

һуралсалаа таһалдуулжа, 1955 оной хабар Хэжэнгийн аймагай Сталинай нэрэмжэтэ колхоздо гэхэ гү, али хониной совхоздо ажаллаһаа намтар эхилээ хэн. Хоолойгоо тэжээхын тула тракторай прицепшигээр хүдэлөө, хонишноор ажаллаад туршаа, киномеханигыше болоод үзөө. Зүгөөр эдэ бүгэдэ хубүүнэй сэдхэл гүйсэд ханабагүй. Тиихэ үедөө хэды бэрхэшээл түбэгүүдэй тохёолдоошые наань, Т.Нимбуев хүдэлмэришэн залуушуулай үдэшин һургуулида эрдэм мэдэсээ дээшлүүлжэ, 10-дахы класс дүүргэбэ.

1969 ондо Улаан-Үдэ ерэжэ, Буряад ороной хүндэ индустриин гигант гэжэ алдаршаһан локомотив-вагон заһабарилгын заводой транспортын цехэй шэрэм шудхалгын бурма халуун үйлдбэрийн хушэр хүндэ ажалда арба гаран жэл соо хүдэлжэ, халуун шулуу долёһон байгаа. Эндэ хүдэлмэришэн ангиин элдэб үндэһэ яһанай түлөөлэгшэдтэй ээм ээмэе ниилүүлэн ажаллахадаа, арадуудай хани барисаанай халуун мэдрэлые бэе дээрээ үзэһэн байгаа бшуу. Анда нүхэдэй алган халуун гэжэ дэмы хэлсэдэггүй гээшэ.

Эжынгээ захяае сэдхэлдээ ходо ханажа ябаһан хубүүн Буряадай Доржи Банзаровой нэрэмжэтэ багшанарай институттай түүхынхэлэ бэшэгтэй факультэдэй заочно таһагта 1973 ондо һурахаһаа ороо

мэдэрэгдэдэг юм. Тэрэнэй матери-алнууд уран хурса, баян хэлэтэй байһаараа, ажабайдалые али бүхы талаһаань гүнзэгыгөөр харуулдаг байһаараа, темээ тодоор гүйсэд гаргахын тула үсэд нэтэрүү, эршэмтэй бэдэрэлгэ хэдэг байһаараа шалгардаг бэлэй. Редакциноно летучканууд дээрэ тэрэнэй матери-алнууд нэгэнтэ бэшэ шалгаржа, "Түрүү хүнүүд тухай" конкурсын лауреат болоһоншые байха.

Үйлдбэрийн, ханаан сэдхэлэй, заршам һургаалай, шажан мүргэлэй темэнуудээр Тимофей Нимбуев адли тэгшэ һайнаар бэшэдэг, манай үеын хүнүүд тухай зураглалнуудые, очеркнудые толилуулдаг байгаа. Сэрэгэй-патриотическа темээр, ургажа ябаа залуу үетэниие арадай дайшалхы ба ажаллай алдарта ёһо заншалнуудаар хүмүүжүүлхэ талаар олон материал хэблүүлэнхэй.

Шэрэм шудхагша, сэтгүүлшэн, баряшан

- Би Цырен-Дашатай "Буряад үнэн" сониндо яһала олон жэлдэ сугтаа хүдэлжэ, журналистын ажаллай нэгэл "тогоон" соһоо нилээд халбагадаһан, саган саарһан дээрэ һайса тонгойһон зон гээшэбди.

үгэхэдэнь, залуу машинисткэнүүдэй сэдхэлдэ ехэл һайн байдаг хэн. Үшөө тийхэдэ тэрэ эрхыдээ эмтэй, долёобортоо домтой хүн ха юм даа. Ушар иимэһээ али бүхы тунһаламжа үзүүлһэнэнь түлөө тэрэндэ һайниие хүргэжэ ябадагбди, - гэжэ "Буряад үнэнэй" оператор Гэсэгма Амуровна Доржиева урма баяртайгаар мэдүүлнэ.

Т.Н.Нимбуев - СССР-эй болон Россиин Федерациин Журналист-нуудай холбооной гэшүүн.

Буряад ороной экономика болон соёлые хүгжөөлгэдэ, халбаруулан бадаруулгада габьяатай байһанайнгаа түлөө республикын Пре-

бэеын хүшэжэ, хүрэжэ байхада, Тимофей Нимбуевич ерэжэ, манай талаан болоо хэн. Витиие хараад, Нимбуевич ехэл зүрхэ алдаа. Гол нугарһа барихан яһа хүдэлгэхэ гэшэ бэлэн хэрэг бэшэ, гар доронь үхэшэхдөөшые болохо байгаа. Гүйлгэха, баалуулхын һайгаар Тимофей Нимбуевич хузууень барижа үгөөд, юушые хэлэнгүй ябашаба. Хузууэйнгээ мэдэрэлтэй болоходо, Витимнай "нюргамни үбдэнэ" гэдэг болобо. Бэдэрхын һайгаар Батамнай нүхэрөө оложо, нюргыень барюулба. Удаань Витиие Петровск-Забайкальский абаашажа, больницада гипс хүүлэ хэмди. Тэндэхи хирургнууд баряшанай ажалые үндэрөөр сэгнэжэ, "тэрэ хүнтээ маанадые танилсуулыг" гэжэ гуйһан юм. Харин Тимофей Нимбуевич "зондо зар бү тараагы" гэжэ бидэниие хорибо. Үргээ гэмтээд, Шэтын больницада хэбтэхэдэнь, тэрэнэй ошожо, Викторые барихан хоёрдохи ушар байха. Средада операцн хэхээ байһан профессор бариханайнь удаа иигээд эдэгэхэ гээд болиһон юм.

Бишые өөрөө унаган хүжэрэйнгөө бурханай табисуураар үршөөгдэһэн эди шэдиэ хэдэ дахин хүртэһэн хүм даа. Мүрөө мүлтэрөөд, хүлөө гэмтээд ябахандаа, Цырен-Дашадаа хандангүй байха бэшэ ха юмши.

Ехэ зам гаталжа, 70 наһанай дабаан дээрэ гараһан хүн гансаараа энэниие туйлаа гээбэл, хэн этигэхэ гээшэб?! Ара таладань бата найдагтай түшгэ тулгууринь болоһон, ходоодоо ээмыень нэнгэжэ, гарһаань дүнгэжэ ябаһан агроном мэргэжэлтэй наһанайнь нүхэр Цырена Дамбадугаровнагай ехэ габьяае, ашата буянгые тэмдэглэнгүй байжа болохогүй. Тэрэ нүхэрэйнгөө хии мориие дээрэ үргэжэ, зол заяаень урма баяраар халыжа ябанал даа. Эбтэй эетэй энэ бүлэ гурбан эрдэниин тоогоор хубүүдтэй: Зоригто Бэлигтэ хоёрын гэр бүлэтэй, Дашима, Марина бэринүүдынь гурбан ашанарые үршөөжэ, тэдэн дунда һургуулинуудта һайнаар һурадаг. Одхон хубүүн Эрдэмынь эсэгынгээ заяашаар дабшажа, Хитадай Арадай Республикын Тунляо хотодо зургаан жэл соо һуража, түбэд эмшлэлгшэ болоод, Улаан-Үдын "Лотос" ("Бадма сээсэг") гэжэ Зүүн зүгэй эмшлэлгын түбтэ хүдэлдэг.

Хурмста тэнгэридэ хултанган ябадаг хурин-улаан Луу жэлэй эхиндэ 70 наһанайнгаа дабаан дээрэ гараһан Танаа иигэжэ үрэхэ байнабди: "Наранай толо хаража, наһанай үндэрые дабажа, боди сагаан сэдхэлтэй, бурхантай буянтай ябыт даа!"

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ, журналист.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото

һэн. "Хэлэ бэшэгтэй эрдэмэй докторнууд, профессорнууд Цейжаб Цыдыпович Цыдыпов, Валентин Игнатъевич Золхоев, түүхын эрдэмэй доктор, профессор Михаил Петрович Хамаганов болон бусадта заалгажа, гүнзэгы эрдэм бэлигэнь уутаһаа ехэ юмэ ойлгожо абаһандаа, урма баяртай ябагшаб", - гэжэ Цырен-Даша Нимбуевич дурсан хөөрэдэг.

Колхоздо, заводто хамта ажаллаһан нүхэд, түрүү хүнүүд тухай багахан мэдээсэлнүүдые, тэмдэглэлнүүдые, шог ёгто үгүүлэлнүүдые тэрэ жарадахи онуудай һүүл багһаа "Буряад үнэн" сониндо эльгээжэ толилуулхадаа, ехэл олзуурхадаг, баярладаг байгаа. Ажабайдалай, эрдэм мэдэсын түгэс һургуулигай болоһон хойноо эдэбхитэй хүдэлмэришэн бэшэгтэ Т.Н.Нимбуев 1978 ондо "Буряад үнэн" сониндо ажаллахаһаа орожо, промышленность болон барилгын, хойшодоо социально-экономическа таһагай сурбалжалагшаар хүдэлһэн байгаа. Республиканска газетын редакцида хүдэлхэ үедөө Тимофей Нимбуевич ушар ёһо ойлгохо арга шадабаритай журналист байһанаа харуулаа хэн. Тэрэнэй хүдэлмэридэ бэшэһэн темэдээ шэнжэлхы, зохёохы ёһоор хандалгын онсо маяг харагдадаг, гүнзэгыгөөр

Тэрэ олон үгэгүй, номгон даруу зантай, аха нүхэдөө хүндэлдэг, юмэ бэшэжэ һураха эрмэлзэлтэй, өөрын онсо хараа бодолтой хүн ха гэжэ бүри тийхэдэ ажаглагша хэм. Али бүхы юмэ өөрын харасаар удхалан, ханагдагүй нэгэл ондоохоноор зураглан бэшээ. Өөрын маягтайгаар шүлэгшые бэшээд туршадаг байгаа, - гэжэ Буряадай журналистикын ветеран, Хани барисаанай орденото Мижит-Цырен Дарижапович Намжилов хөөрэдэг.

Тэрэ коллективэйнгээ ниитын ажабайдалда эдэбхитэйгээр хабаадалсадаг байгаа. Редакциин профсоюзай комитетэй гэшүүнээр, Журналистнуудай холбооной эхин эмхиин гэшүүнээр һунгагдажа, хүнгэн атлетикээр, санаар, шатараар профсоюзай рескомой мурсыөөнүүдтэ хабаадажа, шангай һууринуудые эзлэхэдэнь, зарим зүйлөөр илажа гарахадань, горитой хубитаяа оруулдаг байгаа бшуу. Ушар иимэһээ тэрэ редакциин хүдэлмэрилэгшэдэй, мүн хүдэлмэришэн ба хүдөө бэшэгшэдэй дунда хүндэтэй юм.

Тимофей Нимбуевич зондо туһа хүргэхые оролдожо ябадаг хүн юм гэжэ хэлэхэ байнаб. Материалнуудыень сохиходоо, алдуу гаргажархёо хаамнай, эзмэлжэ байнгүй, зохидоор заажа

зидентын Зарлигаар "Буряад үнэн" сониндой социально-экономическа таһагай сурбалжалагша Тимофей Нимбуевич Нимбуев Буряад Республикын, тэрэшэлэн Россиин Федерациин Журналистнуудай холбооной Хүндэлэлэй грамота-нуудаар шагнагданхай.

Тимофей Нимбуевич эрхыдээ эмтэй, долёобортоо домтой хүн юм гэжэ олондо үргэнөөр мэдэжэ болонхой. Үе мүсээ, яһаа гэмэлтэһэн олохон хүнүүдые аргалан баряшан юм. Ехээр гэмтэһэн нүхэрөө барюулжа аргалууһан Мэдэгма Очирова баяртайгаар иигэжэ хөөрөөгшэ хэн:

1973 оной зунай һүүл багта Шэтын областиин Зудмаари нютагта ажаһуудаг хэмди. Манайда айлшалһан басага Оронго хүргөөд, бусаха замдаа Ивалгын 18-дахы километрэй годиродо халижа, 3-4 мухаряад, гол харгыһаа хажуу тээшээ шэдүүлшоод хэбтэһэн юм. Хубүүд түргэн лэ гүйлгэлдэһэн юм гэзбэ, хоюулан амиды үлэһэниинь болоо гэшэ хэн. Минии нүхэр Витиин хузууэнын 2-3 үе, нюрганайнь 6-7 үе һууриһаа хүдэлжэ, булгарһан байгаа. "Ондоо областиинта" гэжэ шалтаад, Улаан-Үдын нэгшые больница абабагүй. Нютагайнгаа нүхэр, бэрхэ боксёр Бата Нимаевайда Витиин хэбтэжэ,

Уран зохёолшын 80 жэлэй ойдо

Николай ДАМДИНОВ

ШИЛДЭЙ ЗАНГИ ТУХАЙ ДУУН

Поэмэ

(Үргэлжлэл. Эхинийн январин 19-эй, 26-ай, февралын 2-ой, 9-эй, 16-ай дугаарнуудта).

5

Үндын ерэнэн үглөөнэй
наран эхилхээр,
Үндэр хүтэлэй торгон хярые
толотуулба.
«Толгойн саазада, толгойн саазада!»
гэлдэнээр,
Тон олоороо улад зон иишэ татуулба.

Хаанай хилэ энээгүүр гаранхай гүбэ.
Хяра дээрэнээ хойшоо сэхэ харахада,
Алхамайл зайда Буряадай тала, гүбээ
Амилан, уняартан байхал
шинии захада.

Энэл хүтэлдэ хүрээжэ ябатараа
Шилдэй,
Эрэлхэг бишыхан сэрэгтэээ
баригдаа хэн...
«хүрөөтэ саазаяа тэрэ хүтэл дээрэ
даахам»,—
хүүлшын хүсэл иимэ байба гэлдээ.

«Хара эрезэн нюдэээ
Харахан зандаа хэбтэхэб.
Халуун Буряад нютагаа
Хариһан шэнги ханахаб.

Алаг эрезэн нюдэээ
Анингүйгөөр хэбтэхэб.
Ара Буряад нютагаа
Бусаһан шэнги ханахаб»,—

Гэжэ һүүлшын хүсэлөө
Шилдэйн хэлэхэдэ,
Гэдэгэр Манжа ноёдшые хаа
хүндэлөө...
...Хатуу гуримай хонхо хэдэ-хэдэ
Ханхинанхай. Үйлэ хэрэг дүтэлөө.
Хоёрхон алхам хилэдэ
хүрэнгүйгөөр —

Хотогор хяра дээрэ
бодхоогдоһон саха.
Тэрээн дээрэ хүхэээ баряад,
үгэгүйгөөр,
Тэжэгэр хара алууршан хүн
зогсоно ха.

Шилдэйн гушан баатар
үсгэлдэртөө алуулаа.
Шэб харанхы хүхэн соонь
тэдэниие хүнөөгөө.
Уладай нюдэн дээрэ
саазалагдабагүйл бултуулаа -
Удамаршадань лэ иимэ
«хүндэлэл» үлөөгөө.

Хоёр тээшээ шуура бууһан зон
соогуур
Холоһоо тэндэ харагдаба Шилдэй.
Жэжэхэн шулуунууд мухарилдана
хүл доогуур,
Жэргэмэл агаарта дуулана...
бэрхэшээлтэй!

Гэбэшые баатарай толгойнь
доошоо гунхаагүй,
Гэрэлтэ нюдэниинь булангиртажа
ангаагүй.

Шэрэлдээгүй, тэрэл хүнгэн
гэшхэдэлээрээ
Шилдэй занги гараа бэлэйл даа
саха дээрээ.

Хойшоо, доошоо,
налюуртан бууна хүтэл.
Хоёрхон алхаад —
түрэл дайдын хүрһэн.
Харуул хасагууд тэндэхэнэ дүтэл.
Халтираад унаһан шулууншые хаа—
хүрэхэ хэн...

Сахилгаан шэнги бодол
толгойдонь зуралзаа.
«Сабша!» — гэжэрхөд,
сахынгаа эгээл эрмэгтэнь
Тархья табин хэбтэһэнииншые
тэрэл даа -

Татай-халаг, алууршан ехээр мэгдэн,
Сагаан хүхөөрөө аһан хүсөөрөө
сабшаба—
Саха дээрэнээ саашаа
толгой унашаба.

Амбан ноёной энеэбхилхэээ бэлдэнэн
Аманиинь гэнтэ һарюу болон
хахарбал:
— Бариит, золигууд, юу хараабта! —
гэһэн

Бадашаан, ёолоон,
хараал аманһаань адхарбал.
Хоёрхон алхамай тэндэхи
хилэ дээгүүр

Хобхогод байса хүрөөд,
саанань газардан,
Эрэлхэг Шилдэйн толгой,
сүлөөтэйгөөр,
Эрьелдэнээр сэсэг ногоо хасардан,
Хүрһэнэтэ зөөлэн эхэ дайдынгаа
энгэртэ

Хүйтэн духынгаа хүлһэ
сэлмээн аршаһаар,
Үндэнэн арадай домог
һайхан үльгэртэ
Үеын үедэ дурсагдажа орошоһоор,
Доошоо, хойшоо мухаряа
гэһэн юм лэ даа —
Домтой, шэмэтэй түрэл газар
уһандаа!

Хүхы халаг гэлдэн дайсад
харана хойноһоонь,
Хуулиин хатуу гаранагүйл даа
ойноһоонь.

Ошоод шүүржэ гэдэргэнэ
асархын заргагүйл —
Ород гүрэнэй хилэ нэтэлхын
аргагүйл!

Үнэгэнэй, үнэгэнэй халтарые
Үлдэжэ, намнажа бираагүй гэлэйл.
Үндэр ханаата Шилдэй зангиие
Үхэлөөршые харида баряагүй
бэлэйл.

Сахали шубуунай хурданиие
Сагаалсаар тудажа бираагүй гэлэйл.
Сагаан сэдхэлтэ Шилдэй зангиие
Саазааршые харида баряагүй бэлэйл.
Үни холын хэрэг юм даа гэлсэгшэ,
Үнэн болоһон ушар гээд нэмэлсэгшэ.
1965.

(Үргэлжлэл. Эхинийн августын 11-эй, 18-ай, 25-ай, сентябрийн 1-эй, 8-ай, 15-ай, 22-ой, 29-эй, октябрийн 6-ай, 13-ай, 20-ой, 27-ой, ноябрийн 3-ай, 10-ай, 17-ой, декабрийн 1-эй, 8-ай, 15-ай, 22-эй, январийн 12-ой, 19-эй, 26-ай, февралын 2-ой, 9-эй, 16-ай дугаарнуудта).

Тиимэ бэетэй болоходоо, нюдэ сабшаха зуура бурхан болохо ямаршые һаад үгы, химдахан хэрэг болохо байгаа. Самаади гэзэые бүтээхэдэ, тон нарин, орёо ёһололнуудые баримталха хэрэгтэй юм. Тон түрүүн бэе-ынгээ ямар хэбээр самаадида орохые шэлэхэ - нууха гү, али ходо ябажа байха гү. Жэшэ-энь, нуугаад хэхэ гэжэ бодоо һаа, забилжа нуугаад, нюргая сэхээр баряад, нюураараа баруун зүг руу - Абидын орон Сухаваади тээшэ хараад, нэгшые үгэ дуугарангүй 90 хоног соо нууха. Хэрбээ үргэһэ нойройнгоо ехээр хүрөө һаань, Абида бурханай нэрэ шангаар дууджа болохо. Бүхы 90 хоног соогоо гансал бурханай ном тухай бодомжолхо. Баһа самаадиие нууха ябаха хоёрые нэлгэсэлдүүлэн хэхэ болохо, зүгөөр хэбтэ-жэ гү, али нэгэ газар байжа болохогүй юм гэдэг.

Самаадида орохынгоо урда бэе, хэлэ, сэдхэл гурбанаа ариудхаха. Самаадида орохо үдэртөө бээе угаагаад, сээр хубсаһа үмдөөд, сагаан һайхан сэдхэлээр энэ хэрэг эрхилхэ. Тиигээд самаади бүтээхэ газараа ариудхаха, бурханиие уриха, залаха, магтаха, нүгэлөө наманшалха, мэдэхэ номуудаа сээжээр үншаха, бэеынгээ байдал ходо шалгажа байха гэхэ мэтые тон наринаар сахижа шадаа һаа, һайн аша үрэ олдхо.

* Самадхи - это состояние, из которого можно мо-

ментально достигнуть просветления. Для достижения этого состояния нужна большая практика. Существует несколько способов выполнения самадхи: 1. Самадхи при постоянном сидении; 2. Самадхи при постоянном передвижении; 3. Самадхи в сочетании сидения с передвижением; 4. Самадхи не при сидении и не при передвижении. Нужно выполнить три условия пребывания в самадхе положения тела, разрешение или запрещение говорить, способ медитирования. Например, при реализации самадхи при постоянном сидении адепт должен находиться в сидячем

«Самаадида орохын урда бэе, сэдхэл, хэлэ гурбанаа ариудхадаг.»

положении неподвижно, соблюдая определенную позу, а именно, спина прямая, ноги перекрещены, сидеть лицом к западу в течение 90 дней, вставая только по естественной нужде. Ему нельзя разговаривать, в случае крайней усталости и сонливости можно произносить имя божества Амитабхи. Причем, в течение всего периода нужно думать только о мире Дхармы.

А вот самадхи при передвижении и при сидении одновременно, целью которого является очищение от грехов. Перед началом медитации адепт должен проводить подготовительную работу в течение недели и выполнить пять общих и пять специальных условий. Медитирование длится 3 недели и состоит из

ЗОЛОТЫЕ ЧЕТКИ

Словарь с комментариями

десяти приемов, в числе которых очищение и ароматизация места медитирования, очищение тела, прославление Будды, призывы к Будде появиться в месте медитирования, проклинания грехов, декламация сутр, следование определенным правилам в сидении, в движении и т.д. В результате всего этого достигается необходимое по качеству самадхи. Во время медитирования в течение всего периода нельзя лежать или останавливаться, а нужно только ходить или сидеть.

Соголиг - ном хадагалаад байдаг модоор хэнэн хайрсаг. Номойнгоо хэмжээгээр соголигууд томо, жэжэ байдаг.
* Футляр в виде продолговатого футляра для хранения священных книг. Изготавливался из качественного дерева.

Соржо - өөрынгөө мэдэл доро байһан ламанарай гурим журамаа, сахил санаараа хэр зэргэ баримталжа байһын, тиигээд эрдэм номоо

«Табан гараг (четверг) бүхы хэрэгтэй, һайн үйлэнүүдтэ зохисотой үдэр»

ходо дээшэлүүлжэ байхын, юрэнхыдөө, ламанарай эрхэ, олон уялгануудые нарин хаража байдаг тусаалтан.

* Один из управленцев

подведомственного дацана, следит за обучением лам, за соблюдением обета, разрешает все дела правового характера.

Сэржэм - эртэ урда саһаа эхитэй. Буряад зон үшөө гансал бөө мүргэлтэй байха сагтаа, талын, обоо уулын сабдагуудые хүндэлжэ, сайгаар, һүүөөр сэржэм үргэдэг байгаа. һүүлдэнь Буддын мүргэлтэй болоходоошье тэрэ заншалаа орхөөгүй, бага зэргэ ондоо удхатай болгоогоод, Бурханда үргэдэг болоо. Тиихэдээ баһа архи хэрэглэдэг болоо.
* Общее название некоторых жидкостей - водка, спирт, молоко, чай, которыми совершается подношение как богам, так и духам. Например, на барисанах.

Сэнтий - тон ехэ ламанарые гү, али үндэр түрэлтэ хаан (хатаниие) хүндэлжэ, тусгаар ехэ гоё нуури бэлдэжэ угтадаг гээшэ. Тэрэ ехэ гоёор угалзатуулжа байжа дархалһан томо стул (кресло) гэхэдэ болохо. Заатагүй түшэлгэтэй байдаг. Дээрэнь олон дабхар олбогууд (шэрдэгүүд) сомотой, түшэлгэнэ гоё торгоор (парчагаар) бүрэтэй, наранай туяада алтан шэнгээр ялаганажа байдаг. Бурханай ном соо «арсалан сэнтий» гээд ходо хэлэгдэдэг.

Тэрэ юун бэ гэхэдэ, һандалиин угалзануудай хоорондуур арсаланууд һиилээтэй

байдаг. Арсаланые эртэ урдаһаа хойшоо ангуудай хаан гэжэ нэрлэдэг.

* Это сидение, трон, специально изготовленное по случаю приезда высокого гостя (сановника, короля, королевы). В дацанах такие троны предназначены для хамбо-лам.

Тан - үбһэн эм. Хэрэгтэй үбһээ хатаагаад, нюдүүрээр нюдэжэ, порошок болгоогоод, эмэй номой заабаряар, ямар үбһэнһөө хэды хуби абаха, ямар үбһэнтэй холихо гээд лэ, үбһэн бүхэниие эмнэхэ арга байдаг. Эмдэ ороһон үбһые эмэй хүл гэдэг. Жэшэнь, табан янзын үбһөөр тааруулһан эмые табан хүлтэй эм гэхэ.

* Лекарство, приготовленное из трав.

Любовь НАМЖИЛОН.
(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

Понедельник, 27
ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'РОССИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', 'КРОВИНУШКА', 'КУЛЬТУРА'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'КУЛЬТУРА'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', 'РОССИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'АРИГ УС', 'ВСЯ БУРЯТИЯ', 'МУЛЬТИК ЛАНЧ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'КУЛЬТУРА', 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТИВИКОМ', 'РОССИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТАЙНЫ ВЕКА', 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ', 'СРЕДИНА ЗЕМЛИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СТС БАЙКАЛ', 'КЛУБ ВИНКС', 'ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТИВИКОМ', 'РОССИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЧУЖОЙ РАЙОН', 'МЕНТОВСКИЕ ВОЙНЫ-5', 'СЕГОДНЯ. ИТОГИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '5 КАНАЛ', 'СЕЙЧАС', 'ВРЕМЯ ПОКАЯНИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДТВ', 'ТЫСЯЧА МЕЛОЧЕЙ', 'СОСЕДИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ'.

Вторник, 28
ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'РОССИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', 'КРОВИНУШКА'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'КУЛЬТУРА', 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', 'РОССИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'АРИГ УС', 'НЕОБЪЯСНИМО, НО ФАКТ', 'ВОЛШЕБНЫЙ ГОЛОС'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'КУЛЬТУРА', 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', 'РОССИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ПОРТРЕТЫ НАЦИЙ', 'ТАЙНЫ ВЕКА', 'СТОП-КАДР'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СТС БАЙКАЛ', 'КЛУБ ВИНКС', 'ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', 'РОССИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'МЕНТОВСКИЕ ВОЙНЫ-5', 'СЕГОДНЯ. ИТОГИ', 'КРУТЫЕ НУЛЕВЫЕ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '5 КАНАЛ', 'СЕЙЧАС', 'ВРЕМЯ ПОКАЯНИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', 'РОССИЯ'.

Среда, 29
ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'РОССИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НА НОЧЬ ГЛЯДЯ', 'ПРИСЯЖНАЯ', 'РОССИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', 'РОССИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'КУЛЬТУРА', 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', 'РОССИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'МОСТ НАД БЕЗДНОЙ', 'ГЕНРИХ VIII', 'АРИГ УС'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СТС БАЙКАЛ', 'КЛУБ ВИНКС', 'ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', 'РОССИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'МЕНТОВСКИЕ ВОЙНЫ-5', 'СЕГОДНЯ. ИТОГИ', 'КРУТЫЕ НУЛЕВЫЕ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '5 КАНАЛ', 'СЕЙЧАС', 'ВРЕМЯ ПОКАЯНИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', 'РОССИЯ'.

ХУЛГАНА ЖЭЛТЭН

(1924, 1936, 1848, 1960, 1972, 1984, 1996, 2008 онойхид)
Хулгана жэлтэндэ хайншые, мүшье жэл бэшэ, юрэнхы хэмжээ-нэй. ханахан хэрэг урагшагүйшэг байжа болохо, энээнхээ сэдхэлээ долгисоһоной хэрэггүй, намдуу номгон ажаллаад ябаха юм.

ҮХЭР ЖЭЛТЭН

(1925, 1937, 1949, 1961, 1973, 1985, 1997, 2009 онойхид)
Үхэр жэлтэнэй хубида дунда зэргын жэл. Ажал хэрэгтэ наад бэрхэшээл гаража болохо. Бэээ хайнаар абажа, элүүр мэндэ ябаха гэжэ оролдохо хэрэгтэй. Үлүүсэ хүсэлэл оролдолго гаргажа, бэээ зобооходо, үрэнэ бага байха. Эгээл энэ жэлдэ тэнсүүритэй, тогтууритай, үлүү хаража, булюу химэлхэм гэжэ эрмэлзэнэй ашагынь бага.

БАР ЖЭЛТЭН

(1926, 1938, 1950, 1962, 1974, 1986, 1998, 2010 онойхид)
Бар жэлтэндэ тон хайн жэл гарахань. хай ханахан ажал хэрэгтэй бүтэмжэтэй байха туладань ахан шадалаараа оролдобол, ашаг олзо, амгалан байдал хангагдаха. ханахан хэрэг бүтэсэтэй байг лэ гээд хүсөөд ябабал, шүүд бээлжэ байха.

ТУУЛАЙ ЖЭЛТЭН

(1927, 1939, 1951, 1963, 1975, 1987, 1999, 2011 онойхид)
Туулай жэлтэндэ тон хайн жэл. Үнинһөө хойшо ханахан бодоһон юумээ, үрдань хүсэлдэдэггүй юумээ бүтээх гэбэлтэй, ульгам хүнгэн арга олдохо. Гэбэшье нэгэ заа намдуу, бэээ абаад ябабал, зохисотой.

ЛУУ ЖЭЛТЭН

(1928, 1940, 1952, 1964, 1976, 1988, 2000, 2012 онойхид)
Луу жэлтэн жэлээ оруулжа байгаа хадаа жэлэй заһал хүүлэхэ хэрэгтэй. Ажал хэрэгтэ оролдобол, тон хайн. Гэбэшье наад бэрхэшээлэй тохёолдоо наань, заатагүйл хэрэм дайлан абахые оролдонгүй, тойроод гарабал, шүүхэт. Хэээдэшье ялалзан ябадаг шэнжээ энэ жэлдэшье алдахагүйт.

МОГОЙ ЖЭЛТЭН

(1917, 1929, 1941, 1953, 1965, 1977, 1989, 2001 онойхид)
Бүхы могой жэлтэн бурхан шүтээндэ зальбаратгы. Тон хайн жэл гарахань. Нүхэр дайсан хоёрые илгеха арга хуби заяантнай олгохо. Үймөөн хүрсэгэнөөн хойшоо, үндэр туйлалтанууд наашаа гээд эрмэлзэгты.

МОРИН ЖЭЛТЭН

(1918, 1930, 1942, 1954, 1966, 1978, 1990, 2002 онойхид)
Морин жэлтэн бурхан шүтээндэ зальбархань зүйтэй. Ехэ хайн жэл болохонь. Эрэшүүлдэ олзын үүдэн нээгдэхэ тула тон хайн. Найр на-адан, хайндэрнүүд ханаа сэдхэлы-етнай тэгшэлхэ, үндэрлүүлхэ. Зон соо ябаа болбол, гуниглаха, уйдаха шалтаган үгы байха.

ХОНИН ЖЭЛТЭН

(1919, 1931, 1943, 1955, 1967, 1979, 1991, 2003 онойхид)
Хонин жэлтэнэй үргэнэ нойр муу-даха, сэдхэл ханаан таагүй болохо, хии морин доройтожо магадгүй. Харша жэлэй заһалтай. Эдэхитэй-гээр ажаллабал, хэм соо олдоһон амжалта туйлалтаараа ханаагаа амараад ябаха.

БИШЭН ЖЭЛТЭН

(1920, 1932, 1944, 1956, 1968, 1980, 1992, 2004 онойхид)

Р.-Н. БАЗАРОВАЙ фото

УҢАН ЛУУ ЖЭЛ

МОРИЛХОЁО БАЙГАА УҢАН ЛУУ ЖЭЛДЭ ИМАГТАЛ АЖАЛ ХЭРЭГТЭЭ ЭДЭБХИТЭЙ, НЭРГЭЛЭН ШУДАРГЫ ХҮНҮҮД АМЖАЛТА ТУЙЛАХА.

ЛУУ ХАДАА БОЛБОЛ ӨӨДЭРГЭ СЭДХЭЛТЭЙ, ХҮСЭЛЭЛ ТЭГҮҮЛЭЛ ШАНГАТАЙ, ЯЛАЛ-ЗАМА ХАЙХАН ШЭНЖЭ ШАНАРТАЙ ГЭЭД ЗҮҮН ЗҮГЭЙ ЗУРХАЙ СОО БЭШЭГДЭДЭГ. ЭНЭ ЖЭЛДЭ ТҮРЭХЭН ЗОН ДААМГАЙ ШУДАРГЫГААР ИЛАЛТАҢАА ИЛАЛТАДА ТЭГҮҮЛДЭГ.

ГЭХЭ ЗУУРА МҮНӨӨ ГАРАХАЯА БАЙҢАН ЖЭЛНАЙ ЯМАР ШЭНЖЭТЭЙ ГЭШЭБ ГЭЭД ЗОН ҺОНИРХОНО ЁНОТОЙ. ӨӨРӨӨ ЖЭЛЭЙ ШЭНЖЭНЬ БЭРХЭТЭЙШЭГ ГЭЖЭ МЭДЭЭЖЭ ЗУР-ХАЙШАД ХЭЛЭНЭ. УШАР ИИМЭНЭЭ НЭРГЭГ БОЛГООМЖОТЙГООР ЖЭЛДЭЭ ШАДАРЛАН ОРОХО, МҮН ЖЭЛЭЙ ТУРШАДА БЭЭ НАРИНААР АБАЖА ЯБАХА ҮНДЭН ГҮЙСЭД БИИ.

ДЭЭРЭНЭЭ АМЖАЛТЫН ҮҮДЭН НЭЭГДЭБЭШЬЕ, ОЛОН ЗОНОЙ ТЭНХЭЭ ТАМИРЫНЬ ҺУЛАШАГ БАЙХА. ТИИХЭ ҮЕДӨӨ ДАСАН ДУГАНААР ЯБАЖА, ЗАҢАЛ ХҮҮЛЭЖЭ БАЙХА ХЭ-РЭГТЭЙ. ХАРИН ХЭШЭГ БЭЛЭГЭЙ БУУГААД ЕРЭБЭЛНЬ, ААЛИДАЖА АЛДАНГҮЙ, АШАГЛАН АБАХЫЕ САГ СООНЬ ОРОЛДОБОЛ, ОЛЗО ДАХАХА ЖЭШЭЭТЭЙ.

ЭНЭ ЖЭЛДЭ ГАЛАЙ АЮУЛҢАА НЭРГҮЛМЭЭР. ТИИХЭДЭ ГҮРЭН ТҮРЫН АЖАБАЙДАЛДА УРАГШАТАЙ ХУБИЛАЛТАНУУД ХҮЛЕЭГДЭНЭ. ГЭБЭШЬЕ ТОН ЕХЭ АМЖАЛТА ТУЙЛАХАНЬ ХЭМЖЭЭТЭЙШЭГ, БҮТЭСЭГҮЙ, БЭЛСЭГҮЙ УШАРНУУД АЛИ ОЛОН ДАЙРАЛДАХА ГЭЭД ЗҮҮН ЗҮГЭЙ ЗУРХАЙ НЭРГҮЛНЭ.

ЛУУ ЖЭЛДЭ ҮХИБҮҮТЭЙ БОЛОО НАА, ТЭРЭЭНДЭЭ НАНАА ЗОБОЛТОГҮЙ, БАГАНАА ӨӨДЭРГЭН ХҮГЖЭХЭ ШЭНЖЭТЭЙ. ГАНСАЛ САХИЛГААТАЙ, ТЭНГЭРИН ДУУТАЙ ҮДЭР ТҮРЭБЭЛЫНЬ, ХОДОДОО БЭЭ НАРИНААР АБАЖА, БОЛГООМЖОТЙ ЯБАХЫЕНЬ ЗАХИЖА, ХЭЛЭЖЭ БАЙХА ХЭРЭГТЭЙ.

Бишэн жэлтэнэй хии морин доройтон алдаха. Гэбэшье зон нүхэдэйнгөө дунда хүндэлүүлэн, нэрээ нэрлүүлэн, солоёо хайнаар дурдуулан ябаа наа, сэдхэлдэ ёһото тэжээл боложо, тэнюун тэниглэн байха.

ТАХЯА ЖЭЛТЭН

(1921, 1933, 1945, 1957, 1969, 1981, 1993, 2005 онойхид)
Тахья жэлтэндэ хүндэшэг жэл гарахань. ханахан ажал хэрэгтэ наад бэрхэшээл ушаржа магадгүй. Хии мориео хийдхэгты. Харша жэлэй заһалтай. Гэбэшье инаглал, хани нүхэсэлдэ аятай жэл. Айл бүлэ болоходо, тон таатай хаһа. Гал гу-ламтаяа дэгжээн, ханаагаа тэгшэлхэ хэрэгтэй.

НОХОЙ ЖЭЛТЭН

(1922, 1934, 1946, 1958, 1970, 1982, 1994, 2006 онойхид)
Нохой жэлтэнэй үргэнэ нойр муудаха, хии мориниинь до-ройтожо магадгүй. Ажал хэрэг урагшагүйдэжэ, үйдхар гунигта абтаха сагууд дайралдаха. Теиг энээндэ ехэ зоболтогүй, саг зуурын байдал гэжэ сэгнээд, ханаагаа заһаад ябаха.

ГАХАЙ ЖЭЛТЭН

(1923, 1935, 1947, 1959, 1971, 1983, 1995, 2007 онойхид)
Гахай жэлтэн бурхан шүтээндэ ами наһанай даадхал хайса хүүлэбэл зохино. Хэлэ аман, атаа жүтөөнһөө болгоомжолотгы. Эд зөөрин хойноһоо ороо болбол, усал тодхорто, гарзада орожо магадгүйт. Тиимэнһээл абадаг ёһотой салингаа, үгтэдэг мүнгээ абаад лэ, хэм хэмжүүрээ алдангүй ябабал, зохисотой.

БУЛАД лама, "МАНДАЛА" дуганай шэрээтэ.

ЖЭЛЭЭ ОРУУЛХА ТУХАЙ ҮРЭЭЛНҮҮД

Наһанай шатанууд, жэлээ оруу-улха тухай үрээлнүүд олон янзын байдаг. Мүнөө танай анхаралда иимэ үрээлнүүдые дурадхая.
Буряад хүнэй жэлээ оруулхада хэлэдэг үрээлнүүд. Буряад хүн найма дахин жэлээ оруулха ар-гатай байна:

- 13-найнгаа жэлье Аляадажа угтаарай,
- 25-найнгаа жэлье холшорложо угтаарай,
- 37-нойнгоо жэлье гэрээр дүүрэн угтаарай.
- 49-нэйнгээ жэлье дүүрэн гэрээр угтаарай,
- 61-нэйнгээ жэлье жаргалтайгаар угтаарай,
- 73-найнгаа жэлье дүүрэн баянаар угтаарай,
- 85-найнгаа жэлье налайжа угтаарай,
- 97-нойнгоо жэлье Ербэгэр зандаа угтаарайгы!
- Эсэгын энэрхы үрээлнээ Эршэтэ хүсэн зангираг,
- Эхын урихан үрээлнээ Энэрхы сэдхэл халбарат!

Дондокова Дарима.

Абын үгэдэ Аха бү боло. Эжын үгэдэ Эгэшэ бү боло. Балшар бага наһанһаа Бэлигэй үрээл абаарай. Дээдэ эрдэмэй нургаалһаа Дээжын абажа ябаарай. Эдир наһаяа эрдэм бэлигээр нэмээрэй, Эхэ орондоо үнэн сэхэ ябаарай. Ажал бүхэндэ амжалта туйла, Алхам бүхэндэ илалта туйла.
Тангатова Дарима.
Цокто-Хангил.

Дурасхаалай үдэшэ

АРАДАА ҮРГЭНЭН АЛДАРТА
ПОЭТ, ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ

РСФСР-эй М.Горькийн нэрэмжэтэ Гүрэнэй шангай лауреат Николай ДАМДИНОВАЙ 80 жэлэй ойдо зорюулагдаһан "Певец земли – всегда певец восхода" гэжэ нэрлэгдэһэн дурасхаалай үдэшэ Үндэһэн номой санда тон олон зоной, нютагаархидайнь хабаадалгатайгаар, ехэ һонёор үнгэргэгдэһэн байна.

"Гудящие сосны" гэхэн (үгэнь Н.Дамдиновой, хүгжэмынь Б.Ямпилловой) видеофильм (Союзуудай байшангай Колонно залһаа концерт, эндэ СССР-эй арадай артистка Галина Шойдагбаева дуулана) эхиндэнь харуулагдаба. Алдар суута пөздэй, республикын мэдээжэ хүтэлбэрилэгшын, ниитын эдэбхитэнэй баян намтар тухай энэ үдэшын хүтэлэгшэ, Улаан-Үдэ хотын 19-дэхи дунда һургуулийн буряад хэлэнэй багша, республикын габьяата багша **Л.Ш.Шарланова** хөөрөө. Элитэ дуушан Лхасаран Линховоин баас шанга хоолойгоороо "Баргажан, шамаяа ханахадам..." гэхэн дуугаар хөөрөөнь дэмжэбэ, үдэшын үедэ олон тоото фото-зурагууд харуулагдаба.

"Түрэл хизаар" гэхэн ород мэдээжэ шүлэгийн врач-интерневролог зээ басаганинь **Анна Гармаева** зохидоор уншаа.

"Алтан дэлхэйн жама ёһоор" гэхэн дууень аяар холын Италида, хээрэ талада, бусад газарта дуулахадам, дуумни, хоолоймни хайн гараа, шагнагшадшые баясаа, үгэ бүхэниинь аялгатай, гүн удхатай" гэжэ дурсаһан пөзидэнь дуратай, эндэ баясан сэдхэлээ дэлгээһэн СССР-эй арадай артистка **Галина Шойдагбаева** аргагүй хайханаар "Алтан дэлхэйн жама ёһоор", "Үргэн Хүнтэй" гэхэн дуунуудынь хангюурдаа, Россиин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ **Дамба Хасаранов** баяан дээрэ дэмжээ.

"Сэнхир талын гургалдай" гэхэн үгэнүүдтэй пөздэй зорюулга уншагдаһан байна.

Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ **М.М.Гершевич** үгэ хэлэхэдээ, «Түрэл нютаг» тухай мэдээжэ шүлэгийн шагнахадаа, Россида мэдээжэ байһан пөздэй зохёолнуудаар, баян намтараар омогорхонобди. Ехэ талаантай поэт, уран зохёолшо байһан

бэлигтэнэй Баргуджин-Токум, Доржо Банзаров тухай проза һонирхуулна. Табан жэл соо намдал адли тушаал эзэлээ, Верховно Сөведые толгойлоо. Үндэһэ яһатанай харилсаа холбоо үргэдхөө гэжэ тэмдэглэхээр. Гурбадахи ботиинь хэблэхэндэтнай баяртайбди. Энэ боти Арадай Хуралдаа худалдажа абахабди, хүндэтэй зондо бэлэглэхэбди» гэжэ тэмдэглээ, Дышигма Николаевна басагандань, Анна зээдэнь баяр баясхалан хүргөө.

Басаганингаа гоё ном хандагуудтайгаар түрэлхидтэнь Уран зохёолшодой холбооной түрүүлэгшэ **М.Р.Чойонов** дамжуулжа, арадай пөздэй зохёохы ажалдань үндэр сэгнэлтэ үгэһэн байна. Бага наһанайнь нүхэр байһан Буряадай түрүүшын Президент **Л.В.Потапов** һургуулидаа шүлэгүүдые бэшэдэг, зохёохы улһатай нүхэрөө ехэ зохидоор дурдаба. "Уулахан Барханайм орой дээгүүр" гэхэн дууень Россиин габьяата артист **Дамба Занданов** таталуулаа.

Буряадай Президент – Правительствын Түрүүлэгшэ В.В.Наговицынай амаршалгатай республикын соёлой министр

Т.Г.Цыбиков танилсуулаад, хүдөөгэй библиотекэнүүдтэ 100 боти номуудынь худалдан абаха тухай мэдүүлжэ, халуун альга ташалгаар дэмжэгдэбэ. Бүхэдэлхэйн хэмжээндэ, хүн түрэлтэнэй, литературы, театрай, киногой хүгжэлтэдэ оруулан ажалынь сэгнээ.

Суута Сахаровтанай бүлэтэй түрэл байнабди гэжэ республикын Конституционно сүүдэй түрүүлэгшэ **К.А.Будаев** хөөрөөд, арад зон нэриень, ажал хэрэгынь мартахагүй байха гэжэ найдуулаа. "Багшадаа" гэхэн уг удхатай дууень **Ринчин Турлаков** (Буряад драмын театр) ехэ гоёр дуулаба.

1-дэхи РБНЛ-И-гэй буряад хэлэнэй, литературы багша **С.Г.Будаин** алтан медалар һургуулиа дүүргэһэн Н.Г.Дамдиновой зохёохы оршондо хэһэн түрүүшын алхамууд тухай ехэ тодорхойгоор хөөрөжэ, «Баян тарьяан» гэхэн түрүүшын шүлэгэй "Үнэн" газетэдэ хэблэгдэһэн, хамалган хашалганда орожо тушаагдаһан эсэгын Дамдин Гармаевич Генима эжыдэнь холье дабаха хүбүүгэй хайхан харгыда үдэшын захиһан тухай хөөрөбэ. Н.Г.Дамдиновой

1-дэхи интернат-һургуулингаа омогорхол болоһон тухайнь онсолон дурдаа.

Энэл һургуулийн эдир уншагшад суута А.С.Пушкинай шүлэгүүдэй оршуулануудынь, харин 19-дэхи һургуулийн һурагшад "Загаһашан", "Нюдэн", "Байгал" тухай шүлэгүүдынь уран бэрхээр уншаба. "Легенда об Ангаре" гэхэн зохёолойн удхаар 19-дэхи һургуулийнхид найруулаа харуулаа.

3-дахи ботиинь хэблэгдэ габьяатай зондо – "Система" гэхэн финансова компаниин директор С.В.Гармаевта, "Мясной двор" Худалдаа наймаанай компаниин генеральна директор С.Ц.Цыбикжаповта, "Лифтремонт" ЗАО-гой хүтэлбэрилэгшэ В.С.Будаевта, "Барис" гэхэн рекламна агентствын генеральна директор, Арадай Хуралай депутат Б.Б.Доржиевта, бусад спонсорнуудта үнэн зүрхэнэйнгөө баяр баясхалан басаганинь **Дышигма Николаевна Дамдинова-Гармаева** хүргэһэн, эсэгээ хайханаар дурсаһан байна.

Сэдхэл баянтай байһан наһанайнь хани нүхэр Александра Мужановна тухай олон зон баясан мэдүүлээ. Зохёохы ажалдань, шэнэ номдонь үндэр сэгнэлтэ хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор **Л.С.Дампилова** үгэһэн байна. Нютагаархидынь – Хурамхаанай аймагай захиргаанай гулваа **Д-Ж.Ш.Чирипов**, "Баргажан" нютагай нэгэдэлэй түрүүлэгшэ **Д-Д.В.Биликтеев**, дайнай болон ажалай ветерануудай республиканска Сөведэй түрүүлэгшэ **Р.Б.Гармаев**, **А.Д.Цыденов**, **Н.Б.Батожабай**, Россиин арадай артист **Михаил Елбонов**, абьяас бэлигтэй алдарта хүбүүгээ ехэ хайханаар дурсаа.

"Түрэл хэлэн – түрэхэн дайда" гэхэн мэдээжэ шүлэгийн залуу хүбүүн **Баир Протасов**, харин "Кольцо декабриста" зүжэгһөөнь хэһэг артист **Баир Бартаев** уншаба. Зондо хайшаагдаһан "Курумканский вальс" дууень **Михаил Елбонов** дүү басаганатаа, Россиин габьяата артистка **Софья Данзантэй** ехэ зохидоор дуулаа. Арадаа, республикаа, түрэл нютагаа үргэһэн, магтан суурхуулан Николай Гармаевич Дамдиновой нэрэ, ажал хэрэг мүнхэ дурасхаал болон үлөө.

Бэлигма ОРБОДОЕВА, Балдан ЖАМБАЛОВАЙ фото.

Бөө шажантанай амаршалга

БУРЯАДАЙ ПРЕЗИДЕНТЫН ДЭМЖЭЛГЭЭР

"Тэнгэри" гэхэн бөө шажантанай эмхиин түрүүлэгшэ, психологийн эрдэмэй кандидат, Германиһаа тээмэндэ бусаһан мэдээжэ бөө **Б.Ж.ЦЫРЕНДОРЖИЕВ** наяхан Буряад Республикын Президент **В.В.Наговицынтай** аша тунхатайгаар уулзажа, сэдхэл дүүрэн боложо, манда ерээжэ һониноо хөөрөө. Буряадта социальн-экономическа байдал хайжаруулха зорилготой-

- **Баир Жамбалович, арадтаа аша тунхатай ажал хэрэгүүд тухайгаа хөөрөжэ үгыт даа.**

- Буряадайнгаа Президент Вячеслав Владимирович Наговицында приёмдо орожо, уулзажа, хөөрөлдэжэ, сэдхэл дүүрэн бусааб. Бөө шажан хадаа ямар удхатай шажан, юун гэшэб гэжэ хөөрөжэ, хэжэ байһан ажал, мүргэл тухайгаа ойлгуулжа үгэһэн байна. Буряад гүрэндэмнай аяншалагшадтай

гоор баригдажа эхилһэн аяншалагшадтай тусхай зонын байгуулагдажа байхада, бөө шажантанай ордон бариха хэрэгтэ туһа хүргэхэбди гэжэ Вячеслав Владимировичай найдүүлһан, тусхай сметнэ документациинь хаража дэмжэһэн, мүнгэ зөөрөөр туһалха байһанаа мэдүүлһэниинь урмашамаар байна. Энэ һонин хөөрөөнь уншагшадтайнгаа һонорто дамжууламнай.

тусхай зонын байгуулагдаха үедэ арад зоной урданһаа шүтэжэ, мүргэжэ байһан бөө шажан буряад зоной баялиг һэн тула ордон бариха хэрэгтэнай Правительствын зүгһөө өөһэдэньгөө хубита оруулхабди, туһалхабди гэхэн найдабари үгөө. Энэнь ехэ шухала, юуб гэжэдэ, бүхы республикынгаа бөөнэрые нэгэдүүлхэ түб болгохо, ордон бариха хэрэгтэнай хайнаар хандажа, бүхэли комплексын проектнэ докумен-

тациемнай, архитектурна түсэбьемнай х а р а ж а, һонирхоһон, дэмжэһэниинь урмашуулна.

- **Сагаан нарын хүндэлэлдэ бэлүүлхэ мүргэл шүтөөн, тайлганууд тухай хөөрөжэ, ойлгуулжа үгыт. Сагаан нараар хүн зондоо юу хүсэхэ байнабта?**

- "Тэнгэри" эмхимнай сааша-

даа оролдожо, түмэр Туулай жэлээ арюун амгалангаар үдэшэжэ, зоной хайн хэрэгүүдынь дээшэнь дэбжүүлжэ, аза талаангынь алдахуулангүй, мууһаа арилган, угаал хэжэ, Хаан тэнгэридээ мүргэжэ, арюун галай

дүлэн дээрэ сэбэрлэжэ, **Февралийн 20-до** үдэшын 18 сагта болохо Жэл эльгээлгын ёһые бэлүүлхэбди.

Февралийн 22-то үглөөнэй 5 саһаа Сагаан нараяа угтажа, бурхадаа угтажа, буулгажа, сагаан саһан шэрээ дэлгэжэ, 9 сагаан эдеэн табагаа түхээржэ, хун сагаан хонёо дохоулжа, ороһон жэлнай олзотой, олон зондоо дэмжэлгэтэй байхыень, наһан хэрэг бүтээхыень хэшэг буян гуйжа, үлзы хотог оруулхабди.

Орожо байһан уһан Луу жэлдэ үнэр баян, үри хүүгэдэйнгээ һүр һүлды дээрэ үргэжэ, булта элүүр энхэ, эбтэй эетэй, ёһо заншалуудаа алдангүй, буян хэшэгтэй, амгалан тэнюун, аза талаантай байхыень үрэнэбди!

Бэлигма ОРБОДОЕВА Сагаан нарын хөөрөлдөө хэбэ.

«Галхан» – хүгжэмтэ-литературна салон

АРАДАЙ АЯЛГА ДУУНАЙ АЛТАН АБДАР ҺАА

(“Сто песен восточных бурят” гэнэн дуунуудай
дискин концерт-презентациһаа тэмдэглэлнүүд)

жуулба, баясуулба. 1990-ээд онуудһаа Агын, Хитадай, Монголой буряадуудай дуунуудые суглуулжа эхилһэн филармониин хүтэлбэрилэгшэд, Россиин соёллой габьяата хүдэлмэрилэгшэд **Эржена, Саян Жамбаловтанай** бэшэжэ абаһан арадай дуунууд, урданай нааданай ёһо гуримууд эдэ үдэшэнүүдтэ зэдэлжэ, харуулагдажа, анхан, дайнай, совет үедэ ажаһууһан буряад зоной нютаг, ажаһуудал, түүхэ, мэргэжэл, инаг дуранай хүсэл, шог ёгтото байдал хэргээгээ, зүрхэ сэдхэлымнай “хайлуулаа”.

Мэдээжэ “Алтарганаһаа”, “Тэргынгээ холисоогой хиисэндэ”, “Занданхан бүрээтэй ташуураа”, “Заян Наваа”, “Алтанхан час”, “Номохон бороороо”, “Мориной соло” гэнэн дуунуудһаа гадна хоморой шухаг, бүри урданай “Шилдэй зангийн дуун”, “Ринчин-Доржо Дымбылов тайшаагай дуу”, “Шэлүүһэнэй эдисэ”, “Бара”, “Түмэр тэргэ”, “Хадаһаа жабартай бэшэхэн аад”, бусад үсөөн дуулдадаг дуунууд зэдэлжэ, дуун бүхэнэй образ дамжуулан хашаагай хажууда, ашаанай машинын ара талын, модон һуурида һуугаад, хатаран һагад, морин дээрэ гүйлгэн дуулаһан дуунууд хадуугдаба, олондо һайшаагдаба. Илангаяа хонгёо хоолойтой “гургалдай” гүүлэдэг, олон уласхоорондын конкурсын лауреат **Дашима Соктоева** ханхинаба.

Урданай “Тэбэг сохилго”, дуунай ханхинадаг “Бэһэлгэй наадан” эндэ сугларашадай

һонирхол татаа. Тэбэг сохигшод зал сооһоо гаража, бүмбэгэдэл адли (досоогоо туулгатай юмэ) дээшэнэ үдхэлөөд туршаһан, мурьсэһэн байна. “Гушан хоёр шабар лонхо” гэжэ 32 дахин амяа абангүй тоолохо мурьсөөндэ хүнүүд хабаадаад туршаа. Өөрөө С.Ц.Жамбалов тэбэг сохиходоо бэрхэ байһанаа харуулба. Хатаршадтаяа хамта шогтой ёгтой “Шофёрхон” гэнэн Шэнэхээнэй буряадуудай дуу дуулажа хүхээбэ:

**Камера хахархай
машинаараа
Хадаяа тойрое гэжэл
байн даа,
Хахадай халуунтай
боложорхёод,
Ханилая хоюулаа гэжэл
байн даа...**

“һалтитай намар», бусад һайхан урданай дуунуудые филармониин гол солисткын Дашимагай эсэгэ, гоё хоолойтой **Согтын Даваа** олондо бэлэглээ. 12 минута соо зэдэлдэг “Уусын дуун” гэнэн түрын дуу (дискһээ) шагнаха үедэмнай, залуу басаганай үһэ хахалжа гүрэжэ, хубсалуулжа ёһо бэрхээр дууладаг, Шэнэхээн тоонтотой **Эрдэнийн Намсалма** басагадтай хамта харуулба, һонирхуулба. Дашима Соктоевагай заадаг багахан артистнууд – Улаан-Үдын 1-дэхи лицей-интернадай хүүгэд урданай “Захьяа дууе” багшатаяа зохидоор дуулаһан байна. Найр нааданай ёһоор урданай дуунуудай шэнэ диск бэлдэхэ хэрэгтэ мүнгөөр туһалһан **“Байкальская инве-**

**НЭРЬЕЛГЫН ДУУН,
ТЭРЭЛЖЭ МОДОНОЙ
ОРОЙГООР**

(Монголой Дорнод аймагай,
Сагаан Обоо сомоной Боро-ахай
дуулаа)

Тэрэлжэ модоной оройгоор
Тэхэрхэ шубууд хөөрхэй
Тэдэнэй дунда найгагша
Манай ахай хөөрхэй.

Бургаһан модоной оройгоор
Бусаха шубууд хөөрхэй
Бултанай дунда найгагша
Манай ахай хөөрхэй.

МОРИНОЙ СОЛО
(Ага шотагай, Сагаан Шу-
луутайн Базаржапов Владимир
дуулаа)

Заан шэнги бэстэй
Загаһан шэнги нюргатай
Шэрэм булад туруутай
Шонэл мүнгэн һоботой
Жалгын шэнээн амыень
Жарбалзатар татаая
Жаран хоёр шудынь
Ялалзатар татаая
Харганаан газарые
Харгы гарган сэргшэ,
Харанхы газарые
Гэрэл татан сэргшэ,
Хаан булад туруутай,
Хажал мүнгэн һоботой,
Дун сагаан шүдэтэй,
Дунгар ясан луутай
Морин эрдэни!

Эрдэнийн Намсалма (зүүн гарһаа нэгэдэхэ)

**СТИЦИОННАЯ ЛЕСНАЯ КОМПАНИЯ”
(даргань В.Е.Петров)** эмхидэ олон шагнашдадай зүгһөө халуун баяраа хүргэнэбди. Сагаалганай бэлэг болгон дуунуудые, жороо үгэнүүдые энэ дискһээ буулгаад, доро үгэнэбди. Энэ диск худалдан абахые, наһатайшуулдаа, хүүгэдтэ Сагаан харын амаршал-

га-бэлэг болгохыетнай уряалаа, иимэ ехэ ажал-суглуулбари хэһэн, дуунуудай диск, концерт бэлдэһэн Эржена Зугдыровна, Саян Цыдыпович Жамбаловтанда, “Урагшаа” студиин артистнуудта зохоохы амжалта, зол жаргал Сагаан һарада, Шэнэ Луу жэлдэ хүсэ!

тоолодог мурьсөөн болодо!
- Амилангүйгөөр олоноо тоолодог хадаа ши тоолыш даа тэрэнэ, юу мэдэхэбши?

- «Талын дунда табан тарган тарбаган» гэжэ байха, али «гушан хоёр шабар лонхо» гэжэ тоолохом гү?

- «Гушан хоёр шабар лонхо» гээд тоолыш - э, лаб мэдэхээрэ!

- Гушан хоёр шабар лонхоёо тоолоя...

- Ээ... Ингээд бэшэл дээ! Нэгэ сайн хубуун боложо түрэя, гушан хоёр шабар лонхо гээд!

- Заа, хүүгэд ябахалаа тоолодог аад лэ, халга мартаад байнаб...

- Нэгэ сайн хубуун боложо түрэя, гушан хоёр шабар лонхо тоолоя, нэгэ шабар лонхо, хоёр шабар лонхо, гурбан шабар лонхо, дүрбэн шабар лонхо...

- Ээ... Шиини бирахагүй байна хаш даа, баарһан... Бишни одоол шамһаа олонийе тоолохо байхаби...

- Тиигээ һаа тоолыш даа, амилангүйгөөр...

- Нэгэ сайн хубуун боложо түрэя, гушан хоёр шабар лонхо тоолоя, нэгэ шабар лонхо, хоёр шабар лонхо, гурбан шабар лонхо, дүрбэн шабар лонхо...

- Ээ... намайш хүсэхэ шадал үгы, яяр янлан хан даа!

- Шамай хүсөө үгы хадаа, дуугаараа мурьсэхэ болоо хабди даа!
Булгадаа: Зай, тиис, тиис!
Энэ хуудана
Бэлигма ОРБОДОЕВА бэлдэбэ.

Саян, Эржена Жамбаловтан

Дашима Соктоева

Согтын Даваа

Үнгэрһэн сезонойнгоо түгэсхэлдэ Буряадай гүрэнэй филармониин артистнууд “Баруун буряадуудай дуунуудай” солгёон, ордоһотой концертээр дүүргээ бэлэй. Харин һаяхан Сагаан харын хүндэлдэдэ **“Сто песен восточных бурят”** гэнэн урданай дуунуудай дискин концерт-презентаци хоёр үдэшин туршада филармониин **“Урагшаа”** хүгжэмтэ театр-студиин дуушад, хатаршад дурадхажа, залаар дүүрэн зонийе суглуулба, зүрхэ сэдхэлымнай бая-

Бууралһаа үгэ дуулажа...

Буян хэйшгэтэй буряад араднай

Хорин гурбадахи хэшээл

ВОПРОСЫ И ОТВЕТЫ, БЕСЕДА
АСУУДАЛ, ХАРЮУ, ХӨӨРЭЛДӨӨН

Здоровы ли вы?
Я здоров
Я не совсем здоров

Здоров ли ваш отец?
Здоровье у него неплохое.
Здорова ли ваша мать?
Она здорова.
Откуда вы идете?
Я иду с вокзала.
А вы откуда идете?
Я иду с работы.
Куда вы идете?

Я иду домой.
А вы куда идете?
Я иду в книжный магазин.
Хотите ли идти со мной?
Мне нужно вернуться
домой.
Передайте привет вашим
домашним.
Передайте привет вашей
матери (вашему отцу).
До свидания! (До встречи!)
Как вам нравится эта
картина (рисунок)?
Это очень хорошая картина.
Когда начинается собрание?
Собрание начнется через
сорок минут.
Куда собираетесь сходить?
Хочу поведать своих
знакомых (родственников).

Бэетнай хайн гү?
Бэемни хайн байна.
Бэемни тиимэшье (балайшье)
хайн бэшэ (хүрхэйшье бэшэ).
Абынтнай бэе хайн гү?
Абымни бэе муу бэшэ байна.
Эжынтнай бэе хайн гү?
Эжымни бэе хайн.
Та хаанаһаа ябанабта?
Би вокзалһаа ябанаб.
Та хаанаһаа ябанабта?
Би хүдэлмэриһөө ябанаб.
Та хаана (хайшаа) ошожо
ябанабта (ошохотнайб)?
Би гэртээ харижа ябанаб.
Та хаана ошожо ябанабта?
Би номой магазин ошожо ябанаб.
Намтай ошолсохо гүт?
Би гэртээ бусаха хэрэгтэй хүмби.

Гэртэхиндээ мэндые хүргэгты.
Эжыдээ (абадаа) мэндые
хүргөөрэйт.
Баяртай! (Уулзатараа баяртай!)
Энэ зураг ямар гэжэ хананат?
Энэ ехэ гоё зураг байна.
Суглаан хэзээ эхилхэб?
Суглаан дүшэн минута болоод
эхилхэ (захалха).
Хайшаа ошохоёо байнабта?
Танилнуудаа (түрэлхидөө)
эръехэ (эръезд эрэхэ) ханаатайб.

Сагаалганай хүндэлэлдэ

ҮНДЭН БУРЯАД НААДАНУУД

Манай буряад арадай хэр угһаа хойшо наадажа ябадаг нааданууд ехэ хонирхолтой юм.
Үндэн буряад нааданууд олонхи ушарта хүнүүдые, илангаяа үхибүүдые хурдан солбон, ханаамгай, хонор болохо хэрэгтэ угаа удахтай юм. Тэрэ ямар наадан бэ гэхэдэ: хоргодолсоон, алта нюулга, малгай түхэрээлгэ, шагай наадан, шатар гэхэ мэтэ болоно.
Мүнөө бидэ «Малгай түхэрээлгэ» гэжэ наада хараад үзэе. Энэ наада сзбэр талмайда, талада, нугада эмхидхэхэдэ тааруу гээд ханагдана.
Олон үхибүүд дүхэриглэн, дундань носохон гал тээшэ хараад нууха зэргэтэй. Хүн

бүхэнэй хоорондохой зайнь гурба метр байха болоно.
Жээрэб татажа, малгай табиха баатай болоһон хүн дүхэригыг тойрон, үхибүүдэй араар, нара зүб хэмээхэн хэнэйшьеб арада табижархина. Ара талааршни үнгэрһэн хойнонь, ши эръежэ хараха эрхэтэйш.
Малгай гэнтэ арадаш хэбтээ хаань, нуга харайн бодожо, тэрэ хүнөө намнажа эхилхэш. Тэрэ нүхэршни дүхэриг тойрон гүйхэ, шинии нуурида хүсэгдэнгүй хүрэхэ ерээ һаа, тэндэш нууха эрхэтэй. Хүсэгдөө һаа, малгайгаа дахин табижа эхилхэ. Хүсөөгүй хүнэйнь яаха байһаниинь мэдээжэ: малгай табиха "ажалынь" дахинаа захална.

Ответьте на вопросы:
1. Какие бурятские национальные игры вы знаете?
2. Вы когда-нибудь играли в костяшки?
3. Какие качества в человеке развивает игра «Обход с шапкой»?

Прочитайте и перескажите текст.

Ключевые слова:
Сагаалган - праздник Белого месяца
тэшэ ядан - с нетерпением гоёлой хубсаһан - праздничные наряды
тоого нэрэхэ - готовить молочную водку
бүдүүн айл - зажиточная семья.

НА ДОСУГЕ - СҮЛӨӨ САГТАА

Очень часто в свободное время среди детей организовывались конкурсы на знание считалок, загадок, пословиц, поговорок. Это было интересно, увлекательно.

Үхибүүд суглархадаа, бэе бээдээ олон тоолуурнуудые, таабаринуудые, оньһон ба жороо үгэнүүдые хэлэжэ хүхилдэдэг байгаа. Тэдэнэр сүлөө сагаа иигэжэ үнгэргэхэ дуртай байһан юм.

СЧИТАЛКИ - ТООЛУУРНУУД

1. Ты умеешь ли считать?
Раз, два, три, четыре, пять,
Как тебя нам называть?
Должен имя ты сказать.
Шесть, семь, восемь,
Кто твой друг и брат, мы спросим.
Девять, десять - удружи,
Сколько лет тебе, скажи?

Нэгэн, хоёр, гурба,
Нэрэ шинии хэн бэ?
Дүрбэ, таба, зургаа, долоо,
Дүү шинии хэн бэ?
Найма, юһэ, арба,
Наһан шинии хэды бэ?
Хэн гээшэбши, хэлыш,
Хэды тоо мэдэхэбши.

1. Барбаадай, Батан туулай, Тоохон тобшо, Толи байса, Бишыхан шэгшүүдэй.
2. Бад балай, Батан туулай, Тобшо толи, Толи баатар, Бишыхан шэгшүүдэй.
3. Бад балай, Батан төөлэй, Үндэр һөөлэй, Охорхон бата, Бишыхан шийдэй.

- Что такое один?
- Настырный Няма Нямуухай.
- Что такое два?
- Быстрый Шархан Шарлаев.
- Что такое три?
- Быстроногий Гарма Дашабалов.
- Что такое четыре?
- Мастер Дампил Дондоков.
- Что такое пять?
- Низенький Эрдэм.

- Нэгэ юуб?
- Нэтэрүү Няма Нямуухай.
- Хоёр юуб?
- Хурдан Шархан Шарлайн.
- Гурба юуб?
- Гүйдэг Гарма Дашабалай.
- Дүрбэ юуб?
- Дархан Дампил Дондогой.
- Таба юуб?
- Табхар Эрдэм.

БУРЯТСКИЕ
ИМЕНА

АБАРМИД (санскр.) - Запредельный. Бурятская форма от санскритского слова «парамита». Это слово означает «ушедший по ту сторону», (т.е. в нирвану). В буддийских сутрах перечисляют 6 или 10 парамит, с помощью которых осуществляется уход в нирвану: щедрость, нравственность, терпеливость, мужественность, созерцание, мудрость. Каждая парамита используется в качестве имен. См. Сультим, Содбо и т.д.

АБИДА (санскр.) - Необъятный, неизмеримый свет. Амитабха имя одного дхьяни-будд. В Бурятии известен как Абида, в Японии - Амида. В учении Будды он является властелином рая Сукхавади (Диважан).
АГВАНДОРЖО (тиб.) - Алмазный владыка слова.
АГВАНДОНДОГ (тиб.) - Благонамеренный владыка слова.
АГВАНДОНДУБ (тиб.) - Исполняющий желания всех живых существ, владыка слова.

АГВАН (тиб.) - Владыка слова, обладающий прекрасным и богатым словом. Одно из имен бодхисаттвы Мандзушри, олицетворяющего запредельную мудрость.

АГВАННИМА (тиб.) - Солнечный владыка слова.

АДЛИБЭШЭ - Непохожий, другой.

АДЬЯА (санскр.) - Солнце.

АНАНДА (санскр.) - Радость. Имя Любимого ученика Будды Шакьямуни. После его ухода в нирвану, Ананда по памяти изложил один из главных буддийских канон «Ганжур».

АИДАР - Милый

АЛАМЖА - Имя героя бурятского эпоса.

АЛДАР - Слава.

АЛИМА - Яблоко.

АЛТАН - Золото.

АЛТАНА - Золото.

АЛТАНГЭРЭЛ - Золотой свет

АЛТАНСЭСЭГ - Золотой цветок.

АЛТАНТУЯ - Золотая заря

АЛТАН ШАГАЙ - Золотая лодыжка.

АМАР, АМУР - Мир, покой.

АМАРСАНА, АМУРСАНА - Благонамеренный. Имя национального героя Западной Монголии (Джунгарии). Вел освободительную борьбу против маньчжурско-китайского ига в XVIII в.

АМГАЛАН - Спокойный, мирный.

АНДАМА (тиб.) - Могущественная. Эпитет богини Умы.

АНЖИЛ (тиб.) - Царь силы, название драгоценности, исполняющей желания (санскр. ЧИНТАМАНИ).

АНЖИЛМА (тиб.) - Владычица. Того же корня, что Анжил.

АНЖУР (тиб.) - Властвующий, господствующий.

АНЗАД (тиб.) - Сокровищница могущества.

АНЗАМА (тиб.) - Благонравная.

АНЗАН (тиб.) - Благонравный.

АНПИЛ (тиб.) - то же, что и Вампил.

АНЧИГ (тиб.) - то же, что и Ванчиг.

АРАБЖАЙ (тиб.) - Наипопулярный, распространенный.

АРДАН (тиб.) - Сильный, могучий.

АРСАЛАН - Лев.

АРЬЯ (санскр.) - Высший, святой. Обычно употребляется перед именами бодхисаттв, святых, прославленных буддистов.

АРЮУНА - Чистая, светлая.

АРЮУНГЭРЭЛ - Чистый, светлый свет.

АРЮУНСЭСЭГ - Чистый, светлый цветок.

АРЮУНТУЯ - Чистая, светлая заря.

АШАТА - Всепомогающий.

АЮНА (тюрк.), ОЮУНА - Медведица. Аю - медведь.

АЮР (санскр.) - Жизнь, возраст.

АЮРЗАНА, АЮРЖАНА (санскр.) - Жизненная мудрость.

АЮША (санскр.) - Пролетающий жизнь. Имя божества долголетия.

АЯН - Путешествие.

АЯНА - Путешествие.

БААТАР - Богатырь, сокращенное от старомонг. Багатур.

БАБУ (тиб.) - Герой, храбрец.

БАБУДОРЖО (тиб.) - Алмазный герой.

БАБУСЭНГЭ (тиб.) - Храбрый лев.

БАВАСАН, БААСАН (тиб.) - Планета Венера, соответствующая пятнице.

БАДАРА (санскр.) - Благой.

БАДАРМА (санскр.) - Красивая.

БАДАРХАН - Процветающий.

БАДАРША (санскр.) - Проситель.

БАТЛАЙ - Смелый.

БАДМА (санскр.) - Лотос. Образ лотоса в буддизме символизирует хрустальную непорочную чистоту, так как прекрасный лотос не имеет ничего общего с грязью болота, из которой он произрастает, так же как Будда, достигший нирваны, вырвавшийся из болота сансары.

БАДМАГАРМА (санскр., тиб.) - Созвездие лотосов.

БАДМАГУРО (санскр.) - Лотосовый учитель.

БАДМАРИНЧИН (санскр., тиб.) - Драгоценный лотос.

БАДМАЖАБ (санскр., тиб.) - Защищенный лотосом.

БАДМАХАНДА (санскр., тиб.) - Лотосовая дакия, небесная фея.

БАДМАЦЭБЭГ (санскр., тиб.) - Бессмертный лотос.

БАДМАЦЭРЭН (санскр., тиб.) - Лотос долгой жизни.

БАЗАР - Алмаз, (санскр. «Ваджра»). Это один из наиболее важных атрибутов тантризма, Ваджра - символ нерушимости Учения.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ДЕТАЛИ. НОВЕЙШАЯ ИСТОРИЯ», «ЧУДО-ЛЮДИ», «ХУДО-ЛЮДИ».

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ДЕТАЛИ. НОВЕЙШАЯ ИСТОРИЯ», «ЧУДО-ЛЮДИ», «ХУДО-ЛЮДИ».

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ДЕТАЛИ. НОВЕЙШАЯ ИСТОРИЯ», «ЧУДО-ЛЮДИ», «ХУДО-ЛЮДИ».

ДТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ДЕТАЛИ. НОВЕЙШАЯ ИСТОРИЯ», «ЧУДО-ЛЮДИ», «ХУДО-ЛЮДИ».

Д/С «АВИАКАТАСТРОФЫ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ДЕТАЛИ. НОВЕЙШАЯ ИСТОРИЯ», «ЧУДО-ЛЮДИ», «ХУДО-ЛЮДИ».

Четверг, 1

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ДОБРОЕ УТРО», «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА», «ЖИТЬ ЗДОРОВО».

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ДОБРОЕ УТРО», «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА», «ЖИТЬ ЗДОРОВО».

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ДОБРОЕ УТРО», «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА», «ЖИТЬ ЗДОРОВО».

ДТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ДОБРОЕ УТРО», «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА», «ЖИТЬ ЗДОРОВО».

Д/С «АВИАКАТАСТРОФЫ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ДОБРОЕ УТРО», «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА», «ЖИТЬ ЗДОРОВО».

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «УТРО РОССИИ», «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА», «ЖИТЬ ЗДОРОВО».

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «УТРО РОССИИ», «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА», «ЖИТЬ ЗДОРОВО».

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «УТРО РОССИИ», «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА», «ЖИТЬ ЗДОРОВО».

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «УТРО РОССИИ», «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА», «ЖИТЬ ЗДОРОВО».

ДТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «УТРО РОССИИ», «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА», «ЖИТЬ ЗДОРОВО».

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ЕВРОНЬЮС», «НАБЛЮДАТЕЛЬ».

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ЕВРОНЬЮС», «НАБЛЮДАТЕЛЬ».

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ЕВРОНЬЮС», «НАБЛЮДАТЕЛЬ».

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ЕВРОНЬЮС», «НАБЛЮДАТЕЛЬ».

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ЕВРОНЬЮС», «НАБЛЮДАТЕЛЬ».

Пятница, 2

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ДОБРОЕ УТРО», «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА», «ЖИТЬ ЗДОРОВО».

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ЕВРОНЬЮС», «НАБЛЮДАТЕЛЬ».

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ЕВРОНЬЮС», «НАБЛЮДАТЕЛЬ».

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ЕВРОНЬЮС», «НАБЛЮДАТЕЛЬ».

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ЕВРОНЬЮС», «НАБЛЮДАТЕЛЬ».

Ойн баярта Үндээн соёлоо үргэн дэмжэгшэ. Февральин 22-то манай нутагай урдаа хараха хубүүдэй нэгэн Бата-Мүнхэ Дамбаевич Гончигов 65 наһа гүйсэбэ. Энэ хүмнай турэл хэлэн, үндээн соёлойнгоо хүгжэлтэдэ үнэн зүрхэнһөө ханаагаа зобон, хубитаяа оруулхые оролдожо ябадаг юм.

“Үйлын үри” гэгэн удха шанартай, сагай байдалда тааруу пьесэ бэшэжэ, “Морин хуур” сэтгүүлдэ толилуулһан, театрын “атралына хабар-Захааминда” гэгэн фестивалда харуулаа һэн. Өөрөө арадайнгаа дуунуудые дуулаха дуратай. “Алтаргана-2004, 2010” фестивалда арадай дуунуудай директорээр хабаадаһан байна. “Жаргал” ансамблинхид “Алтаргана-2006” Улаан-Үдэдөө, “Алтаргана-2008” Эрхүү хотодо хабаадаһан түүхэтэй.

НТВ

06.55	НТВ УТРОМ
09.30	Т/С «МОРСКИЕ ДЬЯВОЛЫ. СУДЬБА»
10.30,	16.30, 19.30 ОБЗОР. «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
11.00,	14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
11.20,	03.20 «СПАСАТЕЛИ»
11.55	«ДО СУДА»
13.00	«СУД ПРИСЯЖНЫХ»

14.25	«СУД ПРИСЯЖНЫХ». ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ
15.40	«ЖЕНСКИЙ ВЗГЛЯД»
17.25	«ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА»
18.40	«ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ» С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ
20.30	Т/С «ЧУЖОЙ РАЙОН»
22.30	«Я, ПУТИН - ПОРТРЕТ»
23.25	Х/Ф «ОРУЖИЕ»
01.15	Х/Ф «ТОЛЬКО ВПЕРЕД»
03.50	Т/С «ХОЛМ ОДНОГО ДЕРЕВА»
05.35	Т/С «МОЛОДЫЕ И ЗЛЫЕ»

5 КАНАЛ

07.00,	11.00, 13.00, 16.30, 19.30 «СЕЙЧАС»
07.10	«МОМЕНТ ИСТИНЫ»
08.00	«УТРО НА 5»
10.25	Д/С «КРИМИНАЛЬНЫЕ ХРОНИКИ»
11.30,	13.30 Х/Ф «МАЧЕХА»
13.45	Х/Ф «КУБАНСКИЕ КАЗАКИ»
16.00,	19.00 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ»
17.00	«ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ»
20.00,	20.30 Т/С «ДЕТЕКТИВЫ»
21.00,	21.50, 22.35, 23.25, 00.10, 01.00 Т/С

«ЛЕД»

01.45	Х/Ф «ДВОЙНИК АГАТЫ»
05.15	Х/Ф «СЕНТИМЕНТАЛЬНОЕ ПУТЕШЕСТВИЕ НА КАРТОШКУ»

ДТВ

06.00	М/Ф
08.00	«ТЫСЯЧА МЕЛОЧЕЙ»
08.30,	14.00 «СОСЕДИ»
09.00,	16.00, 20.00, 23.00 «ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ»
09.30	Х/Ф «ДЖОКЕР»

11.30,	17.30, 20.30 «С.У.П»
12.30,	18.30, 00.00 «СМЕШНО ДО БОЛИ»
13.00,	21.00 «КВН. ИГРАЮТ ВСЕ»
14.30	Д/С «АВИАКАТАСТРОФЫ»
15.30,	19.00, 22.30 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО ПО-РУССКИ»
16.30	«ВНЕ ЗАКОНА»
22.00,	00.30 «ДНЕВНИКИ ШОУГЭЛЗ»
23.30	«СТЫДНО, КОГДА ВИДНО!»
01.00	Х/Ф «ВСЕ УМУРТУ, А Я ОСТАНУСЬ»
02.45	Т/С «АНАТОМИЯ СМЕРТИ»
03.45,	05.00 Х/Ф «МАЛЕНЬКАЯ ВЕРА»

Суббота, 3

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00,	11.00, 13.00 НОВОСТИ
07.10	Х/Ф «СВОЙ СРЕДИ ЧУЖИХ, ЧУЖОЙ СРЕДИ СВОИХ»
09.10	«ИГРАЙ, ГАРМОНЬ ЛЮБИМАЯ!»
09.55	«УМНИЦЫ И УМНИКИ»
10.45	«СЛОВО ПАСТЫРЯ»
11.15	«СМАК»
11.55	«ТАТЬЯНА ВАСИЛЬЕВА. Я УМЕЮ ДЕРЖАТЬ УДАР»
13.10	Т/С «И ВСЕ-ТАКИ Я ЛЮБЛЮ»
16.10	КОНЦЕРТ «ЛЮБЭ»
17.55	«В ЧЕРНОЙ-ЧЕРНОЙ КОМНАТЕ»
19.00	«ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ» С СУБТИТРАМИ
19.15	«КТО ХОЧЕТ СТАТЬ МИЛЛИОНЕРОМ?»
20.30	ЧЕМПИОНАТ МИРА ПО БИАТЛОНУ. СПРИНТ. МУЖЧИНЫ. ПРЯМОЙ ЭФИР ИЗ ГЕРМАНИИ
22.00	«ВРЕМЯ»
22.25	«КУБОК ПРОФЕССИОНАЛОВ»
00.50	Х/Ф «ИДЕАЛЬНЫЙ НЕЗНАКОМЕЦ»
02.50	Х/Ф «ИЗ АФРИКИ»
05.50	«ХОЧУ ЗНАТЬ» С МИХАИЛОМ ШИРВИНДОМ

«РОССИЯ»

05.50	Х/Ф «ДЕВЧАТА»
07.35	«СЕЛЬСКОЕ УТРО»
08.05	«ДИАЛОГИ О ЖИВОТНЫХ»
09.00,	12.00, 15.00, 21.00 ВЕСТИ
09.10,	12.10, 15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
09.20	«ВОЕННАЯ ПРОГРАММА»
09.50	«СУББОТНИК»
10.30	«ГОРОДОК»
11.05	«ПРОЕКТЫ РАЗВИТИЯ»
11.20	«ЧАЙНЫЙ ПУТЬ»
11.30	«ОН-ЛАЙН»
11.45	«АКТУАЛЬНОЕ ИНТЕРВЬЮ»
12.20	ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
12.55	«ЧЕСТНЫЙ ДЕТЕКТИВ»
13.25,	15.30 Т/С «СЕМЕЙНЫЙ ДЕТЕКТИВ»
17.40	«СУББОТНИЙ ВЕЧЕР»
20.10,	21.15 Х/Ф «БЕЛАЯ ГВАРДИЯ»
00.20	Х/Ф «КАНДАГАР»
02.25	Х/Ф «С ДОНА ВЫДАЧИ НЕТ»

КУЛЬТУРА

07.30	«ЕВРОНЬЮС»
11.00	«БИБЛЕЙСКИЙ СЮЖЕТ»

11.35	Х/Ф «ШУМИ ГОРОДОК»
12.50	«КРАСУЙСЯ, ГРАД ПЕТРОВ!»
13.15	«ЛИЧНОЕ ВРЕМЯ». АЛЕКСАНДР ВАСИЛЬЕВ. ДЕТСКИЙ СЕАНС
13.45	Х/Ф «ПРОДЕЛКИ СОРВАНЦА»
14.55	М/Ф «РАЗНЫЕ КОЛЕСА»
15.05	«ОЧЕВИДИНОЕ-НЕВЕРОЯТНОЕ»
15.35	«КАЗАЧИЙ КРУГ». ГАЛА-КОНЦЕРТ ЛАУРЕАТОВ ВСЕРОССИЙСКОГО КОНКУРСА СПЕКТАКЛЬ «СМЕШАННЫЕ ЧУВСТВА»
18.30	Д/Ф «ФАКТОР ВОДЫ»
19.25	«БОЛЬШАЯ СЕМЬЯ»
20.20	«РОМАНТИКА РОМАНСА»
21.15	Х/Ф «ЧЕЛОВЕК У ОКНА»
22.50	«БЕЛАЯ СТУДИЯ». ЮРИЙ СТОЯНОВ
23.35	Д/Ф «ПИНА. ТАНЕЦ СТРАСТИ»
01.20	Х/Ф «СКАЗАНИЕ О ЗЕМЛЕ СИБИРСКОЙ»
02.55	«ЗАМЕТКИ НАТУРАЛИСТА» С АЛЕКСАНДРОМ ХАБУРГАЕВЫМ
03.25	«ЛИЧНОЕ ВРЕМЯ». АЛЕКСАНДР ВАСИЛЬЕВ
03.50	Д/Ф «ЧАРЛЗ ДИККЕНС»

АРИГ УС

08.00,	09.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
08.30	«УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ». НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ. ПОГОДА
08.50,	19.50 «СМЕШАРИКИ» НА «АРИГ УСЕ»
09.35	«МУНГЭН СЭРГЭ». МУЛЬТИК-ЛАНЧ
10.00	«ВЕЛИКОЛЕПНАЯ ПЯТЕРКА»: ШКОЛА №37 - ШКОЛА №32
10.30	«ЖЕНСКАЯ ЛИГА»
11.00	«СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
11.30	«ШКОЛА РЕМОНТА»
12.30	«ЕШЬ И ХУДЕЙ!»
13.00	«ДЕВОЧКИ-САМОУБИЙЦЫ»
14.00,	18.30 COMEDI WOMAN
15.00	«КОМЕДИ-КЛАБ»
16.00	«ЭКСТРАСЕНСЫ ВЕДУТ РАССЛЕДОВАНИЕ»
17.00	Т/С «ИНТЕРНЫ»
19.30	«УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ». НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ
20.00	«НА НОЧЬ ГЛЯДЯ» С А. ЛЕВАНТУЕВЫМ. ПОГОДА
21.00	Х/Ф «ШЕРЛОК ХОЛМС»
23.40	«БУРГЛАМУР». ПОГОДА
00.00	«ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ»
01.00	«ДОМ-2. ПОСЛЕ ЗАКАТА». ПОГОДА
01.30	Х/Ф «ЗЕРКАЛА»

ТИВИКОМ

06.30,	08.25, 09.25, 10.25, 11.25, 17.25,
18.25, 19.25,	20.25, 22.25, 00.25 «ЗУРХАЙ»

06.05,	07.30, 10.00 «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ»
06.30,	09.30, 12.00 НОВОСТИ ДНЯ
07.05,	09.00 «PRO-НОВОСТИ»
07.50,	10.20 «ДЕТЕКТОР»
08.00	МУЛЬТФИЛЬМЫ
10.30	«ВО САДУ ЛИ, В ОГОРОДЕ»
11.00	Х/Ф «СПЕЦРАССЛЕДОВАНИЕ»
12.30	Х/Ф «ЗА ДВУМЯ ЗАЙЦАМИ»
14.00	«ЗАРИСОВКИ»: «КОРОТКО О ГЛАВНЫХ»
14.30	«КУМИРЫ»: «БОЛЬ, О КОТОРОЙ МЫ НЕ ЗНАЕМ»
15.00	«УТУМАТА»
15.30	Х/Ф «СВОЙ СРЕДИ ЧУЖИХ, ЧУЖОЙ СРЕДИ СВОИХ»
17.30	«10 САМЫХ»
18.00	«В ПРОКАТЕ»
18.30,	22.30 «ВРЕМЯ ЖЕНЩИН»
18.40	Х/Ф «КРЕМЛЬ-9»
19.30	«ВКУСНО»
20.00	Х/Ф «БОЙНЯ В ПУЭРТО ВАЛЛАРТА»
22.40	«ЗВЕЗДНЫЕ ИСТОРИИ»
23.40	«ОСТОРОЖНО, МОДЕРН!»
00.40	НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ

СТС «БАЙКАЛ»

05.55,	07.05, 08.00, 08.30, 08.50, 11.05,
17.05,	19.05, 21.55, 23.25, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ
06.00	Х/Ф «АМАЗОНКИ И ГЛАДИАТОРЫ»
07.50	М/Ф «ДЕДУШКА И ВНУЧЕК»
08.10	М/С «СМЕШАРИКИ»
08.30,	16.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ» НА СТС-БАЙКАЛ
09.00	М/С «ЧИП И ДЕЙЛ СПЕШАТ НА ПОМОЩЬ»
09.30	М/С «ЛЕГЕНДА О ТАРЗАНЕ»
10.00	«ЕРАЛАШ»
11.00	«ЭТО МОЙ РЕБЕНОК!»
12.00	Т/С «ВОРОНИНЫ»
16.30	Т/С «6 КАДРОВ»
19.30	М/Ф «ТРИ БОГАТЫРЯ И ШАМАХАНСКАЯ ЦАРИЦА»
21.00	Х/Ф «ГЛАДИАТОР»
23.55	Х/Ф «ЖЕСТОКИЕ ИГРЫ»
01.45	Х/Ф «НЕТ МУЖЧИН - НЕТ ПРОБЛЕМ»
03.25	Т/С «СИЛЬНОЕ ЛЕКАРСТВО»
05.10	М/С «НАСТОЯЩИЕ ОХОТНИКИ ЗА ПРИВИДЕНИЯМИ»

НТВ

06.30	М/Ф
06.40	Т/С «МУР ЕСТЬ МУР»
08.25	«СМОТР»
09.00,	11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»

09.20	ЛОТЕРЕЯ «ЗОЛОТОЙ КЛЮЧ»
09.45	«АКАДЕМИЯ КРАСОТЫ С ЛЯЙСАН УТЯШЕВОЙ»
10.20	«ГОТОВИМ С АЛЕКСЕЕМ ЗИМИНЫМ»
11.20	«ГЛАВНАЯ ДОРОГА»
11.55	«КУЛИНАРНЫЙ ПОЕДИНОК» С ОСКАРОМ КУЧЕРОЙ
13.00	«КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС»
14.20	«СВОЯ ИГРА»
15.15,	17.20, 20.25 Т/С «ЛЕСНИК»
23.50	Х/Ф «ПОЦЕЛУЙ В ГОЛОВУ»
02.00	Т/С «ЧАС ВОЛКОВА»
03.55	Т/С «ХОЛМ ОДНОГО ДЕРЕВА»
05.40	Т/С «МОЛОДЫЕ И ЗЛЫЕ»

5 КАНАЛ

07.00	М/Ф
09.25	Х/Ф «ИЛЬЯ МУРОМЕЦ»
11.00,	19.30 «СЕЙЧАС»
11.10	Т/С «СЛЕД»
20.00	«ПРАВДА ЖИЗНИ». СПЕЦРЕПОРТАЖ
20.30	Т/С «УБОЙНАЯ СИЛА»

ЗАНАБАРИ

«Буряад үнэн – Дүхэриг» сониной 43-дахи номерто 3.11.2011 "Аба эжын нүдөөр дэлхэе шэртэн" гэхэн статья соо Н.Бальжинмаева зарим юумэ буруу бэшээ.

Нам тухай бэшэжэ үргэхэ зорилготой байгаал бээ, теэд минии ханаанда тааранагүй.

Нэгэдэхээр, түрэнэн эжымни нэрэ Гомбын Бутид. Орондонь намайе тэргээр шэрэжэ Будалан абаашаһан Шагдарай Рыгжидма бэшэгдээ.

Хоёрдохор, залуу аба эжы хоёр Шэтын түрмэдэ дурлалсажа, намайе түрэнэндэл бэшэгдээ. Тэрэ хоёр уулзахадаа, хаалгада бэшэ, сүлөө ябаад уулзаһан, намайе түрэнэн. Минии гараһан хойно, нэгэтэй байхадам, аба хаагдаһан. Эжы түрмэдэ байгаагүй.

Мүнөөнэй зон политическэ репрессии гэжэ хүсэд мэдэхгүй. Мүнөөнэй хулгайшад шэнги муу зон хадаа түрмэдэ байгаа. Энэ Ешижамсоева муу уг узууртай хүн байба гэжэ ойлгожо болохо. Энэ бэшэгдэнэн статья намда нэгэшье омогорхол түрүүлээгүй, сэдхэлым дарана.

Түрэнэн аба Сүүгэлэй дасанай габжа лама байһан. Үргэнэн аба – нагаса дархашуулай бригадир, олон юумэ колхоздоо бүтээһэн хүн.

Галина ЕШИЖАМСОЕВА.

Воскресенье, 4

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00,	11.00, 13.00 НОВОСТИ
07.10	ВАСИЛИЙ ШУКШИН. «ПОЗОВИ МЕНЯ В ДАЛЬ СВЕТЛУЮ»
08.00	Х/Ф «ОНИ СРАЖАЛИСЬ ЗА РОДИНУ»
11.15	«ПОКА ВСЕ ДОМА»
12.05	«ЮРИЙ СЕНКЕВИЧ.ВЕЧНЫЙ СТРАННИК»
13.15	Х/Ф «ВЕСНА НА ЗАРЕЧНОЙ УЛИЦЕ»
15.00,	16.15 Х/Ф «КАНИКУЛЫ СТРОГОГО РЕЖИМА»
16.00,	20.00, 23.00 НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ
18.10,	20.15 Х/Ф «МОСКВА СЛЕЗАМ НЕ ВЕРИТ»
21.15	ЧЕМПИОНАТ МИРА ПО БИАТЛОНУ. ГОНКА ПРСЛЕДОВАНИЯ. МУЖЧИНЫ. ПРЯМОЙ ЭФИР ИЗ ГЕРМАНИИ
21.55,	05.00 Д/Ф
22.40,	23.10 Х/Ф «12»
02.00	ВОСКРЕСНОЕ «ВРЕМЯ»
03.00	ВЫБОРЫ ПРЕЗИДЕНТА РОССИИ

«РОССИЯ»

06.20	Х/Ф «МУЖИКИ!»
08.20	«ВСЯ РОССИЯ»
08.30	«САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР»
09.20	«СМЕХОПАНОРАМА»
09.50	«УТРЕННЯЯ ПОЧТА»
10.30	«СТО К ОДНОМУ»
11.20	ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. НЕДЕЛЯ В ГОРОДЕ
12.00,	15.00 ВЕСТИ
12.10	«СНОВЫМ ДОМОМ!». ИДЕИ ДЛЯ ВАС
12.25,	15.30 Т/С «СЕМЕЙНЫЙ ДЕТЕКТИВ»
15.20	ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
16.30	«СМЕЯТЬСЯ РАЗРЕШАЕТСЯ»
18.10	Х/Ф «ТРИ ПОЛУГРАЦИИ»
20.10	Х/Ф «ОСТРОВ»

Курсы массажиста. Тел.: 66-21-75

22.10	Х/Ф «БЕЛАЯ ГВАРДИЯ»
02.00	ВЫБОРЫ- 2012

КУЛЬТУРА

07.30	«ЕВРОНЬЮС»
11.00,	02.55 «ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ С ЭДУАРДОМ ЭФИРОВЫМ»
11.35	Х/Ф «СКАЗАНИЕ О ЗЕМЛЕ СИБИРСКОЙ»
13.15	Д/Ф «МАРИНА ЛАДЫНИНА»
13.55	Х/Ф «ПЯТНАДЦАТИЛЕТНИЙ КАПИТАН»
15.10	М/Ф «ВАГОНЧИК»
15.20,	01.25 Д/Ф «КОРОЛЬ ПРЕРИЙ - БИЗОН»
16.10	«ОСТРОВА»
16.50	Х/Ф «ОБЪЯСНЕНИЕ В ЛЮБВИ»
19.00	«КОНТЕКСТ»
19.40	В ГОСТЯХ У ЭЛЬДАРА РЯЗАНОВА. ВЕЧЕР-ПОСВЯЩЕНИЕ МИКАЭЛУ ТАРИВЕРДИЕВУ
21.05	«ИСКАТЕЛИ»
21.50	«ПОСЛУШАЙТЕ!» ВЕЧЕР АВАНАГАРДА ЛЕОНТЬЕВА
22.45	Х/Ф «ЭДИТ И МАРСЕЛЬ»
02.15	ДЖ. ГЕРШВИН. СЦЕНЫ ИЗ ОПЕРЫ «ПОРГИ И БЕСС»
03.25	«ЛЕГЕНДЫ МИРОВОГО КИНО»
03.50	Д/Ф «ФРАНСИСКО ГОЙЯ»

АРИГ УС

08.00	М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖИММИ НЕЙРОНА»
08.55,	09.55 «СМЕШАРИКИ» НА «АРИГ УСЕ». ПОГОДА
09.10	«УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ». НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ. ПОГОДА
09.30	«МУНГЭН СЭРГЭ». МУЛЬТИК-ЛАНЧ
10.00	«НА НОЧЬ ГЛЯДЯ» С А. ЛЕВАНТУЕВЫМ (ПОВТОР ОТ 3 МАРТА). ПОГОДА
11.00	«ТОЧКА ЗРЕНИЯ»
11.30	«БУДЬТЕ ЗДОРОВЫ»
11.50	«СМЕШАРИКИ» НА АРИГ УСЕ. ПОГОДА
12.00	«ВЕЛИКОЛЕПНАЯ ПЯТЕРКА»:

ШКОЛА №37 - ШКОЛА №32	12.30
«ЖЕНСКАЯ ЛИГА»	13.00
«НЕ БОЙСЯ СДЕЛАТЬ ШАГ»	13.00
«ЗОЛУШКА-ПЕРЕЗАГРУЗКА»	14.00
«СУПЕРИНТУИЦИЯ»	15.00
Т/С «РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ»: II ЭТАП. ШКОЛА №37 - ШКОЛА №32	16.00
Х/Ф «ШЕРЛОК ХОЛМС»	17.00
«ВСЯ БУРЯТИЯ». ПОГОДА. МУЛЬТИК-ЛАНЧ	19.30
Х/Ф «ПОБЕГ ИЗ ШОУШЕНКА»	20.00
«ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ»	23.00
«ДОМ-2. ПОСЛЕ ЗАКАТА». ПОГОДА	00.00
Х/Ф «ДОБРО ПОЖАЛОВАТЬ, ИЛИ СОСЕДЯМ ВХОД ВОСПРЕЩЕН»	00.30

ТИВИКОМ

06.30,	08.25, 09.25, 10.25, 11.25, 17.25,
18.25, 19.25,	20.25, 22.25, 00.25 «ЗУРХАЙ»
06.30,	10.30 «ВКУСНО»
07.00	«КРЕМЛЬ-9»
08.00	МУЛЬТФИЛЬМЫ
09.00	«ВО САДУ ЛИ, В ОГОРОДЕ»
09.30	«РУССКИЙ ЧАРТ»
11.00,	13.00, 18.30 «ВРЕМЯ ЖЕНЩИН»
11.10	«РАДАР-СПОРТ»
11.40,	13.05 Х/Ф «И ЭТО ВСЕ О НЕМ»
14.25	«ВАШЕ ПРАВО»
14.40	Т/С «ТЕМНЫЙ ИНСТИНКТ»
18.00	«ХОРОШЕЕ КИНО»
18.40	Х/Ф «ЛУБЯНКА»
19.30	«ОБЪЕКТИВ»
20.00	«БЕЗУМНО КРАСИВЫЕ»
21.00	Х/Ф «АНГЛИЙСКИЙ ЦИРЮЛЬНИК»
23.00	«ОСТОРОЖНО, МОДЕРН!»
00.00	НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ

СТС «БАЙКАЛ»

Сагаан һарын хүндэлэлдэ

Гуурһаая туршагшадай нуртэмсэ

Ургажа байһан улаан бургаһадта оршуулгануудайнгаа туршалганууды Сагаан һарын бэлэг болгон баринам

**ДУРАТАЙБ
АЛХАМУУДТАШ**

(В. Тушнова
«Люблю твои шаги»)

Дуратайб алхамуудташ-
нюунагуйб дураяа.
Дууланаб алхамуудыш-
шэмэглэн шэхээ.
Дурдана алхамуудаш
үүдэнэйм саанаһаа.
Дуудана алхамуудаш
зүүдэнэйм наанаһаа.
Тоолоноб алхамуудыш-
тоомоо таһартараа
Шэнгэнэб алхамуудташ-
шэнээ алдатараяа.

**ДУРАТАЙБ,
БИ ДУРАТАЙБ...**

(Автор неизвестный
«Я люблю...»)

Дуратайб хүхэ номин
тэнгэри доро
Гансаарханаа байһан
хуһанда.

Дуратайб намартаа
унаһан набшаһадай
Аалин намдуу
наршаганаанда.

Дуратайб ой соогуур зурыһан
Ута-богони харгынудта.

Дуратайб эрьээрээ
ногоогоор ургашаһан
Талын хүйтэн булагуудта...

Дуратайб далайда:
Абьягүй номгондонь,
Нэлыһэн сэнхиртэнь,
Зэрлиг дошхондонь,
Байра нууригүй долгиндонь...

Дуратайб тэнгэрийн абяанда,
Ялас гэһэн сахилгаанда,
Зунай дулаан бороондо,
Намаа набшын ногоондо.

Дуратайб жэрыжэ байһан
хадануудта,

Нэмжээ сайгаа талануудта,
Хатаржа ябаһан моридуудта,
Хабсагайн орьёл үндэрнүүдтэ.

Дуратайб тэнгэридэ:
Үнжэгэн зөөлэндэнь,
Үүлэтэй бүрхэгтэнь,
Номин һаруулдань,
Номгон сэлмэгтэнь.
Дуратайб, би дуратайб...

МОЙДОДЫР

(К. Чуковскийн «Мойдодыр»)

Хүнжэлни ябашоо,
Простымни ниидэшоо,
Дэрэмни баха шэнгээр
Дэбхэрэн намһаа тэрьелшоо.
Дэн бариха гэжэ
Дэмыртэрээ дэбхэрбэб.
Гартамни баригдангүй,
Гал руу галзууран орошоо.
Номой хойноһоо найгаһаар
Нахилзан, хотолзон ошобоб.
Тэрэмни хуудаһаа ираһаар
Тээ тэрэ орон доро оршобо.
Сайлаха гэжэ ханаатай
Самовар нүхэртөө тэгүүлбэб,
Тангараад тэрэмни арилаа,
Тэрзыгээд намһаа зугадаа.
Ниидэн шууян бултадаа
Нилээн юумэмни ябаа даа.
Утюгуудни сабхитаяа
Пирогүүдни самсатаяа.
Эхын таһалгаһаа гэнтэ
Дохолон маяа угаальник
Доройтор гүйжэ гараад,
Дохибо намда толгойгоо:
«Ши муухай, жэрхэдэһэтэй,
Угаагдагви поршоонхо!
Хара нюур шарайгаа,
Хамар дорохи булайгаа.
Үрзыһэн, үрмыһэн шамһаа
Үрдижэ тэрьедээ үмдэншни,
Хурга зузаан һааринааш
Хүсэгдэнгүй арилаа самсашни.
Үглөөгүүр эртэ эшээндээ
Үрхэнүүдш нюураа

угаадаг юм.
Миисгэйш болон гүлгэдөө
Энхэрэн байжа долёодог юм.
Би гайхамшаг угаальниги,
Мэдээжэ бүгэдтэ Мойдодырби,
Угаальнигуудай начальниги,
Үрзшэнүүдэй командирби.
Хүлөөрөө дэбхэхэдэм

таһалга руу
Сэрэгни барандаа ерэхэ.
Шамайе тархяршни уруу
Мойка руу баряад шэдэхэ».
«Наанаһааш наншахаб»-
гээд, нам руу даб гэбэ.
«Карабарас!» гэжэ
хашхараад,

түмэр улхан наншаба.
Шётконууд ниидэн ерэхэ,
Шашхатарни үрэхэ.
«Угаанабди, угаанабди» - гэжэ
Улиһан шэнгээр дуулаба.
Гэнтын аюулдал түргөөр
Мылэ үһэндэм аһашаба.

Хубалзын шанга шүдөөр
Хууха тархидам шаагдашаба.
Зэрлиг зантай үрэбшэхөө
Заяагүй тэрьедэн ошооб.
Садово, Сенной гудамжаар
Саашалан түргөөр гүйгөөб.
Харан гэхэм яаралгүй налгай
Танил крокодилни ябаба.
Тотоша Кокошоёо дахууланхай
Тэхэрижэ намда дүтэлбэ.
Үүгэнэн ябаһан үрэбшые
Үрзгэтерынь барижа залгиба.
Айлгаһан намайе золигые
Амандаа хэжэ эдибэ.
Намайе хараад сошоо,
Шүдхэр гэжэ бодоо,
Шүдэ амаа арзайлгаа,
Шэшэрэн һалганатарни
айлгаа.

«Тонило эндэһээ гэртээ», -
гэбэ.
«Түргэн тархияа угаа», - гэбэ.
«Тонилоогүй һааш», - гэбэ.
«Тархиш таһалхаб», - гэбэ.
Арга шадалаараа болооб,
Алсайтараа һөөргөө гүйгөөб,
«Абарыш!» - гэбэ угаальнигтаа,
«Аршалыш!» - гэбэ
начальнигтаа.

Мылээр нюураа угаагааб,
Монсогор шарайгаа һунаагааб.
Үһэ зүһэээ норгооб,
Үлүү сэбэр болооб.
Үмдэнүүдни ниидэн ерэхэ,
«Үмдыш, - гэбэ, - намайгаа».
Гэрэлнүүдни тойрон байжа,
«Харыш, - гэбэ, - шарайгаа».
Дэгэлни самсатаяа
Дэбхэрэлдэн хатарба.
Номуудни дэбгэртээ
Наашалан намдаа махаба.
Угаальнигни намайгаа

тэбэрээ,
«Шамдаа дуратайб даа», - гээ,
Таалаадш намайгаа шадаа,
Тархиим эльбээдш абаа.
Угаалдагты, үхибүүд, барандаа.
Үбэлдөө, хабартаа, зундаа.
Угаалдадаггүй заримда
Эшхэбтэр байг ходо!
Арюухан мылэтэй нүхэсэгты!
Уһандаш, горхондош оймогты!
Нюур, гараа угаагты!
Сэбэрээр ябажа хурагты!

**Янжима ЦЫБИКОВА,
Мухар-Шэбэрэй аймагай
Галтайн дунда
хургуулийн
буряад хэлэнэй ба
литературын багша.**

ЭХЭДЭЭ БЭШЭГ

(С. Есенинэй
«Письмо матери»)

Аалин аалин алхалагша
Амгалан гүш,
мини хүгшөөдэй?
Амар мэндые хүргэгшэ
Амидылби бишни эндээ.

Багахан гэрэйш үрхөөр
Баглагар утаан гарана гү?
Намарай һалхин хүйтөөр
Наанаһаа сонхо рууш
амилна гү?

Намайгаа һанан зобоод,
Нимгэн дэгэлээ һэжэрээд,
Няалдана гэнэ сонходоо,
Найгана гэлсэнэ үйлсэдөө.

Намайгаа һанан зобоод,
Нөөхил архиншаар
һанана гүш?
ногтоод, дэмырээд,
аашалаад,
Наншуулха гээд
зобоно гүш?

Бишни үнөөхил зандаа
Балай ондоошые
болоогүйб.

Бусахаал һананаб шамдаа -
Буурал хүгшэн эжыдээ.

Эжым, хүлээгээрэйш,
бусахалби,
Эртын хабарай болоходо.
Харахан нюдэдыш
таалахалби,
Мойһоной сэсэглэхэ үедэ.

Шимни урданай зангаараа
Үүрээр бү һэрээгээрэй,
Зөөлэн дулаан
хургануудаараа
Зальбаржа бү һургаарай.

Уһанда хаяһан шулуун
Урдан һөөргөө гарахагүйл.
Энээндэл адли үнгэрөөшэ
юумэн

Эрьен хээээдэш
бусахагүйл.

Намайгаа һанан зобоод,
Нимгэн дэгэлээ һэжэрээд,
Үйлсөөр бү яба, найгаад,
Бусан шамдаа ерэхэлби...

"Минии Сагаан һара" гэһэн конкурсно

САГААН ҺАРАМНИ

Сагаан үбгэндэл нютагтам
Сагаалгамнай буужа ерэхэл.
Айл бүхэн аймагтам
Амһартаар бэлэгүүдые асарбал.

Манайдаш айлшалжа ородог юм,
Мансыдаа хампээд асардаг юм,
Сагаалганаа гэртэхим хүлээдэг юм,
Сагаан эдегээ бэлдэдэг юм.

Бүтүү үдэрөөр эхилдэгбди,
Барандаа гэртээ суглардагбди,
Бууза мяхаяа болгодогбди,
Баян столоо эһэдэгбди.

Бурхадаа бултыень дэлгэдэгбди,
Далга мяхаяа табидагбди,
Дүгжүүбэдэ сор галдадагбди,
Бэээ сэбэрлэн аршалдагбди.

Үглөөдэрынь үүрээр бододогбди,

Бурхандаа сэржэмээ үргэдэгбди,
Хада эзэдтээ гарадагбди,
Хии мориёо хийдхүүлдэгбди.

Үбгэд хугшэдөө золгодогби,
Үрээлэйн дээжые шагнадагби,
Гарай бэлэгүүдээр андалдадагби,
Гунхуулжа магнайгаа
таалулдагби.

Үрхэтэ айл бүхэнэй
Үүдын татан ородогби.
Ханзын саанахи бурхадтань
һүзэглэн ехээр мүргэдэгби.

Һургуулингаа Сагаалганда
ошогшолби,
Һээр шаахыень харагшалби,
Дангинын мүрысөөндэ
хабаадагшалби,
Дээдын һууриень абагшалби.

Республикын мүрысөөндэ ошоо һэм,
Тайзан дээрһээ дуулаа һэм,
Олон нүхэдтэй болоо һэм,
Олзотой тэндэһээ бусаа һэм.

Олон юумэ дуугарангүй,
Орхиһууб даа, битнай зугаагаа.
Сагаан һараа мартангүй,
Барихууб даа, битнай үрээлээ:

Уняатайхан тооноёо,
Тархитайхан тээнгиеэ,
Дагатайхан үрхэээ,
Хаяабшатайхан һэеы гэрээ
Гал гуламтыень сахижа,
Буянтай һуухатнай болтогой!

Залаатайхан малгайгаа,
Туруутайхан дэгэлээ,
Эрмэгтэйхэн гуталаа,
Уужатайхан тэрлигээ

Араһаа һалгаангүй үмдэжэ,
Бэээ шэмэхэтнай болтогой!

Тугалтайхан үнээгээ,
Ботоготойхон тэмээгээ,
Унагатайхан мориёо,
Хурьгатайхан хониёо,
Эшэгтэйхэн ямаагаа
Талаар дүүрэн үдхэжэ,
хэшэгтэй һуухатнай болтогой!

**Намжалма ЦЫБИКОВА,
Хушуун-Үзүүрэй
дунда хургуулийн
6-дахи классай һурагша.**

ХҮНЭЙ ШЭНЖЭ

Һургаалтай үгүүлэлнүүд

Дэлхэйн хүрһэ тэб гэшхэжэ, зоной дунда сэнэгтэй хүн боложо ябахай даа гэжэ хэнэйшье хадаа эхэ эсэгэ хүүгэдтээ үреэжэ һуудаг гээшэ. Зөөри, алта, эд бараанда шунаха наһанай гол зорилго бэшэл ёһотой. Юуб гэхэдэ, дээрэ бэшгэдэн үгэнүүдтэ таарамжатай зон хүнэй һайхан шэнжэнүүдые алдадаг гэжэ хэндэше мэдээжэ ааб даа. Тээд ой модон үндэртэй набтартай, хүн зон һайтай муутай гэдэгэй ёһоор тиимэрхүү ябадал хаа хаанагүй боложол байдаг хаш. Ерээд онһоо эхилэн, амгалан байдал һандаржа, байд гээд лэн мүнгэнэй нэлгэлтэ, нэмэлтэ, ойлгохын аргагүй эл-

дэб шэнэ захиралта, реформо һанажа, юрын арад зоние нилээд мунхаруутуулжа худхаба. Зарим "һүбэлгэн тархитай" ноёд сайд өөһэдынгөө халааһа хүбхэндэл обойлгожо, доро доро, хүюутэйхэн үлэ мэдэг оодогошолдонод. Тэрэ "хүдэлөөн" соогуур Гомбо гэдэг айлхай хото зөөхөө зһэнэд, дээдэ гарай ноёной тушаал тушаалдажа... Харин олон хүүгэдтэй Мүнхын һамган Сэсэгмаа хэдышье нүхэртээ ажалтай байгаа һаа, "ямар саг ерэхэнь гээшэб, иижэ байха болоо һаа, одоол хүүгэдтээ туража үхэхэмнай гээшэ гү", - гэжэ гэмэрнэ. Эжынь ямарханшье үлэн хоһон үедэ малаа хараһан буряад арад туража үхэхэгүй, мал олоор, тобиороор баригты гэхэ.

Эдэ хоёр айлнууднай наһаарааш адлирхүү, хүршэ хүбөө олон жэлдэ ажа амидаржа, аймагай түбтэ һуудаг һэн. Мүнхэтан малаа олон болгоё, түмэс, огородоо ехээр тария гэлсэхэдэнь, гэрэйн хорой алыганай шэнги байхадань, Гомбо

нүхэрийнгөө гэр худалдажа абаад, 75% түлбэриень мүнгөөрнь үгэбэ. Бэшыень 2 жэлэй хугасаа соо суглуулжа үгэхэ гэлсэбэд. Ажалһаа зүрхэсэдэггүй, бэрхэ улад хадаа, хабарһаа эхилжэ, намарай дунда һара болотор тэрэ Гомботоной гэр танихаар бэшэ болгобо. Томо гэртээ залгаа, сайлалгын газар, сарай бариба. Малай байра гээшье тулюур айллай байхаар гэхээр... Сүлөө орожо үбэлдөө амархабди гэнээр, ехэхэн лэ ажал хэбэ.

Халаг даа, тэрэ Мүнхэтан хүйтэн үбэл «гэрһээмнай гарагты» гүүлэхэ мэдэһэн һаа... Энэ сагай эрисээр зоний абари заншье хубилшадаг юм хадаа!

Хотоһоо хүнгэн машинаар ерэхэн Гомбо гээшэнь "Шэнэ жэлэй урда үтэр түргэн гарагты, үгэһэн мунгыш бусаахаб, шамһаа үнэтэйгөөр гэрээ худалдаха хүүе олооб", - гэжэ шангарба.

Алта ехэтын абари муухай гэлсэдэгэй хажуугаар "баян нэгэ бороогой" гэжэ мэдээжэ. Хожомоо өөртэншье бэшэ

һаань, хүүгэдэйн нэгэндэ иимэрхүү ушар дайралдажа болохо бэшэ гү?!

Цыпилма ДУБЧИНОВА.

Эгшэтэрээ энеэлдэе

«МОРЁО

ХАРААД ЕРЭХЭМ...»

- гээд, наһажаал болоһон үбгэжөөлэй һуга харайн бодожо, газаашаа даб гэхэдэнь, тэндэ байһан залуушуул «хайшаа яарабат, һуугыт, хүндэлэлгын сайлган һаял эхилжэ байна гүбэ» гэлдэбэд. Дед урдаһаань тодожо энеэбхилэн, «морёо хараад ерэхэм даа, моринойм жолоо үнинэй наһатайшье болонхой, мултаржа, алдагдажа магад» гээд, мэхэтэйхэнээр энеэбхилэн гаража ошобо хаш. Харин эндэ наһатайшуулые хүндэлжэ байһан һайндэр тэмдэглэгдэжэ байба.

Энэ һайндэр үнгэргэжэ байһан залуушуулда «морёо хараха» гэнэн үгын удхые тайлбарилжа ойлгуулба.

- Энэ мүнөө сагта дед ямар морёор ерээ юм, - гэлсээд, басагадай мориень харахаа сонходо ошоходонь, ямаршье амиды амитан харагдабагүй. Харин элдэб эрээ марьяан автохүлэгүүдһээ ондоо морид байбагүй.

Морёо хараһан дедын ороходонь, басагад угтан: «Моринтай байрадаа байна гү?» - гэлдэбэд. «Манда морёо харуулыт, бидэ

харууһалжа байгуужамди» гэжэ тэдэнэрын гасаалангяр хэлэбэд.

- Моримни байрадаа, ондоо тээшээ ошохогүй. Юрэдөө, газаамнай хабарай дулаахан үдэрнүүд ерэжэл байна. Залуу ябахадаа, энэ сагые ехэл гоёшоодог хүн һэм, хамаг юумэн хуу баран һалбарха - һайхан саг, залуу наһанай солгёон саг гэжэ магтан ябадаг һэм даа. Мүнөө болоод һархаганаха, солгёорхо саг бусалтагүй ошоо, - гээд, һууридаа ошон һуушаба.

Залуу басагад һабяһагагүй, шэбир-һабир гэлдээд, амаа таглан газаашаа гарабад. Хэн нэгэн дедын «морин тухай» ойлгуулаал ха. Дедые хараад лэ, үнөөхишүүл бүтүү бүглэрнэд. Дедшье тухайлжа һууна даа, хүгшэрхын далайе хүн бүхэн угтадаг, алтан дэлхэйн жама ёһые хэншье харайжа, алхажа гарахагүй, эртээнһээ «Бе-реги честь смолоду» гэжэ дуулгаха дуран хүрэнэ.

Үнгэрһэн саггүйгөөр ерээдүйн саг ерэдэггүй, бэе бээтээе, саг сагта-яа таһаршагүйгөөр холбоотой, алтан дэлхэйн алдагдашагүй хэтын хэтэдэ мүнхэ байгаалин заншал, хүгшэрхэ, үбгэрхэ наһанай ерэхэдэ халан абаха залуу наһан заатагүй ерэдэг ха юм.

Хүгшэрхэдөө хүүгэдэй на-адан болоһоор, үбгэрхэдөө үхибүүдэй зугаа болоһоор, «мори унаагаа хараһаар», энэ-тэрэдэ этигэһээр, иһээр-тиһээр, этэрһээр тэмтэрһээр, буянтай һаа - бурханай орондо, нүгэлтэй бол - тамын орондо гэхэ гү, али нэгэ хэмжүүрын таараха тээшэнь абаашана бэээ гэжэ дед болдолгото болон һуугаа һэн.

Петр БУЯНТУЕВ.

Сатирын хурса гуурһаар

Нэгэтэ хүршэһөөн мэдэхэдэм, Нөөхи хүмнай гэр бүлөөрөө Нүүжэ, хүршэ аймаг руу Нютагһаан гаража ябашаһан байба.

Хүдэлжэ байһан ажалдаа Понёо түргэн буурашаха, Хэлэһэн үгэдөө хүрэдэггүй, Ходо тэнэжэ һурашаһан

Гэр бүлэдөө амар заяа үзүүлдэггүй, Гайхамаар хүнүүд байдаг юм. «Пураһан юм һураар татагдахагүй» гэдэг Худал үгэнүүд бэшэ юм.

НОЁНСОР ХҮН

Дундуур зиндаатай нэгэ хүн Байһан юм манай нютагта. Тулюурхан шалабаритай энэ эрэ

Тушаал дээгүүр дааха хүсэлэнтэй,

Тэрэ мүртөө ноёнсор зантай Тоолхогүйхэн юм һэн даа. Ехэ ноён энэ хүниие Ехээр өөдэ абадаггүй һэн. Юуб гэхэдэ, энэ хүн Юумэ бүхэндэ дүрэгүй һэн. Ажалһаань сүлөөлхэ гэнэн Арсалдаануудшье болодог һэн. Аймагай даргын түрэл хадань

Айжа ноёнһоо энэ ажалдань «Аһалдуулаад» лэ байгша һэн. Балай юумэндэ бэрхэ бэшэ хүндэ

«Бахын һанаан далайда, Бандиин һанаан шэрээдэ» гэдэгтэл

Онһон хоротой эдэ үгэнүүд Оносотой бэшэ гү эндэ? К.БУДАЕВ.

МЭГДҮҮТЭЙ БАЙДАЛ

Монгол һайхан ороһоор нёдондо нагасынгаа үри һадаһануудаарнь айлшалхадам, намтай Мүнхэ Зула гэжэ нэрэтэй 10-тайхан басаган газаршамни боложо, Улаан-Баатар хото Зуун-Хараа һууринһаа поездоор гарабабди. Эгээл түрүүн хүрьгэн хүбүүнэйдэ ошобобди. Ехэ шогууша, хүюутэй хүн юм.

Нёдондо танайһаар ябахадам, баабайшни 72-той һэн. Мүнөө 73 наһа хүрээбэ гү? - гэбэл даа Мүнхэ Зуладам.

-Минии аба 50 настай. Абаһа 72 гэжэ нэрэтэй, юуб гэхэдэ, хүгшэн эжын 72-той байхадань, минии аба түрөө юм, - гэжэ Мүнхэ Зула ехэ мэгдүүтэй мэдээсэл үгэжэ, маниие яһала хүхэбэ.

Цыпилма ДУБЧИНОВА.

Сагаан нараар, хүндэтэ нүхэд!

Буряад Республикын Уялгата медицинн гарша уридшалан даалгын нютагай жасын болон өөрынгөө зүгһөө таанадаа Сагаалганаар хани халуунаар амаршалнаб.

Сагаан нарамнай морилжо, сагаймнай эрьесэ юртэмсын жама ёһоор ерээдүйн шэнэ хуудаһа һэхэбэл даа! Уһан хара Луу жэл таанарта, гэр бүлэдэтнай аза жаргал, хэшэг баялиг, баяр баясхалан асараг лэ! Гараһан жэлдэ гай гарзагүй, элүүр энхэ, зориг шадалаа нэмээжэ, ажабайдалаа һайжаруулан, урма абьяас түгэлдэр

урагшаал дабшажа ябагты.

Ажал хэрэгтнай урагшатай байг, арад зонноймнай ажабайдал амгалан тэнюун байг! Зол жаргалай аша туһада зорихон харгытнай золтой байхань болтогой!

Хүндэлэн үлэгшэ, Буряад Республикын Уялгата медицинн гарша уридшалан даалгын нютагай жасын директор Дамбинима САМБУЕВ.

САГААЛГАНАЙ ХҮНДЭЛЭЛДЭ

“Минии Сагаан нара” гэнэн конкурсно

ҮЛДЭРГЫН ТҮРҮҮШЫН САГААЛГАН

1987 ондо суута Молон багшын тоонто нютагта, тиихэдэ багшын хүдэлмэри үндэр хэмжээндэ хүргэһэн Социалис Ажалай Герой Цокто Номтоевич Номтоевой алдар солые үргэһэн Яруунын районной Үльдэргэдэ совет үеын түрүүшын Сагаалган эмхидхэгдээ һэн. Би тэрэ үедэ арадай депутатуудай хүдөөгэй Советэй түрүүлэгшээр хүдэлжэ байһан хадаа Сагаалганай һайндэр эмхидхэлгын бүлэг байгуулжа, Зүүн зүгэй литээр Шэнэ жэл угтаха зорилго табяа һэм. Тэрэ бүлэгтэй “Үльдэргэ” колхозой түрүүлэгшэ Лидия Даржаевна Цыбикжапова, энэл нютагай эдэбхитэн Очигма Гомбоевна Сампилон, парткомой секретарь Евгений Васильевич Жданов, кадрнуудай таһагай инспектор Цырма Ринчиновна Цыренова гэгшэд, би гээд ороо бэлэйбди. Ленинэй, Кировэй, Калининэй, Буденнын, бусад үйлсэнүүдэй ажаһуугшад ехэ эдэбхи үүсхэл гаргажа, бэе бээдээ мэдүүлэнгүй хүршэнэртөө сугларжа, репетици үнгэргөө, мүн мяхаар, һүүер, бусад һүнэй зүйлнүүдээр буйлуулгагдаха, шанагдаха эдэе хоол бэлдээ. Үндэһэн буряад дэгэл, малгайнүүдаа тон яаралтайгаар оёо бэлэй.

Урданайнгаа арадай дуунуудые һэргээн сээжэлдэбэ, үлгэр домогуудаа, шүлэг, ёхорнуудаа бэе бээдээ залсаба, һургаба. Тэрэ үедэ мүнгэн тон хомор байжа, зүгөөр хүдөөгэй Совет шангуудые - болор вазануудые худалдан абаха, һайндэрөө үнгэргэхэ арга боломжонуудые олгоо һэн.

Үльдэргынхид өөһэдынгөө эдэе хоол, бусад

хэрэгсэлнүүдые асараа бэлэй. Сагаалганай һайндэртэ нютагай бүхы үйлсын ажаһуугшад бэлиг шадабаряараа шалгарһан байна. Илангаяа ерээдүйн бэлигтэй хүдөө бэшэгшэ, поэт Цырен-Ханда Дарибазарова, үндэр наһатан – орденото Балбар Лыктыпов, Пунцук Ширапов гэгшэд уран шадабаряараа илаһан юм.

Үндэһэн арадай хүгжэмтэ инструмент болохо лимбэ дээрэ Бальжинима Хашитов шадамар бэрхээр наадаа һэн. Үйлсэ бүхэн бэлигтэй дуушадаараа мурьсөө. Валерий Батомункуевэй шанга хоолой эдэлээ бэлэй. Суута үлгэршэн, соёлшон, ниитын эдэбхитэн Рыгзэн Эрдынеевич Эрдынеев үлгэр домогоо, магтаал солоёо таталуулаа һэн.

Энэ һайндэрнай ехэ һайнаар үнгэрөө бэлэй. Үйлсэ, гэр бүхэнэй ариг сэбэр байдал, ажаһуугшадтайн зохёохы бэлиг, бэлдэһэн үндэһэн эдэе хоолой, үмдэһэн буряад хубсаһанай, бусад конкурсын дүнгүүд хараада абтажа, түрүүшын һууриин шан – эгээл томо болор ваза Ленинэй үйлсынхидтэ хүртөө һэн. Иимэ һайндэрнүүдые мүнөөшье хүдөө нютагуудта үргэлжэлүүлэн үнгэргэжэ байбал, олондо аша туһатай байха һэн. Сагаан нараар, Сагаалганаар, хүндэтэ нүхэд, нютагаархид!

Александр ГОНЧИКОВ, Үльдэргын сельсоветэй түрүүлэгшэ анхан байһан.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Сагаалганай үедэ үльдэргынхид эдэбхитэй. Гэр бүлын альбомһоо.

САГААН ЭДЕЭНЭЙ элбэг байхада, гэр соохи байдал намдуу тэнюун, хүнэй сэдхэл арюун байдаг гэхээр. Үнээнэй түрэхэдэ, хүн хүхилдэхэ, тон түрүүшын уурагһаа тугалайнь магнайда түрхидэг бэлэй. Үүлтэрээ дахажа өөдэргэ мал болоорой гэнэн ха.

Сагаан эдеэгээр айлшадые угтадаг. Хүндэ табат табихадаа нэн түрүүн сагаан эдеэнэй табат табяад сай аягалдаг, табат мэдүүлхэдэ “табат баригты” гэдэг. Аха хүн табатай ойро хүрөөд, галда үргөөд, ама хүрэхэ, тиихэдэнь доошо наһатай зон “табат баригты” гэжэ удаадахи зондоо хэлээд, табатһаа юумэ абажа, галда үргөөд эдихэ, доошо доошоо энэ “церемони” дамжан ябаха. һүүлээрнь мяхан табат табигдаха. Сай аягалхадаа, айлшанай галта аягаа баруун гараараа харбайха, зүүн гараа тохоног доронь хээд. Айлшанай садаа гээ хаань, гэрэй эзэн эхэнэр “табига баригты” гэхэ дохин татада.

Хара сай дээрэһээ һүеэ хэжэ һүлэхэ. Харые сагаанаар дараха гэдэг. Бурхан шажанайшье һургаалда муу ханаае һайн ханаагаар заһаха гэдэгыень мэдэнэбди. Эхын һайхан сагаан сэдхэл һүүерын бээдээ шэнгэнэбди. Удаан түрөөгүй басаганай нарайлхадань: “түрөө - яһаа сайгаа” гэлсэдэг һэн.

Нэгэн сагаан мэнгэтэй хүниие хүн шэнги сагаан сэдхэлтэй гэжэ бэшэгдэһэн.

Урдань бүлынгөө нэгэнэй холын замда гарахадань, һү гү, али айраг гү амсуулаад гаргадаг һэн, хойноһоонь хөөрһэн һү үргэдэг бэлэй. Харгын сагаан, һайн байг гэнэ. һү тарагай адхараа хаань, уурлаха хэрэггүй: сагаан эдеэн дэлгэрээ гээд тэнигээр байха ёһотой. Сагаалганаар сагаан эдеэн элбэгжэжэ, сагаан сэдхэлээр уулзажа байхамнай болтогой!

Галина ЕШИЖАМСОЕВА.

БАРА-А

Онсогой мэргэн бэлэйш!
Эбэр номоо
Эрхылэбшэн татажа табиш!

Адхуураа шангала!
Гоншогой мэргэн бэлэйш!
Годли номоо хуруубшалан татажа табиш!

Эгээл, энэл зандань табез!
Яс буужа байна!
Эрмэгэй мэргэн бэлэйш!
Эмдэхгүйгөөр табез!

Хойшоо гаран буужа байна!
Хэмжээ бариш!
Алдахагүй табиш!
Залгуулаад! Наймалжа!
Зүб буужа байна!
Бараа бү таһалагты!
(«Зүүн буряадуудай зүүн дуун» дискын концертһээ Мэргэнэй магтаал).

АРАДАЙ ҺАЙНДЭРЭЙ БЭЛЭГ

“Мүнгэн хүн шүбүүн-2008” гэнэн регионүүд хоорондын дуушадай конкурсын лауреат болоһон Зэдэһээ гарбалтай Владимир Чойдонов Сагаан нараяа угтуулан, “Эблэн шэмэдэг Сагаалган” (хүгж. Вера Шобосовагай, уг. Владислав Түгдэмэйн) гэнэн дуунай видеоклип арадаймнай һайндэрэй бэлэг болгон буулгаба. Энэ дуунай үгэнүүдые (“Дархан тэнгэрийн захяагаар” гэнэн номһоонь уншагшадтаа зорюулнабди, Сагаан нараар амаршалнабди! Энэ дууень Сагаалганай бэлэг болгон уншагшадтай захяагаар толилнобди. Сагаан нараар!

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

Дархан тэнгэрийн захяагаар

Жаран жэлэй Рабжуун соо
Жаргал, зоболон хэмжүүртэй,
Арбан хоёр амитад соо
Алхам тодолон һэжүүртэй.

Дабталга:

Дүрбэн сагай эрьюулгэ
Дүүрэн мандал үргөөрэй...
Дүншүүр мааниин элсүүлгэ
Дүүжэн жаргал дүнгөөрэй...
Балин галтай Дүгжүүбээр
Баршан холодон харюулдаг,

Сагаан нарын хуралнуудаар
Сахюусад голлон тахюулдаг.

Дабталга.

Эхэ хизаар Буряадым
Эблэн шэмэдэг Сагаалган!
Эзэн хабаар зол жаргалым
Эбхэн нэмэдэг бурхадүүд!

Дабталга.

Сагаан нараар, амар сайн!
Сагаалганаар, амар мэндэ!

Сагаалганай хүндэлэлдэ

СОЁЛШОДНАЙ СОГТОЙ, ЗАЛИТАЙ

Сагаан харын үедэ бүхы республика соомнай Сагаалганай хайндэрэй согтой, залитай баяр наадан дэлгэрхэнэ гэшэ. Эндэ республикымнай соёлшодой, искусствын ажалшадай үүргэ тон ехэ бшүү. Тиимэһээ Сагаан харын хүндэлэлдэ Соёлой министрствын дэргэдэхи РЦНТ-гэй (Арадай Уран бэлигэй республиканска түб) бэрхэ директор, республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, Захааминһаа уг гарбалтай С.Д.Доржиевтай хөөрэлдэһэн байнабди. Сагаалгание угтуулан хэһэн хөөрэлдөөмнай – уншагшадаймнай хонорто.

- Сергей Доржиевич, буряадуудай олон үндэнэ яһатантаяа хамта үргэнөөр тэмдэглэдэг Сагаан харын хайндэрнүүд дүтэлбэ. Эндэ соёлшодоймнай оруулдаг хубита тон ехэ. Тиин РЦНТ-гэй ажалшадай үүсхэлээр бэлүүлэгдэжэ эхилһэн Сагаалганда зорюулагдаһан ажал тухайтнай мэдэхээ хүснэбди.

- Сагаан харые угтуулан, "Хуурайм наадан" гэнэн арадай хүгжэмтэ инструментнүүд дээрэ наададаг мэргэжэлтэ, мэргэжэлтэ бэшэ зоной конкурсно эрхимүүдыень шагнаабди. Ахын, Түнхэнэй, Захааминэй, Сэлэнгын, Ивалгын, Усть-Ордагай, Агын хүгжэмшэд уран бэлигээрээ мүрысэбэ.

Россиин арадай артистка, РЦНТ-дэ арадай театрнуудай ажалай түлөө харюусалгатай Н.Г.Токуреновагай үүсхэлээр Сагаан харада зорюулагдаһан Луу жэлэй найруулга – үлгэр нургуулинуудта харуулхабди. "Иимэ мэдээжэ ансамбльну-

удтай, нэрлэбэл, хатарай "Лотос", "Булжамуур", "Ольхон", "Урял", "Наран Гоохон" гэнэн фольклорно коллективүүдтэй байһан хадаа өөһэдөө һонин зүжэг бэлдэел" гэжэ Нина Гармаевнамнай хэлээд, һонин зүжэг табяа, үхибүүдтэ викторинануудые бэлдээ. Нама бурхантай, Луутай (олон оронной луунартай - Несси, Лакшми, Маккумба гэгшэдтэй), Туулайтай уулзалгын һонин зүжэг-фейерверк дурадхана.

- **Бэлигтэй хүтэлбэрилэгшэд, хариин гастрольнууд тухайгаа хөөрөжэ үгыт, Сагаан харада, Шэнэ Луу жэлдэ хүн зондоо, уншагшадтамнай, соёлшодтоо юу хүсэхэ байнабта?**

- "Алтаргана-2012" хайндэрнай зундаа Агада июль соо болохонь. Тиимэһээ бүхы конкурсноуд – тэрэ тоодо "Гэсэр-Дангинын", "Хуурайм наадан", үндэнэн хубсаһанай, бусад мүрысөөнүүд "Алтарганада" зорюулагданхай. Тиихэдэ бэлигтэй манай ансамбльнуудтай, нэрлэбэл, "Лотос" (хүтэлбэрилэгшэнэ

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото

"Гэсэр-Дангинын" конкурсын үедэ

Оюна Базарон), "Наран-Гоохон" (Мария Ербахаева), "Ольхон" (Лариса Маланова), "Урял" (Аюша Ринчинов), "Булжамуур" (Россиин шанда хүртэгшэ Людмила Овчинникова) коллективүүдтай Сагаан харын концертнүүдтэ, "Алтарганада", нютаг зоной Сагаалганда эдэбхитэй бэлдэнэ, хабаадана. "Урялнай"

байгуулагдаһаар 45 жэлэйнгээ оие апрель соо тэмдэглэхэ, нёдондо суглуулагдамал бүлэгтэй Урда Солонгос гастрольдо гараа. Харин би шэмээшэ "Истоки" бүлэгтэй Румыни ошонон байнаб. Тэндэ байдаг шэмээшэгүүд хайн байдалтай, ехэ дулаан уларилтай байна, грецкэ һамар, виноградаа ургуулна.

Сагаан харада, Луу жэлдэ булта хүхюун дорюун, энээдтэй зугаатай, хайн хайхан, эбтэй эетэй ажаһуухамнай болтогой! Хаа хаанагүй согтой, залитай соёлшодойнгоо ажал дэмжэе, үргэе!

Бэлигма ОРБОДОЕВА
Сагаалганай хөөрэлдөө эмхидхэбэ.

ҮХИБҮҮН ХОНГОР СЭДЬХЭЛДЭЭ ШЭНГЭЭН...

Идам Маланов "Эдир Баатар-2012" гэнэн конкурсын түрүү һуури эзэлэгшэ

Февралийн 16-да "БААТАР-ДАНГИНА-2012" конкурс Суужын дунда һургуулида болобо. Энэ конкурсно талаан бэлигтэй хүбүүд, басагад хабаадажа, буряад арадайнгаа ёһо заншал, уран шүлэг, дуу хүгжэм, хатар наада харуулжа, хүн зоние хужарлуулба. Зал соо һууһан үхибүүд, багшанар, түрэлхид халуун альга ташалгаар тэдэниие дэмжэбэ.

"Эдир Дангина-2012" гэнэн конкурсно Дарима Цыдыпова, Аяна Дагбацыренова, Аяна Мункуева, Сарюна Добчинова, Сарюна Ринчинова гэгшэд, харин "Дангина-2012" конкурсно Сэбжэд Лодонова, Галсана Доржаева, Сарюна Доржиева гэгшэд ана-мана мүрысэбэ. Игорь Иванов, Даши Зундуев, Эрдэм Морхонов, Идам Маланов гэгшэд "Эдир Баатар-2012" конкурсно хабаадаба. Мүрысэгшэд буряад дэглнүүдые, гоёлой ба хатарай хубсаһануудые нэлгүүлжэ үмдэнэ. Эндэ түрэлхидэй туналамжа, оролдолго харагдана. Хубсаһанууд гоё хайханаар шэмэглэгдэнхэй, зохидхоноор бүтээгдэһэн гэжэ адагламаар. Хүбүүд, басагад угайнгаа харбаалжан торьдиһогүй хайнаар хэлэжэ, шүлэг сээжээр уншажа, дуу

Идам, Эрдэм Малановууд

дуулажа, бэрхээр хатаржа, үрээлнүүдые тоб байса хэлэжэ, дүүрэн бэлэдхэлтэй байһанаа харуулба. Суужын һургуулийн багшанарай шадабари мэргэжэл эндэ элээр харагдана. Дарима Цыдыпова «Эдир Дангина-2012» конкурсно нэгэдэхи һуури эзэлбэ.

Бэлэдхэлэй классай Идам Маланов "Эдир Баатар-2012" конкурсно илажа шалгарба.

Энэ мүрысөөндэ хабаадаһан хүн бүхэн, зал соо һууһан һурагшад түрэл арадайнгаа аялга дуу, уран шүлэг, үрээлэй үгэнүүдые сэдьхэлдээ шэнгээн, гоё хайханай мэдэрэлдэ абтан, хүмүүжүүлгын хэшээл абаба ха юм.

Намжилма БАЛЬЖИНИМАЕВА.

(Продолжение. Начало в предыдущих номерах).

Темучин укрывался девять дней. Дважды пытался выйти оттуда. Первый раз порвалась подпруга седла, второй раз узкий проход закрыл белый камень величиной с юрту. Суеверный Темучин решил, что небеса дают знак и препятствуют выходу, раздумал. Просидев девять суток без пищи и воды, у него кончилось терпение. «Нельзя так бесславно умереть, лучше выйду», - решил он. Впервые он поступил вопреки своим суеверным представлениям. Выйдя из укрытия, он попал в руки тайчигутов.

Предводитель тайчигутов Даргутаи Хирилтог, поймав Темучина, засудил его от имени властей,

Сурхан Ширэ приготовил ему харчи в дорогу, отдал лук с двумя стрелами, посадил на беломордую кобылу песочного цвета и, сказав: «Теперь езжай к братьям и матери», отправил в путь.

Сурхан Ширэ был подданным Тудугэ из тайчигутского рода (в «Заметках Ту Жий» назван домашним министром). Позже, когда в 1202 году Темучин завоевывал тайчигутов, Сурхан Ширэ, ведя за собой Зэбэ, приехал присоединиться к Темучину. Во времена больших деяний по объединению Монголии он многократно показывал рвение и за большие заслуги был определен одним из девяти внутренних министров Чингиса.

САЙШИЯЛ

УГОН ВОСЬМИ СОЛОВЬИХ КОНЕЙ И ДРУЖБА С БОГУРЧУ

Второй раз Темучин встретился с опасностью в молодые годы, когда конокрады угнали его восемь соловых коней. Это случилось тоже в 1177 году. В некоторых книгах утверждают, что такой случай был после

меня можешь пострадать ты, лучше я буду отстреливаться», - ответил Темучин и стал сражаться с настигающим его разбойником. Пока они стреляли, стало темно. Подоспевшие преследователи уже не видели их и вынуждены были вернуться ни с чем.

Темучин и Богурчу ехали три ночи и три дня и, наконец, добрались до юрты Богурчу. В знак благодарности Темучин хотел отдать Богурчу одного из соловых коней, но тот не при-

ДЕТСКИЕ И МОЛОДЫЕ ГОДЫ ЧИНГИСХАНА

надел на руки кандалы, на шею - колоду. Для устрашения людей он подводил Темучина к каждой юрте. Стоял первый месяц лета. В шестнадцатый день красного полнолуния четвертого месяца, по-видимому, по обычаю их рода на берегу реки Онон устроили свадьбу. Во время свадьбы возле Темучина оставили часовым одного слабого юношу. Для Темучина, который искал удобного момента, свадьба явилась очень подходящим событием. Ручной колодой он ударил своего часового, оглушил, вышел наружу, нырнул в кусты на берегах Онона. Там нашел озерцо с застоялой водой, спрятался под водой, оставив только нос на поверхности.

Как только узнали об исчезновении Темучина, тайчигуты глухой ночью бросились искать. Они начали прочесывать ивовые заросли на берегу Онона. Среди них был Сурхан Ширэ из сулдуского рода. Он-то и обнаружил Темучина. Увидев, что у него ясный ум, отважная душа и здоровое тело, пожалел, что пропадет такой парень, и решил помочь спастись. И Сурхан Ширэ сказал Темучину: «Ты такой сообразительный, к тому же глаза у тебя ясные, лицо светлое. Тайчигутские люди могут тебе позавидовать. Ты лежи здесь, я на тебя не укажу, не выдам». Искавших его тайчигутов он обманул и направил в другую сторону.

Избавившись с его помощью от преследователей, Темучин решил снова найти Сурхан Ширэ и еще раз обратиться за помощью. Перед этим, когда тайчигуты по очереди на ночь оставляли Темучина по семьям, сыновья Сурхан Ширэ - Чимбэй и Чилагун - очень жалели Темучина, ночью снимали кандалы, цепь. Судя по этим поступкам, они непременно должны спасти его. Подумав так, Темучин пошел искать юрту Сурхан Ширэ.

Юрта Сурхан Ширэ находилась на берегу Онона. Это была состоятельная семья. Всю ночь они топили очаг, кипятили молоко, мешали айрак. По сведениям «Сокровенного сказания» и «Лу. Алтан Тобчи», у Сурхан Ширэ, кроме жены, имя которой не упомянуто, было два сына - Чимбэй и Чилагун, дочь по имени Хатаган. Но в «Жизнеописании Чингиса» упомянут еще один человек, брат Сурхан Ширэ по имени Хушигун.

Когда Темучин нашел юрту Сурхан Ширэ, они всей семьей спрятали его в телеге - арбе, нагруженной шерстью. Снова обманули искавших его тайчигутов и отвели от Темучина опасность. После отъезда преследователей

В 1206 году был назначен ноеном двадцать седьмой тысячи среди восьмидесяти восьми особо заслуженных людей Ханской Монголии. Еще Сурхан Ширэ по его просьбе вместе с сыновьями получил разрешение кочевать вдоль Селенги по меркитским землям и почетную привилегию не подвергаться наказанию за совершение оплошности девять раз.

Чимбэй был старшим сыном Сурхан Ширэ (в «Эрдэни иин тобчи» и «Жизнеописании Чингиса» Чилагун называется старшим, а Чимбэй вторым сыном. В «Жизнеописании» имя Чимбэйя пишется как Чимбур). Позже, когда осенью 1204 года половина присоединившихся ранее одоит меркитов снова изменила Чингису и укрывалась в долину Тайхал Хорога, Чимбэй по приказу Чингиса взял войско левой руки (Ту Жий утверждает, что правой руки). Поехал и подавил отколовшихся изменников. Весной 1205 года Чимбэй с боями присоединил меркитские роды Мутан, Тудаглин, Зэгун (восточные) и привез Чингисхану весть о победе. В том же 1205 году снова изменил предводитель увас меркитов Дайр Усун, ранее входивший в объединенную Монголию. Чимбэй с ноеном Борохулом взяли войска правой руки и подавили отступников. Об этом говорится в «Сокровенном сказании».

Но японский монголист Накаичио выражает сомнение по поводу этой записи и также считает, что ноен тридцать седьмой тысячи среди девяносто пяти тысяч Чингисхана Дайр является отцом Хулан хатун Дайр усуню. Автор «Исторических заметок Монголии» Ту Жий, автор «Новой биографии Чингисхана» Ли Че Пен соглашается с этим мнением. Нам кажется, что этот вопрос требует дальнейшего исследования. И, наконец, Чимбэй вместе с Хубилай ноеном завоевали харлуков и присоединили их предводителя Арслан хана. В 1206 году в дни создания Ханской Монголии Чингисхан дал Чимбэю особое право самому подходить к хану и говорить, о чем думает, просить то, в чем нуждается.

Чилагун был вторым сыном Сурхан Ширэ. Потом он под властью Темучина замещал отца, руководил войсками и всю жизнь участвовал в войнах. Он является одним из четырех сопровождающих всадников Чингиса. В одном из боев Чилагун упал с коня. Вражеский полководец хотел приковать копьём, но Чилагун вскочил на ноги и сам приколол вражеского полководца. Чингисхан, хва-

ля его, поднял большой палец и наградил титулом багатур (богатырь). В 1206 году Чингисхан пожаловал ему, так же как Чимбэю, право самому подходить к хану, говорить, о чем думает, и просить то, в чем нуждается.

Во времена Угэдэй хана великий полководец Чилагун ходил боевыми походами на Золотое государство. Но позже Чимбэй и Чилагун не упоминаются среди девяносто пяти тысячных ноенов. Японский монголист Никамичию это объясняет тем, что их отец Сурхан Ширэ был еще живой, и потому имена сыновей не упоминаются среди тысячных ноенов.

Дочь Сурхан Ширэ звали Хатаган. Когда Темучин скрывался в их юрте, она ухаживала за ним. Потом, когда Темучин пошел на тайчигутов, по полю боя бегала женщина в красном халате и кричала громко: «Темучин, Темучин!». Крик ее услышал Темучин и послал за ней человека, чтобы узнать, в чем дело. Это была Хатаган. Она сказала: «Мужа моего поймали воины и собираются убить». «Услышав об этом, Чингисхан подъехал к ней и, соскочив с коня, обнялся с нею. Но в это время воины все же успели убить ее мужа. Чингис принял тех людей в свои подданные и вместе с большим войском там же остановился, чтобы заночевать. Тут же пригласил к себе Хатаган, посадил рядом с собой». Эта запись о Хатаган зафиксирована в «Сокровенном сказании».

Но в сочинении Ян Жэнь Пей «Критический трактат о Чингисхане» есть запись: «Потом к семье Чилагуна пришла опасность, и они пришли к хану. Хан подружески помог и сделал Хатаган приемной хатун».

Такова история встречи Темучина с опасностью, которая случилась с ним впервые и история знакомства его с семьей Сурхан Ширэ.

С помощью сострадательного участия семьи Сурхан Ширэ Темучин вырвался из рук врагов своих, тайчигутов, поехал вверх по берегу Онона, достиг местечка Хоросохой Болдог мыса Бадар в долине Химорга Горохан и встретился с матерью Уэлун и братьями.

Потом вся семья Темучина соединилась, достигла южного склона горы Бурхан Халтун, протекающей там реки Сэнгур Горхон. Поехали в местечко Синее озеро Черного сердца, обосновались там, стали жить охотой на тарбаганов и сусликов. Эти места издревле являлись родной землей рода Борджигин.

сражения с меркитами. Но это не совсем совпадает. Во время борьбы за своих лошадей Темучин встретился с Богурчу и подружился с ним.

Семья Темучина по-прежнему жила на южном склоне горы Бурхан Халтун возле реки Сэнгур Горхон. Однажды днем приехала группа разбойников, долго смотрела на коней, которые паслись поблизости, потом угнала их. Теперь у семьи Темучина осталась только одна куцехвостая буланая лошадь. Но и то в этот день Бэлгутэй на ней уехал охотиться на тарбаганов. Темучин пеший ничего не мог сделать и молча наблюдал за происходящим.

После захода солнца вернулся Бэлгутэй, ведя за собой коня, до предела нагруженного убитыми тарбаганями. Узнав о том, что разбойники угнали восемь соловых коней, Бэлгутэй с Хасаром стали просить, чтобы Темучин отпустил их преследовать. Но тот решил, что младшие братья не справятся, сел на куцехвостого буланого, сам поехал преследовать угонщиков.

Через три дня пути он подъехал к многочисленному табуно и там встретился с одним очень ловким ясноглазым парнем, который доил кобылу. Он спросил у него, не видел ли тот восемь соловых коней, которых гнали люди. Услышал ответ, что перед восходом солнца проехали какие-то люди.

Этот парень был сыном богача Наху из рода арулутов, звали его Богурчу. «Друг, ты, видать, очень измучен. Трудности мужчин, говорят, одинаковы. Я тебе буду другом», - сказал Богурчу. Он заставил Темучина отпустить куцехвостого буланого в табун, посадил его на серого коня, сам сел на песочной масти скакуна и, даже не взглянув домой, поехал с Темучином искать его соловых лошадей.

Вдвоем они ехали еще трое суток. На четвертые к закату солнца они подъехали к юртам и увидели своих соловых коней, жующих сено возле изгороди. Темучин хотел один отогнать их от изгороди, но Богурчу не согласился. Они вдвоем наскочили и отогнали своих лошадей.

Из юрт выскочили грабители и погнались за ними. Из их среды отделился один мужчина на лошади мышиной масти и в красной шубе, держа укрюк, стал наступать. «Друг, дай мне лук и стрелы, я буду отстреливаться», - сказал Богурчу. «За

меня можешь пострадать ты, лучше я буду отстреливаться», - ответил Темучин и стал сражаться с настигающим его разбойником. Пока они стреляли, стало темно. Подоспевшие преследователи уже не видели их и вынуждены были вернуться ни с чем.

Темучин и Богурчу ехали три ночи и три дня и, наконец, добрались до юрты Богурчу. В знак благодарности Темучин хотел отдать Богурчу одного из соловых коней, но тот не при-

Отец Богурчу принадлежал к роду арулутов. Семья у него была богатая, зажиточная. Потому люди прозвали его богач Наху.

Род арулутов происходил от предка шестого поколения Темучина. Третьего сына этого предка звали Цужин Уртэгэй. А его третьего сына звали Арулад. Потому потомки его стали именоваться арулутами.

Богурчу является старшим сыном богатого Наху. Утверждают, что ему было тринадцать лет, когда он впервые подружился с Темучином. Он имел характер отважный, был сдержанный и точный в словах, привычный к боям, свято чтит отца, о своей выгоде не думал. Вскоре он присоединился к Темучину. Ни в чем не отставая, он участвовал во всех его деяниях по объединению Монголии, трижды спасал жизнь Темучину. В 1189 году, когда Темучин впервые был провозглашен ханом всей Монголии, он сделал Богурчу общим распорядителем всего и всея. Потом Богурчу стал одним из четырех сопровождающих всадников, девяти предводителей войск. В 1206 году был назначен вторым лицом среди восьмидесяти восьми заслуженных людей ханской Монголии и ноеном тумена правой руки, расположенного вокруг Алтая. Потом также получил исключительное право не подвергаться наказанию за девять прегрешений.

Благодаря дружбе с Богурчу Темучин второй раз за свои молодые годы победоносно выбрался из смертельной опасности.

Подготовила Г.ДАШЕЕВА. (Продолжение следует).

Как праздновать Сагаалган?

МАГИЯ БЕЛОГО МЕСЯЦА

ПРАВИЛА
ПОЗДРАВЛЕНИЯ

С завершением всех обязательных обрядов начиналось гуляние. Весь первый день проходил во взаимных поздравлениях, приеме гостей и хождениях в гости. Прежде всего, члены каждой семьи поздравляли друг друга, обязательным было посещение родителей и старших родственников с преподнесением подарков и благопожеланий (үрээл).

В Сагаалган обмен подарками обязательен. Это могут быть платок, обрез ткани, пакетик чая для женщины; табак, хадак (знак особой почести в виде куска шелковой ткани белого, синего или желтого цвета) для мужчины, сладости или деньги для детей. В последние годы поиск подарка не составляет большого труда: ассортимент товаров в магазинах предоставляет широкие возможности для выбора знака внимания.

Важным и значительным считается угощение членов семьи и гостей. Самые почетные гости в старые времена рассаживались в северной стороне юрты, мужчины помоложе на правой стороне, женщины на левой. Пир начинается с того, что хозяин острым ножом по всем правилам искусства разделки мяса отделяет куски от крестца барана и угощает ими гостей, начиная с самых старших. Хорошо заточенный нож говорит о том, что глава семьи отличный хозяин. Нож должен резать как по маслу. Хозяйка раздает гостям пиалы с молочной водкой (за неимением которой, теперь употребляются разные сорта). Каждый гость должен выпить, либо пригубить три предлагаемые пиалы водки, далее этикет разрешает уклоняться от спиртного.

Затем, после угощения в кругу семьи и самых близких друзей и родственников, начиналась непрерывная цепь хождений из юрты в юрту. Бывало, что люди заранее договаривались об очередности хождений. Обычно первыми посещали самых старших и уважаемых родственников. Затем наступала очередь других. Посещение нарядно убранных домов формировало так называемое общественное мнение о хозяине и хозяйке, их детях и родственниках.

Особого внимания заслуживает жест новогоднего приветствия **золгохо**. Когда младший старшему (или женщина мужчине, если они ровесники) протягивает обе руки ладонями вверх, старший в свою очередь кладет свои руки сверху ладонями вниз, младший поддерживает старшего под локти. У агинских бурят он дополняется еще одной деталью: младший подходит к старшему, держа на вытянутых руках хадак, возлагает его на кисти протянутых рук старшего, тот возвращает его, перекалывая на кисть правой руки младшего, и лишь после этого оба совершают золгохо. Женщины получали не хадак, а просто платок, и при совершении обряда в отличие от мужчин они не снимают головные уборы, а обшлага их рукавов приспущены.

ПЕРВЫЙ
«СЧАСТЛИВЫЙ»
ГОСТЬ

В первый день Сагаалгана все должны только праздновать и больше ничем не заниматься. Существовало поверье, что чем больше гостей заглянет в дом, тем счастливее будет наступающий год. Большое значение имеет, кто именно войдет первым. Первый гость или первый встреченный на улице очень важное лицо у многих народов, не только у бурят. Встреча с ним имеет магическое значение. В первых встреченных или в первых посетителях ценились разные свойства: богатство, многодетность, ум и другие качества. Желательно, чтобы это был мужчина. Но более всего ценили их «счастливостью», т.е. способность магически наделить своим счастьем всех, кто попадает к нему на пути.

Важно отметить, что Сагаалган был датой не только отсчета реального времени, но и днем рождения - в этот день все буряты добавляли к своему возрасту один год. До революции у бурят не принято было запоминать или записывать дату рождения. Даже если кто-то родился за полгода или даже за месяц, то ему приписывали еще один год. Год прибавлялся и скоту. В деревнях до сих пор соблюдают этот обычай. Весенний приплод за лето подрастал, и осенью жеребенок превращался в однолетку лончака, а теленок становился однолеткой буруню. С этим связана и своеобразная форма приветствия, употребляемая по традиции только в Новый год. Встретившиеся впервые в Сагаалган спрашивали друг у друга: «Крепки ли мускулы бурунчика? Упитан ли лончак? И слышат в ответ: «Крепки, крепки, упитан, упитан».

НОВОГОДНИЕ
ИГРЫ И ГАДАНИЯ

Вечер первого дня Сагаалгана в старину был насыщен развлечениями. Народ собирался в одной из юрт, часто это была юрта самого старшего и уважаемого жителя улуса, пели песни, слушали сказителей (**улигершинов**), играли на **морин-хуре**. Иногда в первый же вечер, а кое-где лишь на третий день устраивали гадания и игры.

Гадание было делом лам-астрологов (**зурхай**), которые каждому желающему могли составить его индивидуальную гороскоп, пользуясь специальной таблицей астрологических вычислений и руководством к ней, изложенным в буддийском сочинении «Биндер гарав». Это делали обычно накануне Сагаалгана, ибо среди советов немалую роль играли указания, в какую сторону должен быть сделан первый шаг из юрты в утро первого новогоднего дня, черт что надо или, наоборот, ни в коем случае нельзя перешагивать и как ликвидировать угрозу какой-либо опасности или неприятности. Все это называлось **сээр гаргаха**, т.е. дословно «вывести невезение». А старики, собравшись в юрте, исходя

из многовекового народного опыта и наблюдений, предсказывали по погоде и поведению животных, каким будет год, большим ли будет приплод скота. В ряде мест отмечен обычай вырезать из войлока или дерева фигурку того животного, в год которого родился человек. Ее хранят в течение года, а затем выбрасывают.

Игры, в которые играли в первые дни Сагаалгана, были достаточно разнообразны: шахматы (**шатар**), домино (**даалуу**). Игры играют повсюду, и они не связаны с какими-либо конкретными сезонами года. Но есть и такие игры, символика которых связана именно с Сагаалганом: это «пестрая черепаха» (алаг мэлхэй), «загонять оленя» (**буга табиха**), «стрелять бабками» (**шагай харбах**), «хватать бабки» (**шагай шүүрэхэ**), «круг» (**хорло**) и др. Каждая из них имеет определенный философский или магический смысл.

В начале XX в. буряты знали несколько десятков игр в бабки (**шагай**). Исследователи усматривают в них взаимосвязь с магией плодородия в скотоводческом хозяйстве. В игре **шагай харбах**, например, выстраивали цепь из 8 или 12 бабок, укладывая их по две, и «стреляли» по цели другими бабками с помощью специальной дощечки. Выигрывал тот, у кого в конце игры оказывалось наибольшее число бабок. В игре **шагай ниилэхэ** бабки подбрасывали, а затем собирали на земле или на полу пары, лежавшие одинаковыми сторонами кверху. Затем, щелкая пальцем, «стреляли» одной бабкой по другой, стараясь не задеть при этом соседних. При удачном «выстреле» игрок забирал себе обе кости. Выигрывал опять-таки тот, кто к концу игры набирал наибольшее количество бабок.

В игре **алаг мэлхэй** из 88 или 92 бабок выкладывали фигуру черепахи. Последовательно каждый из игроков бросал шестигранную кость с нанесенными на каждой грани точками от одной до шести, и по тому, какое число выпадало, забирал соответствующее количество бабок из фигуры черепахи. Во всех этих играх сосредоточение в одних руках большого количества костей должно было магически содействовать увеличению приплода скота их обладателя.

В популярной новогодней игре **хорло** использовались 60 деревянных квадратных табличек: 48 представляли собой четырехжды повторенные изображения животных 12-летнего цикла, а 12 табличек - трижды повторенные изображения круга (**хорло**), драгоценного камня (**зэндэмэни**), царя птиц - Гаруды и льва. Последние 12 табличек обладали большей магической ценностью в этой игре, чем первые 48. Из всех табличек выкладывали 12 кучек по пять в каждой и делили между участниками игры, которых могло быть от двух до 12 и которые должны были из этих табличек выложить юрту. Вначале шли в ход менее ценные таблички, по мере приближения к концу игры пускались в ход более ценные. Выигрывал тот, кто положил в центр, ассоциировавшийся с дымовым отверстием юрты, имевшую наивысшую ценность табличку с изображением **хорло** (таких было всего три). Эта игра имела космическую символику. Числа 3, 4, 5, 12, 60 наделялись важной семантической значимостью в мифологии и космогонии монголов (трехчастность времени и пространства: мир верхний, средний, нижний, т.е. подземный; время прошлое, настоящее, будущее; четыре стороны света, пять элементов мироздания; 12 и 60 лет - календарные циклы). Все они в сочетании друг с другом позволяют некоторым исследователям рассматривать эту игру как некую акцию космического творения, в которой выкладывание юрты из игровых табличек выступает как аналог сотворению мира. Каждая из игр предусматривает большое число участников, и вечера первых дней Сагаалгана - наиболее подходящее для них время.

Первые три дня нового года наиболее насыщены событиями. Однако и весь остальной месяц считается праздничным. Продолжаются хождения в гости, можно и даже рекомендуется съездить к родственникам, живущим в отдаленной местности, и обменяться с ними приветствиями и подарками.

Д.ХУБИТУЕВА,
научный сотрудник
Музея истории Бурятии
им.М.Н.Хангалова.

НАПИТОК ИЗ МОЛОКА

Кумыс

Высокопитательный целебный напиток, содержит до 4,5% спирта и в малых дозах - антибиотики. Способствует

исцелению легочных и желудочно-кишечных инфекций, обладает тонизирующим эффектом, восстанавливает силы, способствует устранению депрессии.

Приготавливается из кобыльего или коровьего молока путем сбраживания на молочной сыворотке с сахаром.

Слабый по крепости кумыс

созревает за одни сутки, средний - за двое. В литературе рецептов приготовления кумыса по-бурятски мы не встретили. Наверное, рецепты есть в

рецептурных справочниках монголов, калмыков, тувинцев, алтайцев. Но, скорее всего, мы просто не обнаружили рецепта в опубликованных источниках.

XVII ЖАРАНАЙ ТҮМЭР САГААГШАН ТУУЛАЙ ЖЭЛ - XVII ЖАРАНАЙ ХАРА УЯН ЛУУ ЖЭЛ

Амаршалга

ҮБЭЛЭЙ НҮҮЛШЫН САГААГШАН ҮХЭР НАРА -
ХАБАРЫ ЭХИН ХАРА БАР НАРА

Буряад литэ	5	6Д	7 ТОХ	8	9	10ХЭ	11ХЭ
Европын литэ	27	28	29	1	2	3	4
Гараг Нэрэ Удэр	Дабаа Нара понед.	Мягмар Марс вторник	Нагба Меркури среда	Пурбэ Юпитер четверг	Баасан Солбон пятница	Бимба Сатурн суббото	Нима Наран воскр.
Үнгэ Удэр	шара Морин	шарагийн Хонин	сагаан Бишэн	сагаагийн Тахя	хара Нохой	харагийн Гахай	хүхэ Хулгана
Мэнгэ	7 улаан	6 сагаан	5 шара	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара	1 сагаан
хуудал	түмэр	огторгой	уян	уула	модон	хин	гал

СОГТОЙХОН НАРАНАЙ
ЯЛАЛЗААН МЭТЭ

Захааминай аймагай Үлэгшэн нютагта янгинама хүйтэн үбэлэй сагта, ягаахан наранай ялалзаан доро 1962 оной февралийн 14-нэй үдэшин сагта Бадма-Цырен Санжиевич болон Дара Аюшеевна Очировтанай гэр бүлэдэ Люба басаган түрөө бэлэй.

Любовь Бадмацыреновнагай угын гүнзэги түүхэтэй юм. Чингисхаанһаа уг гарбалтай Буга али, гү Буха хатагин гэнэн угта хабаатай. Энэ угай эхи заха табигша Добун-Мэргэн Алан гуа хоёрой гурбадахи хүбүүн Буха Хатачи болоно. Обогын ямар түүхэтэйб гэхэдэ, 17-дохи зуун жэлэй хоёрдохи хахадта Монголһоо Олзотой хатаги Зэдын аймагта ерээжэ, Үшөөтэ газарта хуурижаһан юм. Тэрэнэй аша хүбүүнийн Байсогол (Очир) ород хилье харууһалхаяа Хайцаг (Үлэгшэн хуурин) 1727 ондо ерээжэ, Очиров гэнэн обогой эхи заха табиһан намтартай.

Ашань Цынгуу Захааминай аймагай Николаевск станицын атаманай орлогшо байһан. Саашадаа энэ ажал ябуулгыень үргэлжэлүүлэн Санжсүрэн сэрэгэй албанда Великие Луки хүрэтэр ошоһон байгаа. Хориин аймагта залуу ургажа ябаа сэрэгшэдые сэрэгэй ажалда хургадаг байгаа юм. Санжсүрэнэй хүбүүн Бадма-Цырен Хориин аймагһаа уг гарбалтай Дара Митыповатай ушаран золгоһон, айл бүлэ болон түбхинэһэн бэлэй.

Любовь Бадмацыреновнагай абань ехэ мэдээжэ хүн байгаа. Нютагайнгаа "Улаан Октябрь" колхозой агроном, түрүүлэгшын орлогшо, саашадаа гушаад жэл соо түрүүлэгшээр ябаһан. Урагшатай золтойгоор эндээ хүдэлөөд, Захааминай аймагай хүдөө ажахын зүйлнүүдые худалдан абалгын болон шанарай талаар инспектор болоо. Бадма-Цырен Санжиевич Бурядай АССР-эй габьяата агрономой нэрэ зэргэдэ хүртэһэн, Ажалай Улаан Тугай орденээр шагнагдаһан.

Эжын баһал нүхэрһөө хойно ябаагүй, наһан соогоо агрономоор хүдэлжэ, Бурядай АССР-эй габьяата агрономой нэрэ зэргэтэй болоһон. Аба эжын табан ухивүүдээ гарын ганзагада, хүлын дүрөөдэ хүргөө.

Любовь Бадмацыреновна хургуулида хурахадаа, ехэ эдэбхитэй, журамтай, ухаан бэлигтэй, ниитын ажалда хабаададаг басаган байгаа, хургуулийн комсомолой эмхин секретарь, пионернүүдэй холбооной удардагша ябаа. Хургуули хударгаа найн дүүргэжэ, Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институт дүүргэжэ, Бэшүүрэй, Захааминай болон Мухар-Шэбэрэй аймагуудта багшалаа.

Оюутан ябаха үедөө бэлигүүн ухаатай, намдуухан зантай Шэбэртэ нютагһаа уг гарбалтай Цыренжапов Буянто Батыевич хани нүхэртээ танилсажа, саашадаа бүмбэрсэг дэлхэй дээрэ буряад угсаатанаа дэбжүүлхэ айл бүлэ болоһон намтартай. Хоюулан угаа дамжуулха Арсалан

хүбүүтэй, сэбэр сарюун дангина Эржэна басагатай болоһон юм.

1992 ондо Бурядай үндэһэтэнэй нэгэдэхи лицей-интернатта ороһон бэлэй. Арбан жэлэй хугасаа соо хүмүүжүүлэгшээр дэмбэрэлтэй хүдэлжэ, Солонгос гүрэндэ ажаллахаяа ошоо һэн. Республикадаа бусажа, лицей-интернатта хүмүүжүүлгын талаар директорэй орлогшоор ажалайнгаа намтар үргэлжэлүүлээ.

Абынгаа нэрэ нэрлүүлхэ Арсалан хүбүүнийн Екатеринбург хотын Ураалай хуули ёһоной академи дүүргэжэ, юрист мэргэжэлтэй болоо. Мүнөө Баргажанай аймагта прокуророй орлогшоор ажаллана. Басаганинь Технологическа дээдэ хургуулийн хуули ёһоной таһаг дүүргэжэ, монгол нүхэртэйгөө Монгол орондо ажаһуудаг. Цыренжаповтан Санжи-Сүрэн болон Нангин-Эрдэни урдаа хараха аша зээнэртэй, золтой жаргалтай хүгшэн эжы үбэн аба хоёр мүн. Мүнөө сагта өөрынгөө дуратай ажалай, гэр бүлын, хүгшэн эжын уялга нэрэтэй түрэтэйгөөр бэлүүлэн, урагшаа дабшана.

Хүндэтэ Любовь Бадмацыреновнае 50 наһанайн ойн баяраар амаршалаад, аза талаан ехэтэй, хэтын хэтэдэ согтойхон наранай ялалзаан мэтэ илдам сэбэр шарайгаараа мэшээн, хүн бүхэнийе баярлуулан ябаг лэ гэжэ хүсэхэ байнаб.

Аша гушанараа бурханай заабарьяр хургажа, буряад арадайнгаа ёһо заншалые дэмжэ, үри хүүгэдтээ дамжуулан, ажалдаа амжалттай, хүндэтэй, магтаалтай, наһанайнгаа нүхэртэ ямаршые сагта үнэн түшэгын ябахан болтогой!

Элшэтэмэ Оюун.

Гарагай 2-то хабарай эхин хара Бар нарын февралийн 27 (шэнын 5). Шара Морин, 7 улаан мэнгын, түмэртэ хуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, лусууд ба тэнгэри тахиха, дасан хийд бодхохо, хэшэг даллага абаха, сан табиha, замда мур гаргаха, эм найруулха, гэр байшан бариха, ехэ хүндэ бараалхаха, бэри буулгаха, хурим хэхэ, ном уншаха, тангариг үгэхэ, нюуса зүблөө зарлахада һайн. Эхилжэ ном соносохо, шэнэ дэгэл үмдэхэ, эд, юумэ үгэхэ, шарил шатааха, байра бууса түбхинүүлхэ, мори худалдаха, хүүгэдые хүлдэ оруулха, газашань ябуулха, сэргэ хүдэлгэхэ, улай гаргаха, хүншүү гутуулхада сээртэй.

Хүнэй үһэ абабал, эд эөөри арьбадаха, үхэр мал үдэхэ.

Гарагай 3-да февралийн 28 (шэнын 6). Шарагийн Хонин, 6 сагаан мэнгын, огторгойдо хуудалтай үдэр. Дашиниматай (амгалан байдалай, зол жаргалай) үдэр.

Бурханда зальбарха, хэшэг даллага абуулха, угаал үйлэдэхэ, огторгойн үүдэ сахиха, гүрэм заһал хүүлэхэ, ехэ хүнтэй уулзаха, буянай үйлэ бүтээхэ, бэри буулгаха, нүүдэл хэхэ, худалдаа хэхэ, дайсание дараха, шэнэ ноёниие табиha, захирхы тушаалай ажал бэлүүлхэ, хонинһоо ашаг шэмэ абаха, мал газашань үгэхэдэ һайн. Хүн, мал ханаха, төөнэхэ, эм найруулха, сэргэ хүдэлгэхэ, үбшэн эмнэжэ эхилхэ, дасан дуганай хуури табиha, гэр бүрихэ, нүүдэл хэхэ, нохой абахые тэшэгты.

Хүнэй үһэ абаа һаа, шэг шарай найжарха.

Гарагай 4-дэ февралийн 29 (шэнын 7). Сагаан Бишэн, 5 шара мэнгын, уһанда хуудалтай үдэр. Нара мүшэдтэй тохёохо.

Бурхан, лусууд тахиха, дасан хийд нэргээхэ, арамнайла, бэшэг зурхай зураха, дуганай тахил заһаха, ураг садан болохо, худалдаа хэхэ, лама болохо, өөрын амидаралда тунатай ажал хэхэ, бэри буулгаха, модо буулгаха, сэсэрлиг байгуулха, шэмэг зүүхэ, бүжэг наада табиha, туг дарсаг хийдэхэ, түмэрөөр урлаха үйлэдэ һайн. Ном соносохо, юумэ газашань үгэхэ, хүрэнгэ эһээхэ, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, ехэ гол гаталха, загаһа бариха, хүүргэ бариха, һубаг татахын хориглоно.

Хүнэй үһэ абабал, арсалдаа хэрүүл, хараал шэрээл, тэмсэл болохо.

Гарагай 5-да мартын 1 (шэнын 8). Дүйсэн үдэр. Сагаагшан Тахя, 4 ногоон мэнгын, уулада хуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, бурхан, тэнгэри, лусууд тахиха, лама болохо, "Чавдор", "Уһан балин", "Лудор", "Лусын балин" үргэхэ, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, модо тариха, һэеи гэр табиha, замда гараха, худалдаа наймаа хэхэ, эм найруулха, залаха, эрдэмдэ хураха, хурим хэхэ, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, бэри буулгахада һайн. Модо отолхо, тангариг үгэхэ, газар хэндэхэ, харюулга хэхэ, һубаг татаха, нүүдэл хэхэ, аша тунатай үйлэ бүтээхэдэ харша.

Хүнэй үһэ абабал, арсалдаа хэрүүл, хараал шэрээл, тэмсэл болохо.

Гарагай 6-да мартын 2 (шэнын 9). Хара Нохой, 3 хүхэ мэнгын, модондо хуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, бурхан, тэнгэри, лусууд тахиха, лама болохо, "Чавдор", "Уһан балин", "Лудор", "Лусын балин" үргэхэ, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, модо тариха, һэеи гэр табиha, замда гараха, худалдаа наймаа хэхэ, эм найруулха, залаха, эрдэмдэ хураха, хурим хэхэ, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, бэри буулгахада һайн. Модо отолхо, тангариг үгэхэ, газар хэндэхэ, харюулга хэхэ, һубаг татаха, нүүдэл хэхэ, аша тунатай үйлэ бүтээхэдэ харша.

Хүнэй үһэ абабал, үбшэн хомор хүрэхэ.

Гарагай 7-до мартын 3 (шэнын 10). Харагийн Гахай, 2 хара мэнгын, хийдэ хуудалтай үдэр. Хутагын хурса үдэр.

Дуган шүтээн бодхохо, тахиха, лама хубараг болохо, тарни уншаха, ном залгаха, наһанай буян бүтээхэ, эд, мал абаха, худаг малтаха, модо буулгаха, хото байшан бариха, гүлгэ тэжээхэ, харюулга хэхэ, һогтуу галзууе номгодхоодо һайн. Тээрмэ бодхохо, замда гараха, бэри буулгаха, хурьгэ оруулха, модо отолхо, шууяа гаргаха, наһа барагшые хүдөө табиha үйлэнүүд бүтэмжэгүй.

Хүнэй үһэ абабал, бэе махабад найжарха.

Гарагай 1-дэ мартын 4 (шэнын 11). Хүхэ Хулгана, 1 сагаан мэнгын, галда хуудалтай үдэр. Хутагын хурса үдэр.

Бурханда, лусуудта зальбарха, тахиха, лама болохо, буянай үйлэ бүтээхэ, эрдэм номдо хургаха, эм найруулха, мал адууһа хургаха, худалдаа хэхэ, шэнэ барилга ашаглалгада оруулха, тунатай үйлэ бүтээхэ, гэрлэхэ, түмэрөөр урлаха, шэмэг зүүлгэхэ, угаал үйлэдэхэдэ һайн. Нялхые хүлдэ оруулха, газашань ябуулха, шэнэ гэр бариха, хүн, мал һамнаха, ханаха, төөнэхэ, бэри буулгаха, шэнэ дэгэл эсэхэ, үзэл үзэхэ, мори урилдуулха, хүүгэдые үргэжэ абаха, нохой тэжээхэдэ тохиромжогүй.

Хүнэй үһэ абабал, бэе махабад хатуужаха.

Ойно баяраар!

Манай ахатан Владимир Доржиевич Галсанов Ахын аймагай Шарза хууринда түрэнэн намтартай. Холын 1965 онһоо Ахын аймагай "Малшан" хониной редактораар хүдэлжэ эхилһэн. ВЛКСМ-эй райкомой нэгэдэхи секретаряар 1961, удаань партийна ажалда удаан амжалтатай хүдэлһэн. Редактораар хүдэлжэ үедэнь газетын нэрэ хоёр дахин хэлгэгдэһэн байна: "Саянская Новь", "Аха". "Буряад үнэн" хониной штатнабэшэ корреспондентээр олон жэлнүүдтэ хүдэлһэн. Энэ нүхэрнай СССР-эй болон Россиин Федерациин Журналистнуудай холбооной гэшүүн. Олон шагналнуудтай, Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ. "Мундаргын нэбшээн", "Арбан гурбадахи булган" номуудай автор. "Буряад үнэн" хэблэлэй байшан Танаа 75 наһанайтнай ойгоор доро дохин амаршалаад, удаан жаргал, үндэр наһанай дабаан дээрэ үбшэ зоболонгүй, аша гушанарайнгаа духэриг соо үлзы ябахатнай болтогой гээд "Буряад үнэн" сониной коллектив Тандаа хүсээнэ.

<p>Учредители: Президент, Народный Хурал, Правительство Республики Бурятия Ген.директор-гл. редактор - Э.Д.ДАГБАЕВ Редактор - Т.В.САМБЯЛОВА Редакционная коллегия: И.М.Егоров, П.Л.Носков, М.В. Калашников, И.В.Смоляк (Правительство РБ), А.С. Коренев, Ц.Б.Батыев, В.Р.Булдаев, Ц.Э.Доржиев (Народный Хурал РБ), А.В.Махачкеев (замгендиректора - руководитель редакций газет), Л.Г.Будаев (замгендиректора-директор по экономике и развитию), С.Б.Байминова (бильд-редактор), Г.Х.Дашеева, Н.Д.Бадмаринчинов, Л.В.Очирова, Д.Ц.Мархадаева, Б.В.Балданов, В.Д.Дамдинова.</p>	<p>Телефоны: 21-54-54 - приемная 21-35-95 - замгендиректора - руководитель редакций газет 21-68-08 - редактор 21-55-97 - замгендиректора - директор по экономике и развитию 21-64-36 - бильд-редактор 21-67-81 - компьютерный центр 21-66-76 - производственный отдел 21-63-86 - отдел экономических проблем, отдел фотоиллюстраций 21-63-86 - отдел социально-политических проблем 21-64-36 - отдел гуманитарных проблем, отдел бурятского языка и перевода, отдел оперативной информации 21-06-25 - редакция журнала «Байтал» 21-60-21 - редакция журнала «Морин Хуур», редакционно-издательский отдел 21-62-62 - реклама 21-50-52 - подписка и распространение</p>	<p>АДРЕС: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. ГУП «Издательский дом «Буряад үнэн». Учредитель - Правительство Республики Бурятия</p>	<p>Подписной индекс 73877 Газета зарегистрирована ФГУ «Восточно-Сибирское межрегиональное территориальное управление». Регистрационный №60079 e-mail: unen@mail.ru</p>
	<p>Газета набрана и сверстана в компьютерном центре Издательского дома «Буряад үнэн». Отпечатано с готовых диапозитивов в ОАС «Республиканская типография» тиражом 4000 экз. Объем 6 п.л. Заказ №329. 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсова, 13. Подписана в печать 21.02.2012 в 16.00 - по графику; 21.02.2012 г. в 16.00 - фактически. Общий тираж изданий ИД «Буряад үнэн» - 18900 экз. Цена свободная.</p>		<p>* Материалы на платной основе. ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (I этаж), Тел.: 21-62-62, тел./факс: 21-54-54</p>

1912 ОНД МОНГОЛ ЦЭРГҮҮД ОРОСТ АСАР ТОМ ДУУЛИАН ТАРЬЖ БАЙВ

К пребыванию в ПЕТЕРБУРГЕ
чрезвычайной монгольской миссии.
Фото из журнала «Весь мир».
Я. ШТЕЙНБЕРГА

Монгольских солдат с успехом могли бы показывать за деньги.
Рост их необычен: одного – 3 ари.10 вер., другого - 3 ари. 7 вер.

Үлэмж биет монгол цэргөөдийг
НИКОЛАЙ ХААН авах гэж зүтгэсэн

Урьдын Монголын ихэс дээдэс маань уран нарийн ухаантай байжээ. 1912 онд тусгаар тогтнолын асуудлаа Оросоор дэмжүүлэх гэж явахдаа Ханддорж чин ван маань хувийн бие хамгаалагч гээд Өндөр Гонгор, Намхай-цэрэн бөх хоёрыг авч явжээ. Элдэв сонин хачныг сонирхон цуглуулах дуртай Богд хаан тэр хоёрыг ордондоо байлгаж, бие хамгаалагч хийлгэж, олны бишрэлийг өдөөдөг байж.

Тэгэхлээр нь Ханд ван: "Манайх мэт шинэ тулгар тусгаар тогтносон, хүн бүл цөөн, хөгжил дэвшил буурай улс орны элч төлөөлөгчдийг Баатар цагаан хаан бахдан ойшоохгүй байж магад. Энэ хоёр аваргыг авч явбал эрхбиш бишрэх буй заа" гэхэд Богд хаан хүн-тоглоомуудаа зээлдүүлэхийг зөвшөөрчээ.

Чингээд Ханд ван Санкт-Петербург хотноо морилон очиход Оросын ихэс дээдэс хүүе хаая болоод л явчихаж. Юу вэ, яваа, яасан ийсэн гэсэн чинь Ханд ван тайвнаар үгүүлж байх юм гэнэ. "Өө энэ бол манай эгэл цэргүүд. Цэргүүдээсээ хоёрыг нь л бие хамгаалагч болгоод аваад ирлээ" гэж.

Монголын талаар ямар ч ойлголтгүй орос дээдэс "Пээ Чингисийн монголчууд дэлхийг эзлэх нь аргагүй юм байна. Нэг нь аравтай тулалддаг байж. Барьж аваад л цээж бөгсөөр нь хуваагаад хоёр тийшээ шидчихдэг байсан биз" гээд л мэдэм-

хийрч. Дальгүй хатагтай нар яанаа ийнээ, ямар гээч нь энэ вэ гээд л сэвүүрээрээ нүүр амаа таглаж явжээ. Оросын хэвлэлд тэр үед гарсан энэ зурагт "Монголын цэргүүд гэж өөрсдийгөө үзүүлээд мөнгө олж болохоор улс байдаг юм байна" гэсэн тайлбар бичсэн байгаа юм.

Улс төрчид нь Монгол гэдэг чинь Хятадын хэсэг биш юм байна шүү, монголчууд хужаа нараас огт өөр юм байна шүү гээд л сүйдэн майдан болж. Баатар цагаан хаан инээвхийлж: "Бие хамгаалагчдаа надад үлдээчих юм биш биз" гэж сонжин асуужээ. Ханд ван: "Энэ баатар эрс маань бүх монголчуудыг нэгтгэх их аян дайнд мордохсон гэж тэсч ядан буй тул даруй буцахыг хүсч буй биз ээ" гэжээ байна. Энэ хариулт хаанд таалагджээ.

Монголын төлөөлөгч олон хүнээс бүрдсэн байсан агаад, Оросын засгийнхны дунд гүн хүндэтгэлийг олсон юм. Оросын тал манайхныг сар гаруйн хугацаанд зочлуулж, их л хүндэтгэн саатуулж байсан байдаг. Танай Монгол улсын тусгаар тогтнол болон, бүх монголчуудыг чөлөөлөн нэгтгэх дайныг бүрэн дүүрэн дэмжинэ, харин одоохондоо манай хоёр улсын л хоорондын асуудал байг гэж оросууд аминчлан хэлсэн нь Ханд ван нарын том ялалт байлаа. Даанч энэ ялалтыг япончууд үгүй хийсэн болой.

www.sonin.mn

ТЭНГЭР бол Өвөр Монголын Өөртөө Засах Районы Отог хошууны хүн, 1960 онд төрсөн Тэнгэр хөгжмийн зохиолч бөгөөд эстрадын дуучин, улсын нэгдүгээр зэрэглэлийн жүжигчин. 1980 онд Өвөр Монголын Урлагийн Сургуульд элсүүлж, чанан хөгжим сурсан байна. Түүний хоолой нь хангинам өндөр, дорбилог эрчтэй байдаг дотоод сэтгэлийн, жавхаат сайхан дууг дуулахдаа чадамгай байдаг сан.

ТЭНГЭР дуушан тухай

Тэнгэр эстрадын дуу зохион бүтээх болон дуулахдаа, гадаад орны буюу Сянган Тайваний эстрадын дууг эсгүүл Хятадын эх газрын дууны тавцан дах бэлэн бүтээлийг дууриах буюу тэр чигээр нь дуулдаггүй. Харин өөрийн замаараа гуйвшгүй замнан, монгол үнэр амттай эстрадын дууг байнга зохион дуулж байдаг юм.

1989 онд Тэнгэр Бүх Хятадын эстрадын дууны шилдэг дуучдыг шалгаруулах тэмцээнд оролцож, шилдэг дуучны нэгдүгээр шагнал, өөрөөр хэлбэл шилдэг дуучны алтан медаль хүртсэн юм. 1990 онд « Улаанбаатар 90 дэлхийн эстрадын дууны том шагналт тэмцээн»-д оролцож, хамаг дээд шагнал хүртсэн байна. Түүний өөрөө хөгжим зохион дуулсан « аав бид хоёр» гэсэн дуу нь 1991 онд Азийн хөгжмийн хоёрдугаар баяр наадмын Хятадын уран бүтээлийн хамаг дээд шагнал хүртсэн байна. 1992 онд Тэнгэр Тайвань районд хамаг анх хүрч тоглолт гаргаад, Тайбэй хотод хувийн дууны үдэшлэгийг амжилттай зохиосон юм. 1994 онд тэрээр « Ганган хар морь» гэсэн кинонд эрэгтэй гол дүрд тоглосон бөгөөд тус киноны хөгжмийг зохиох болон гол дууг дуулаад маш их амжилт бүтээсэн байна. « Ганган хар морь» гэсэн энэ кино нь « Монтриолын олон улсын киноны арван есдүгээр наадам»-д хөгжим урлагийн хамаг том шагнал хүртэж, эх орондоо яруу алдар авчирч өгсөн юм. Тэнгэрийн дуулсан олон сайхан дуунууд сонсогч олны сэтгэлийг баясган чихний чимэг болж ирсэнийг хэн бүхэн сайн ойлгож байгаа нь мэдээж. Түүний дуулсан сайхан сайхан дуунуудыг жагсаавал: «Монгол хүн», « Аав бид хоёр», « Дива-ажан» гэх зэрэг дуу байгаа юм.

www.mongol.cri.cn

Энэ хуудана
Б.ГЫНДЫНЦЫРЕНОВ бэлдэбэ.

САР ШИНИЙН НААДАМ

2012 оны сар шинийн Өвөр Монголын Шинэ Барга зүүн хошууны мөнгөн өвлийн наадам. Зургийг Хөлөн-буйрын сонины хорооны сэтгүүлч Нарантунгалаг зураглав.

Морин дээрхээ хадаг шүүрэхэ урилдаан

Тэмээн урилдаан

Нур харбаха урилдаан

Дэлхийн морин хуурчид Монголд саатна

Монголын соёлын үнэт өв болох морин хуур хөгжмийг сурталчилж, уран бүтээлчид болон урлаачдын үр чадварыг дээшлүүлж, гадаадын улс оронд сурталчлах зорилготой Морин хуурын олон улсын III наадмын сар өдөр гарлаа. Хоёр жилд нэг удаа болдог наадам ирэх дөрөвдүгээр сарын 29-нөөс тавдугаар сарын 3-нд Улаанбаатар хотноо болно. Наадамд Монгол, Америкын нэгдэмэл улс, Канад, Япон, Солонгос улс, Оросын холбоото улс, Хятад улсын морин

хуур сонирхогчид болон мэргэжлийн хөгжимчид оролцохоор бүртгүүлжээ. Морин хуурын олон улсын анхдугаар наадам, эрдэм шинжилгээний хурлыг 2008 онд Японд амьдардаг хуурч А.Бат-Эрдэнийн санаачилгаар зохион байгуулсан юм. Анхны наадамд Монгол, Орос, Хятад, Японы уран бүтээлчид, эрдэмтэд оролцож байсан. 2010 оноос наадмын хүрээнд хуур урлаачдын уралдааныг зохион байгуулах болсон. Энэ жил эрдэм шинжилгээний хурал болон мэргэжлийн болон со-

нирхогчдын уралдаан, мастер класс сургалт зохион байгуулахаар болжээ. Дэлхийн морин хуурын холбоо, Монголын морин хуурын төв, Монголын соёл, эрдэм шинжилгээний нийгэмлэг, ардын урлагийг хөгжүүлэх «Икэл» сан, Морин хуурын чуулга зэрэг олон байгууллага хамтран явуулдаг Морин хуурын олон улсын наадмыг зохион байгуулах хорооны даргаар Төрийн хошой шагналт хөгжмийн зохиолч Н.Жанцанноров ажилладаг юм.

